

SOTKAMON IHME

Juha Huimala
Pro gradu - tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

TIIVISTELMÄ

Juha Huimala
Sotkamon ihme
Pro gradu – tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskunnallinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022
Ohjaaja: Jouni Tilli
Sivumäärä: 69

Tutkielma käsittelee eduskunnan kyselytunneilla ja täysistunnoissa vuosien 2010–2016 välisenä aikana Talvivaaran monimetallikaivoksesta käytyjä parlamentaarisia debatteja, joita käytiin eduskunnassa vuosina 2006–2020 yhteensä 373 kappaletta. Näistä 328 ajoittuu analyysini aikavälille, vuosille 2010–2016. Vaikka Talvivaara on aiheena ollut eduskunnan agendalla poikkeuksellisen kauan, sitä on käsitelty vaihtelevassa määrin, vuonna 2009 ei pidetty yhtäkään puhetta ja vuonna 2016 pidettiin 174 puhetta.

Tutkielman tarkoituksena on parlamentaarisen retoriikan tutkimusvälineistön avulla selvittää sekä hanketta kannattavien että sitä vastustavien edustajien retorisia keinoja, joilla omaa argumentaatiota tuettiin, kuinka Talvivaaraa nimettiin ja minkälaisia merkityksiä siihen liitettiin. Pohjustan tutkielmaa katsauksella kaivosteollisuuden lähihistorian rakennemuutokseen ja Talvivaaran historiaan pohjautuen Heidi Tiaisen, Rauno Sairisen ja Tuija Monosen referee-artikkeliin (2014) Talvivaaran kaivoshankkeen konfliktoituminen. Sitten tarkastelen parlamentaarista retoriikkaa ja debattiulottuvuutta Kari Palosen teoksien avulla luodakseni perustaa analyysistä nouseville havainnoille ja tulkinnoille. Palosen lisäksi tukeudun analyysini aineiston käsittelyssä myös Chaïm Perelmanin ja Pekka Korhosen näkemyksiin nimeämisen politiikasta, parlamentaarisen retoriikan tavoista ja arvoista, joiden rooli retoriikassa omia kantoja perusteltaessa on merkityksellinen.

Tutkimustuloksen perusteella kaivosyhtiö Talvivaarasta käyty julkinen keskustelu siirtyi eduskuntakeskusteluihin viiveellä ja retorisen kamppailun keskeisin kiista liittyi työllisyyteen sekä Talvivaaran kontekstissa jumaltermiksi kohonneeseen talouteen. Kaivostoimintaa sekä tuettiin että vastustettiin taloudellisilla perusteilla ja sama asetelma syntyi ympäristökysymyksistä – kaivoksen sulkemista ja toiminnan jatkoa perusteltiin ympäristön hyvinvoinnilla. Osapuolet tukeutuivat eri aikaperspektiiveihin, kaivostoiminnan ratkaisuja puolustettiin tulevaisuudessa siintävillä mahdollisuuksilla ja vastustettiin nykyhetkeen liittyvillä ongelmilla. Talvivaaran symbolisen merkityksen muututtua ja aluetaloudellisen pelastuskertomuksen käännyttyä epäonnistumisen symboliksi termien sisältömerkityksiä ruvettiin muuntamaan. Esimerkiksi kaivoksen jatko esitettiin edullisempänä vaihtoehtona kuin sen alasajo ja alasajon käsitteen realisoituessa, se tarkoitti toiminnan jatkamista eikä sen lopettamista. Kun Talvivaara nimen konnotaatiota ei onnistuttu muuttamaan suotuisaksi, piti muuttaa ympärillä olevia merkityksiä, että hankkeen eteneminen näyttäisi legitiimiltä. Tämän jälkeen muuttui myös puhe ja hanketta vietiin eteenpäin muuttuneen puheen ja muuttuneiden merkitysten avulla.

Avainsanat: retoriikka, parlamentaarinen retoriikka, argumentaatio, nimeäminen, eduskunta

SISÄLTÖ:

TIIVISTELMÄ.....	
SISÄLTÖ:.....	
1. JOHDANTO.....	1
2. KAIVOSKLUSTERIN RAKENNEMUUTOS SUURTEOLLISELLA KAUDELLA	2
2.2 Kaivosteollisuus ja sen vaikutusvalta	11
2.3 Kaivosteollisuuden haasteet	13
3. RETORIikka.....	16
3.1 Parlamentarismi	17
3.2 Debatti.....	20
4. TALVIVAARAN NIMEÄMINEN – MISTÄ PUHUTAAN, KUN PUHUTAAN TALVIVAARASTA?.....	25
4.2 Kaivoksen alasajo ja arvot	39
4.3 Sotkamon ihme muuttaa puhetta ja tuo uuden arvon	52
5. YHTEENVETO	61
6. LÄHDELUETTELO	64
Sähköiset osoitteet:.....	64

1. JOHDANTO

Pro gradu työni on retorinen analyysi Talvivaaran monimetallikaivoksesta käydyistä parlamentaarista debattia vuosien 2010–2016 välisenä aikana. Aloitan kuvaamalla Suomen kaivosklusterin rakennemuutosta suurteollisella kaudella ja kontekstualisoin tilannetta, johon kaivosyhtiö Talvivaara syntyi. Sitten käyn läpi Talvivaaran monimetallikaivoksen vaiheita perustamisvaiheesta konkurssiin sekä konkurssin jälkeen vuonna 2015 syntyneitä Terrafamea sekä selvitan kaivosteollisuuden mahdollisuuksia, uhkia ja näistä syntyvää ristiriitaa. Yleiskuvan muodostamisen jälkeisessä kolmannessa osiossa tarkastelen työni kannalta keskeisiä retoriikka- ja debattiulottuvuuksia sekä parlamentaarista retoriikkaa. Neljäs luku on kolmeen osaan jakautuva analyysiosio. Ensimmäisessä keskityn Talvivaaran nimeämiseen, kuinka kiistanalaista käsitettä ja poliittista symbolia Talvivaara on nimetty, minkälaisia merkityksiä ja mielikuvia siihen on liitetty ja kuinka dikotomioita luomalla on puolustettu omia kantoja – tutkimuskysymys on: mistä puhutaan, kun puhutaan Talvivaarasta? Toisessa analyysiosiossa tarkastelen Talvivaaran kaivoksen alasajosta käytyä debattia, arvoretoriikkaa ja arvoihin liitettäviä käsitteitä – tutkimuskysymyksenä käytän Chaïm Perelmanin jaottelua abstrakteista ja konkreettisista arvoista – katson kumman puolen puhujat valitsevat arvojensa tueksi. Viimeisessä analyysiosiossa käsitteelen pääministeri Juha Sipilän Kainuussa marraskuussa 2016 kohtaamaa ”Sotkamon ihmettä” ja sitä seurannutta puheen muutosta – tutkimuskysymys on ja kuinka puheen muutosta perusteltiin.

Tutkielman tarkoitus on selvittää, minkälaista retorista kamppailua poikkeuksellisen kauan suomalaisen politiikan agendalla olleesta Talvivaarasta on käyty ja kuinka puhe on ajan saatossa elänyt. Aineistosta selviää, että Talvivaaraan kohdistui valtavat odotukset, mutta koko Suomea hyödyttäväksi kaavailtu aluetaloudellinen pelastuskertomus kääntyi aivan toiseen asentoon, mitä pidän ainakin osatekijänä sille, että alkuperäisestä tarinasta haluttiin mieluummin pitää kiinni kuin hylätä se. Kokoluokaltaan massiivisen Talvivaaran piti tuottaa talouskasvua, hyvinvointia ja elää rinnakkain muiden alueellisten elinkeinojen kanssa, joten se kytkeytyi myös ihmisten oikeuksiin tehdä työtä ja elää puhtaassa ympäristössä, perusoikeuksiin. Yhteentörmäyksiltä ei kuitenkaan vältytty, siksi on kiinnostava tarkastella mitkä tekijät nousivat prioriteeteiksi ja minkälaista poliittista todellisuutta retoriikalla luotiin.

2. KAIVOSKLUSTERIN RAKENNEMUUTOS SUURTEOLLI- SELLA KAUDELLA

Nykyisestä, vuonna 1945 alkaneesta kaivosteollisuuden ajanjaksosta käytetään nimeä suurteollinen kausi, käyn alan vaiheita lyhyesti läpi muodostaakseni kuvan kaivosteollisuuden lähihistorian rakennemuutoksesta. Tiaisen, Sairisen ja Monosen (2014, 11) mukaa kaivostoiminta elpyi Suomessa 2000-luvulla, kun metallien, arvometallien ja mineraalien hinnat kohosivat maailmalla. Eurooppalaisittain Suomen maaperässä olevat runsaat mineraaliesiintymät alkoivat kiinnostaa kansainvälisiä kaivosalan investoijia, ja kehitys muutti myös alan toimijarakennetta. 1990-luvulle saakka maan kaivostoiminta oli ollut pääosin valtion omistuksessa, kun nykyisin Suomessa toimivista yrityksistä valtaosa on ulkomaisia. Talvivaaran Kaivososakeyhtiö oli poikkeus, kyse oli pörssiyhtiöstä, jossa oli merkittävä suomalaisomistus. Siten Talvivaaran monimetallikaivoksen syntymälle vuonna 2003 oli otolliset edellytykset, koska sen perustaminen ajoittui taitekohtaan, jossa pitkän suvantovaiheen jälkeen alan kotimaiset toimintaedellytykset Suomessa lähti nousuun.

Timo Lindborgin mukaan Suomen kaivosklusterin kehitysstrategia oli 1960-luvulle saakka ”toimia älykkäänä seuraajana”. (Lindborg 1996, 227) Maan kaivosalan teollisuus seurasi teknologista kehitystä ja käytti ulkomaista asiantuntemusta hyväkseen käytännön työssä. Kotimaista osaamista pyrittiin nostamaan myös ulkomaisella koulutuksella sekä harjoittelulla. Ainoa tuon ajan merkittävä kotimainen kaivosyhtiö oli entinen valtionyhtiö, Outokumpu Oy, joka suuntautui kansainväliseksi yhtiöksi ja teknologiseksi osajaksi strategianaan turvata oma raaka-aineiden saanti. 1970-luvulla valtio kuitenkin teollisuuspoliittisin perustein rajoitti Outokumpu Oy:n kansainvälistymishaluja – laaja kansainvälinen kilpailu sallittiin Suomessa vasta 1994. Lindborg pitää mahdollisena, että maamme kaivosklusterin kansainvälistymisessä onnistuttiin liiankin hyvin, jolloin pienimuotoinen kaivostoiminta sekä yrittäjyyden merkitys kaivosalan dynaamisuudelle jäi heikoksi.

Kansainvälistymisen yhteydessä muodostettiin strategia, jossa priorisoitiin omien metallintuotantoon tarvittavien raaka-ainetoimitusten turvaaminen. Kotimaisen kaivostoiminnan kehittämistä ei katsottu yhtä tärkeäksi, mikä pidemmällä aikavälillä oli

omiaan heikentämään suomalaisen perusmetalliklusterin toimintaedellytyksiä ja näivettämään uutta yritystoimintaa. Lindborg sanoo kaivostoiminnan olevan yksi perusmetalliklusterin kulmakivistä, ja koska tuolloisessa tilanteessa kaivos- ja perusmetalliklusterin tasapuolinen, jatkuva kehittyminen ei päässyt toteutumaan, edellytykset uudelle yritystoiminnalle heikkenivät entisestään. (Lindborg 1996, 227–228)

Edellä mainittua kehitystä voi pitää osatekijänä sille, että suomalaiset kaivosyhtiöt suuntasivat toimintansa ulkomaille ja kotimaista kaivosteollisuutta pidettiin 2000-luvulle asti alana, jolla ei ole kunnollisia toimintaedellytyksiä. Suomalaisen kaivosteollisuuden tuon aikaisesta tilasta on samaa mieltä myös Mari Tuusjärvi, joka väitöskirjaansa pohjautuvassa artikkelissa toteaa kaivosteollisuuden olleen 2000-luvun vaihteeseen asti laskusuhdanteinen ala, jonka merkitys oli kansantaloudellisesti vähäinen. (Tuusjärvi 2013, 4)

2.1 Talvivaaran historia vuosina 2003–2012

Heidi Tiaisen, Rauno Sairisen ja Tuija Monosen referee-artikkelissa – Talvivaaran kaivoshankkeen konfliktoituminen – analysoidaan, kuinka tilanne Kainuun Talvivaaran monimetallikaivoksessa kehittyi ja lopulta kriisiytyi vuosien 2003–2012 välisenä aikana, kun paikallisesta ympäristökonfliktista muuntuu kansallisen kaivosteollisuuden konfliktisymboli. Talvivaaran historiasta pyrin nostamaan esille etenkin poliitikkojen päätöksentekoon vaikuttaneita tapahtumia ja tekijöitä, koko tarina muodostuisi liian pitkäksi. Vuonna 2008 alkanut Talvivaaran toiminta nähtiin hyvin lupaavana, mutta tästä huolimatta tarinasta kehkeytyi varoittava esimerkki siitä, minkälaisiksi kaivosteollisuuden ympäristöhaitat saattavat muodostua. Tilanteesta seurannutta julkista keskustelua käytiin kaivosteollisuuden hyväksyttävyydestä ja vastuusta sekä viranomaisvalvonnan roolista. (Tiainen, Sairinen ja Mononen 2014 11,13)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan yhteiskunnalliset konfliktit voidaan nähdä suhteellisina, koska tietynlaisen ympäristön tilan muuttuminen ympäristöongelmaksi edellyttää, että eri tahot ovat ensin määritelleet sen ongelmaksi. Yhteiskunnallinen konflikti edellyttää myös määrittelyprosesseja ja tällöin alkaa kiista siitä, kuinka nämä tulisi määritellä. Talvivaaran kohdalla yhtälö näyttäytyi osapuolien erimielisinä näkemyksinä ongelmien olemassaolosta sekä niiden vakavuudesta. (Tiainen ym. 2014, 14)

Tiainen ym. (2014, 15–17) pitävät median roolia keskeisenä nyky-yhteiskunnan käydessä läpi luonnonvarakonfliktien muotoutumista ja niiden käsittelyä; mitä vähemmän ihminen aiheesta tietää sitä suuremmaksi kasvaa median vaikutusvalta. Koska media voi päättää mistä se kertoo ja mihin sävyyn siitä kerrotaan se myös määrittää julkista mielipidettä, se muodostaa itsestään yhden konfliktin osapuolista. Talvivaaran ympäristökongfliktissa median merkitys on siinäkin mielessä keskeinen, että Pertti Suhosen mielestä ei ainoastaan kansalaiset vaan myös poliitikot saavat ison osan ympäristötietoudestaan joukkoviestimien kautta. (Suhonen 1994, s. 18–19, 31) Myös Talvivaaran ympäristöongelmien julkiseen tietouteen nousu sekä sitä seurannut kansalaisten mobilisoituminen tapahtuivat suurelta osin median välityksellä. Se, että poliitikot ja kansa reagoivat tilanteeseen osittain samoin, ei mielestäni kerro siitä, että päättäjät hakevat hyväksyntää olemalla kansalaisten kanssa samaa mieltä vaan siitä, että median vaikutus molempiin ryhmiin voidaan nähdä yhtä merkittävänä. Tutkijat ovat jaotelleet Talvivaaran konfliktiprosessin seuraaviin vaiheisiin:

- ”Perustaminen” (2003–06)
- ”Hehkutus”: kaivoksen käynnistysvaihe (2007–09)
- ”Ongelma-puheen alku” (2010)
- ”Ongelmien kärjistymisen” (2011)
- ”Totaalinen konflikti” (2012 kevät)
- ”Kriisiytyminen” (2012 syksy) (Tiainen, Sairinen ja Mononen 2014, 21)

Tutkijat sanovat Talvivaaran historian alun ajoittuvan vuoteen 1977, jolloin GTK (Geologian tutkimuskeskus) aloitti alueella kuusi vuotta kestäneet tutkimukset. Esiintymän kaivosoikeudet myönnettiin valtionyhtiölle - Outokumpu -konsernille - vuonna 1986 ja konsernin omat tutkimukset jatkuivat 1990-luvun alkuun saakka. Tutkimuksissa esiintymä todettiin suureksi, mutta malmipitoisuudeltaan alhaiseksi. Tämän takia katsottiin, ettei esiintymän hyödyntäminen ainakaan tavanomaisilla metallin rikastustekniikoilla ole kaupallisesti kannattavaa ja uutta teknologiaa edustavaa bioliotusta pidettiin Talvivaaran mittakaavassa liian riskialttiina. Näin ollen Outokumpu päätti, että esiintymää ei hyödynnetä ja vetäytyi hankkeesta. Vuonna 2004 Outokumpu myi Talvivaaran esiintymien kaivosoikeuden Talvivaara-yhtiölle yhdellä eurolla. Toimitusjohtaja Pekka Perään henkilöitynyt Talvivaara-yhtiö perustettiin vuonna 2003 juuri tätä hanketta varten. Perä sekä hankki Talvivaaran kaivokseen tarvittavan suuren rahoituksen että johti hyvin suuren rakennushankkeen valmiiksi pikaisella aikataululla. Outokumpu -konserni oli kehittänyt

bioliuotustekniikkaa jo vuodesta 1987 ja kaupassa Talvivaara-yhtiölle siirtyi myös menetelmään liittyvät koe- ja tutkimustiedot. Bioliuotusmenetelmän etu on, että siinä malmin rikastaminen muuttuu taloudellisesti kannattavaksi, vaikka esiintymän malmipitoisuus on matala. Menetelmässä metalli liuotetaan malmista bakteerien avulla. Vuosien 2004–2006 välisenä aikana Talvivaaraa koskevassa uutisoinnissa keskityttiin lähinnä hankkeen valmisteluvaiheisiin, massiivisiin nikkelivarantoihin ja tuleviin työllisyysvaikutuksiin. Valtio investoi infrastruktuuriin ja hanke eteni suunnitellusti. Työllistäjänä Talvivaaraa pidettiin onnenpotkuna Kainuun alueelle ja sen käyttämää teknologiaa – bioliuotusta – uutena, mullistavana menetelmänä. Rakentamisvaihe eteni nopeasti ja vuonna 2008 siirryttiin varsinaiseen tuotantoon, tässä vaiheessa kaivos työllisti lähes 2000 työntekijää. Talvivaarasta uutisoitiin positiivisesti ja talousvaikutuksien odotettiin hyödyttävän aluetta kymmeniä vuosia. (Tiainen ym. 2014, 22–24) Bioliuotusmenetelmään kuuluvat avolouhokset ja liuotuskasat vaativat mittavia maa-alueita: vuonna 2011, Talvivaaran kaivospiiri oli laajuudeltaan noin 6100 hehtaaria ja siihen kaavailtiin laajennusta, joka yli kaksinkertaistaisi olemassa olevan alueen. (Tiainen ym. 2014, 20)

Nikkelin maailmanmarkkinahinnan lasku oli lievää huolta herättävä aihe ja ympäristökysymykset hajuhaittoja lukuun ottamatta marginaalisia. Tuotannollisesti kaivoksen elinkaari arvioitiin pitkäksi, malmivaroja voitaisiin hyödyntää yli 60 vuotta. Ongelmapuhe alkoi vuonna 2010, siihen asti esimerkiksi Helsingin Sanomat oli kirjoittanut Talvivaarasta yleensä positiivisesti. Sävy vaihtui ja aiemmin vain paikallisella tasolla käytyä konfliktia alettiin puimaan myös valtakunnallisessa mediassa. Negatiivista imagoa Talvivaaralle luonut tapahtuma oli maaliskuussa 2010 kun kaivoksen kipsisakka-altaan vuodosta aiheutui ensimmäinen isompi päästö, josta yhtiö ilmoitti kaksi päivää vuodon havaitsemisen jälkeen. (Tiainen ym. 2014 25–27)

Huhtikuussa 2010 Talvivaara toimitti TEM:lle lupahakemuksen, jossa haettiin lupaa uraanin talteenotolle ja hieman myöhemmin YVA-ohjelman Kainuun ELY-keskukselle. ELY-keskuksen vastauksessa todettiin, kuinka yhtiön tulisi kiinnittää erityishuomiota hankkeen aiheuttamien sosiaalisten vaikutusten arviointiin (KaiELY 31.8.2010). Tämä oli liikaa Vihreille – kun arviointiohjelma oli jätetty, puoluehallitus ilmoitti, että uraanin louhinta

Suomessa pitää kieltää. Tämän jälkeen myös muut puolueet totesivat, että Talvivaaran kehitykseen tulee ottaa kantaa. Kun ympäristöministeri Paula Lehtomäen perheellä todettiin olevan omistusta Talvivaaran yhtiössä, asia politisoitui. (Tiainen ym. 2014, 28) Valtioneuvosto myönsi Talvivaara Sotkamo Oy:lle uraanin talteenottoon tarvittavan periaateluvan vuonna 2010 – KHO kumosi sen 2015. Talvivaaran malmi ei ole ydinenergialain mukaiseksi luokiteltavaa uraanimalmia, mutta ydinenergialakiin perustuen STUK (Säteilyturvakeskus) valvoi Talvivaarassa tapahtuvaa uraanin talteenottoa. STUK (2012, 7) Suomen luonnonsuojeluliitto vaati Talvivaaran kaivoksen lupien uudelleen harkintaa, koska alkuperäinen kaivoksen lupa ja ympäristövaikutusten arviointi eivät sisältäneet uraanin talteenottoa. Pidän ymmärrettävänä, että kaikista puolueista juuri ympäristökysymyksiin profiloituneet Vihreät olivat puolue, joka politisoi tämän kysymyksen.

Vuonna 2010 Talvivaaran ympäristöongelmat aktivoi kansalaistoimintaa yhä näkyvämmäksi. Tulevaan uraanihankkeeseen suhtauduttiin epäilevästi ja yhtiön tiedottaminen koettiin puutteellisena. Hieman tämän jälkeen valtion sijoitusyhtiö Solidium osti Talvivaaran osakkeita Outokummulta. Tapahtumien seurauksena kaivoksen tilanne politisoitui entisestään. Keväällä 2011 europarlamentaarikko Satu Hassi teki Talvivaaran kaivosluvasta kantelun oikeuskanslerille ja vaati tutkimusta siitä, tulisiko kaivoslupa peruuttaa. Hassi pyysi selvitystä myös viranomaisten toiminnasta – oliko kaivosluvan myöntänyt viranomaistaho tietoisesti sulkenut silmänsä uraanin osalta vai oliko kyse osaamattomuudesta. Syksyllä 2011 Talvivaaran vesistövaikutukset nostattivat kansallisen kohun, johon yhtiö vastasi lehdistötiedotteella, missä se kertoi jo vähentäneensä vesistö päästöjään ja haki korotusta voimassa oleviin päästörajoihin, johon Oulun Vihreät vastasivat järjestämällä päästölupahakemusta vastaan suunnatun mielenosoituksen. Kun Talvivaaran lähijärven asukkaat raportoivat iho-oireistaan, Perä oudoksui kohun ajankohtaa – aiemmin koholla olleet mangaani- ja sulfaattipitoisuudet oli saatu kuntoon jo edellisenä vuonna – hänestä oireet eivät voineet aiheutua Talvivaaran toiminnasta. Perä sanoi, että kaivos on noudattanut voimassa olevaa ympäristölupaa eikä ympäristön pilaantumisesta ole osoituksia. (Tiainen ym. 2014, 29–32)

Kaivoksen jätevesien natriumsulfaattipitoisuudet olivat niin suuria, että lähijärvi muuttui merivedeksi; Perä myönsi tämän ja kertoi asian tulleen yhtiölle yllätyksenä. Vesistöongelmat eivät olleet ainoa huolen aihe paikallisille, myös pöly- ja hajuhaitat, laskeva kiinteistöjen ja maan arvo mietityttivät. Julkisessa keskustelussa pohdittiin kaivoksen ympäristöongelmien taustasyitä ja etsittiin syyllisiä. Talvivaara piti asiaa poliittisena pelinä ja julkaisi tiedotteen toimenpiteistä, joilla kaivoksen ympäristövaikutuksia minimoidaan sekä korosti yhtiön ja viranomaisten välistä tiivistä yhteistyötä. Yhtiön mukaan ennakoitua suuremmat vesistö päästöt johtuivat suunnitteluvirheestä, mutta niiden kerrottiin jo vähentyneen huomattavasti sekä muistutettiin positiivisista vaikutuksista työllisyyteen ja kansantalouteen, niin alueellisesti kuin valtakunnallisesti. Elinkeinoministeri Häkämies katsoi, että tilanne on kuumentunut liikaa ja kertoi todenneensa ympäristöministeri Niinistölle, että asia ei ole poliittinen. (Tiainen ym. 2014, 33–34) Pidän Perän lausumaa siitä, että yhtiön kritisointi on poliittista peliä paitsi puolustautumisena myös poliittiseen peliin osallistumisena. Mitä Häkämiehen kommenttiin tulee, on poliittista todeta, ettei asia ole poliittinen. Kun ministeri keskustelee kollegansa kanssa eduskunnassa käsiteltävästä asiasta, se ei muutu epäpoliittiseksi kysymykseksi, vaikka siitä sanoutuisi irti.

Talvivaaran ympäristövaikutukset aiheuttivat sen, että myös muihin kaivosyhtiöihin alettiin suhtautua epäluuloisesti eikä niiden laatimiin tuotantotavoitteisiin tai ympäristövaikutusten arviointeihin enää uskottu. Talvivaarasta kirjoitettiin yhä enemmän ja otsikointi oli toisinaan melkein provokatiivista. Tutkijoiden mukaan kuva, jonka media välitti kaivoksen ympäristövaikutuksista, poikkesi huomattavasti yhtiön itse luomasta kuvasta. Myös valvova viranomainen oli osin eri mieltä kuin media, mutta ei niin paljoa kuin yhtiö itse. Se, että Talvivaara kiisti mediassa esitetyt väitteet, muodosti julkisuudessa kuvan yhtiöstä, joka vältteli vastuutaan. (Tiainen ym. 2014, 35)

Vuotta 2012 tutkijat kuvasivat totaalisen konfliktin aikana, kunnes syksyllä siirryttiin seuraavaan vaiheeseen ja tilanne kriisiytyi. Samalla Talvivaaran kaivoksesta kirjoitettiin yhä enemmän. Kaivoksella tapahtuneet onnettomuudet sekä sen toimintaedellytykset muodostivat kokonaisuuden, jota yhteiskunnalliset kommentoijat ja poliittiset toimijat toistuvasti kommentoivat. Keväällä kaivoksella kuoli työntekijä, metallipitoisia vesiä pääsi luontoon ja prosessiliuotusaltaasta löydettiin kuolleita lintuja – viimeksi mainitun episodin

yhteydessä Talvivaara kutsui poliisit paikalle ja syytti linnut löytäneitä toimittajia julkisrauhan rikkomisesta sekä mahdollisesta salakatselusta. Ympäristöministeri Niinistö totesi lintukuolemien olevan osoitus tuotantoprosessin ongelmista ja esitti hallintopakon mahdollista soveltamista, mikäli tilannetta ei saada kuntoon. Perä totesi, että kaivoksen sulfiittipäästöt ovat ongelma vain kouralliselle ihmisä, hänestä kaivoksen ympäristöongelmat ovat mediassa saaneet suhteettomat mittasuhteet. Myös työrauhaa toivoneet Talvivaaran työntekijät pitivät median esittämää kuvaa yksipuolisena ja loukkaavana. Vesistö päästöt pienenevät, mutta julkinen keskustelu jatkui. Media kärjisti tilannetta asettamalla vastakkain kaivosteollisuuden hyödyt ja haitat sekä työllisyysvaikutukset ja ympäristöongelmat. Poliitikot ja Perä kinastelevat keskenään, Perän mielestä poliitikot levittivät kaivosvastaista ilmapiiriä ja ympäristöministerin Talvivaara - kommentit olivat poliittisesti motivoituneita. (Tiainen ym. 2014, 35–38)

Sirpa Pietikäinen ja Satu Hassi tekivät Suomen viranomaisten toiminnasta ja kaivoksen päästöistä Euroopan komissiolle kirjallisen kysymyksen ja suomalaista viranomaisvalvontaa alettiin käsitellä kansainväliselläkin tasolla. Komissio laittoi tutkimuksen vireille ja komission puolesta annetussa vastauksessa ympäristökomissaari totesi komission olevan tietoinen siitä, että Talvivaara mahdollisesti toimi EU:n lainsäädännössä olevien säännösten vastaisesti. (Edilex 13.7.2012) Talvivaara ilmoitti kannattavansa EU-komission selvityksen tekemistä. Media piti Talvivaaran viranomaisvalvontaa jatkuvasti esillä, eikä yhdenkään Talvivaaran toimintaan liittyvän tahon katsottu onnistuneen – lupajärjestelmä, kaivoksen prosessiosaaminen, valvonta, yhteydenpito paikallisväestöön – kaikki olivat epäonnistuneet ja uusia kaivoshankkeita vastustettiin Talvivaaraan kokemusten perusteella. Kaivosviranomaisiin kohdistuneita jääviysepäilyjä ympäristöministeriö pyrki poistamaan niin, että virkamiehiltä kiellettiin virkavapaat kaivosyrityksissä. Vakavista kipsisakka-altaan vuodoista ensimmäinen tapahtui 5.11.2012 ja yhtiö ajautui suuriin taloudellisiin ongelmiin. Oulun poliisilla oli tutkinnassa kolme Talvivaaran kaivosyhtiöön kohdistuvaa ympäristörikosta ja luottamus heikkeni entisestään, kun kaivoksen varoaltaissa olleet rakenteelliset puutteet tulivat ilmi, viranomaistoimintaa pidettiin riittämättömänä ja ”Talvivaara leimattiin suomalaisen kaivosteollisuuden epäonnistumiseksi selvemmin kuin koskaan aikaisemmin.” (Tiainen ym. 2014, 41) Pääministeri Katainen esitti toiveen siitä, että Talvivaara ei horjuttaisi koko kaivossektoriin kohdistuvaa uskoa ja luottamusta. Tässä

vaiheessa Talvivaaran symbolinen merkitys oli jo muuttunut – se oli ollut siunaus, mutta kääntynyt kiroukseksi ja yhtiö oli epäonnistunut sosiaalisten suhteidensa hoitamisessa. (Tiainen ym. 2014, 39–41)

Median pääsyä kaivosalueelle rajoitettiin ja Talvivaaran katsottiin suunnittelevan tuotannon käynnistämistä ennen aikaisesti, mikä puolestaan tulkittiin siten, että yhtiö ylenkatsoo ympäristönäkökohtia. Kansalaisjärjestöjen mielestä kaivos oli suljettava lopullisesti, kun yhtiön oma perustelu toiminnan käynnistämiseksi oli ympäristövaikutusten parempi hallinta. Vastaava asetelma esiintyi myös parlamentaarisisissa keskusteluissa – toinen osapuoli vaatii kaivoksen sulkemista (usein ympäristövaikutuksiin vedoten) ja toinen osapuoli kaivostoiminnan jatkamista, koska ympäristövaikutukset ovat silloin paremmin hallittavissa. (Tiainen ym. 2014, 42)

Kainuun ELY-keskus sai osakseen voimakasta kritiikkiä ja kysymyksiä resurssiensa riittävydestä tilanteen valvomiseen. Aluehallinnon uudistuksessa ympäristöasioiden hoito siirrettiin ELY-keskuksille, mutta resurssit olivat riittämättömiä, koska kaivosteollisuus oli kasvanut niin paljon. ELY-keskuksella oli myös kaksoisrooli: ympäristöasioiden hoidon lisäksi sen tuli edistää elinkeinotoimintaa. Lisäksi osa KaiELY:n henkilökunnasta oli työskennellyt kaivosteollisuuden palveluksessa, mikä nostatti epäilyjä puolueellisuudesta. Talvivaaraa vastaan hyökättiin myös sosiaalisessa mediassa ja kansalaisten reagointi tapahtumiin näkyi viranomaisten kuormituksessa. Viranomaisvalvontaa kohtaan jälleen noussutta epäluottamusta ympäristöministeriö pyrki häivyttämään mm. ympäristönsuojelulakia päivittämällä, uudessa laissa kaivosalan ympäristösäätelyä tiukennettiin. Kipsisakka-altaan vuodon aiheuttaman kohun myötä agendalle nousi yhtiön taloudellinen tilanne. Vaikka Perä pyysi julkisesti anteeksi Talvivaaran tekemiä virheitä ja aiheutunutta ympäristöhaittaa, Talvivaaran taloudellinen tilanne paheni entisestään, kun tuotantoseisokin lisäksi ulkomaiset rahoittajat vetäytyivät hankkeesta. Mediassa ongelmien syynä ei enää pidetty ainoastaan yhtiön omaa toimintaa, vaan puutteita nähtiin myös viranomaisten toiminnassa. (Tiainen ym. 2014, 44–46)

Tutkijoiden mukaan Talvivaaran taloudelliset ongelmat kytkeytyivät selkeästi ympäristöongelmiin. He nostivat esiin Talvivaaran kaivokseen liittyvästä konfliktista neljä tapausta keskeisesti määrittävää piirrettä: 1) kaivoksella käytettiin uutta testaamatonta

teknologiaa, 2) hanketta vietiin eteenpäin nopeasti, 3) kasvusuuntautuneisuus oli voimakasta ja 4) hanke henkilöityi vahvasti Pekka Perään. (Tiainen ym. 2014, 47–48) Seuraava kipsisakka-altaan vuoto tapahtui huhtikuussa 2013. Helsingin pörssi keskeytti Talvivaaran osakkeiden kaupankäynnin 2014, kun Talvivaara Sotkamo Oy hakeutui konkurssiin. Valtion omistama Terrafame perustettiin 2015 ja yhtiö osti Talvivaara Sotkamon konkurssipesältä sen omaisuuden sekä liiketoiminnan, toiminta alkoi samana vuonna. 2016 Terrafame osti Talvivaaran Kaivososakeyhtiöltä myös sille kuuluneen laboratorioliiketoiminnan, geologisen datan sekä kaivoksen kalkkilaitoksen. Pörssilistalta Talvivaaran osake poistettiin 2018, kun emoyhtiö päätyi konkurssiin.

2.2 Kaivosteollisuus ja sen vaikutusvalta

Kaivosteollisuuden rikastushiekan ja sivukivien BAT-vertailuasiakirjan sanastossa kaivostoiminta määritellään seuraavasti: ”Menetelmät ja tekniikat malmin louhimiseksi maaperästä, mukaan lukien oheislaitokset kuten varastot, verstaat, kuljetus, tuuletus sekä muut tukitoiminnot itse kaivoksessa tai sen välittömässä läheisyydessä” (2007, 29).

Kaivostietoa kaikille tarjoava Kaiva.fi kertoo, että kaivannaisalaan kuuluu kaivosteollisuus, jossa tuotetaan malmi- ja teollisuusmineraaleja sekä muu teollisuus, joka jalostaa kiviaineksia ja luonnonkiviä. Myös yritykset, mistä toimitetaan koneet, laitteet, teknologia ja palvelut kaivannaisalan käyttöön lasketaan kaivannaisalan piiriin kuuluviksi. Kun edelliseen lisätään malmien rikastus- ja jalostusketju, muodostuu kokonaisuus, josta käytetään nimeä mineraaliklusteri. Kaiva.fi sivusto toteaa koko kaivannaisalan olevan merkittävä työllistäjä Suomessa: Alalla työskenteli noin 25000 henkilöä vuonna 2013, alan yhteenlaskettu liikevaihto oli 14 miljardin luokkaa, eli noin 6.8 % Suomen BKT:sta. Suomen tavaraviennistä metallin jalostuksen osuus oli 12 %.

Tuija Jartin, Eero Rantalan ja Tapio Litmasen Sosiaalisen toimiluvan ehdot ja rajat - tutkimuksessa kaivannaistoiminta; kaivosteollisuus ja mineraaliala erotetaan toisistaan. Tutkijoiden mukaan kaivannaistoiminta Suomessa koostuu ryppeästä, johon kuuluu kaivosteollisuus, kiviaineteollisuus ja luonnonkiviteollisuus. Kaivosteollisuus pitää sisällään teollisuusmineraalien ja metallimalmien louhinnan. Mineraaliala sisältää kaivannaistoiminnan lisäksi yritykset, jotka tuottavat kaivostoimintaan tarvittavat laitteet, teknologian sekä palvelut. Mineraalialaan liittyy myös muita toimijoita kuten tutkimuslaitokset, yliopistot, jatkojalostajat, järjestöt sekä korkea- ja ammattikoulut. (Suomen mineraalistrategia 2010, 8; Hernesniemi ym. 2011, 11; TEM 2013, 12.) (Jartti, Rantala ja Litmanen 2014 9–10)

Globaalissa kaivosbisneksessä on samankaltaisuuksia hyvinkin erilaisten valtioiden, esimerkiksi Suomen ja Etelä-Afrikan välillä. Professori Llewellyn Leonardin artikkelissa Mining Corporations, Democratic Meddling, and Environmental Justice in South Africa, Etelä-Afrikan teollisuus jaetaan kymmeneen eri sektoriin. Työpaikkojen muodostajana kaivosteollisuus on teollisuuden aloista toiseksi huonoin, vain julkinen sektori on pienempi.

Kaivannaisteollisuuden osuus Etelä-Afrikan bruttokansantuotteesta vuonna 2018 oli 8 %. Tämä on melko lähellä Suomen mineraaliklusterin osuutta BKT:sta (6,8 %). Etelä-Afrikan kaivosteollisuudella on huomattavan suuri poliittinen painoarvo, eikä sitä ole laitettu väärinkäytöksistään vastuuseen. Etelä-Afrikkalaisen demokraattisen järjestelmän oligarkkiset piirteet selittävät asiaa osaltaan, mutta samankaltainen ilmiö löytyy myös Suomesta – Talvivaaran kaivos ei koskaan toimintansa aikana päässyt tilanteeseen, missä se olisi täyttänyt sille asetetut ympäristönormit ja toiminta jatkui vuosia. Suomi ja Etelä-Afrikka tuntuvat yhtä haluttomilta sanktioimaan lupaehtoja rikkovia kaivosyhtiöitä. Moniulotteisia vaikutuskuvioita voi hieman vielä laajentaa: Hannah Aulbyn (2017) mukaan kaivosteollisuus pyrkii muuallakin vaikuttamaan hallituksen päätöksentekoon – esimerkiksi Australiassa kaivosyhtiöt (joista 80 % on ulkomaisessa omistuksessa) lobbasivat Australian hallitusta yhteensä 541 miljoonalla dollarilla vuosikymmenen aikana saadakseen itselleen mieleisempiä päätöksiä. Toisin sanoen, kaivosyhtiöiden hallitukseen kohdistamat vaikutusyritykset eivät ole vain kehittyviin maihin liittyvä ilmiö.

Ruotsin Kiirunasta löytyy maailman suurin maanalainen kaivos. Kaupungin keskustan alta löytynyttä rikasta rautamalmiesiintymää ei kuitenkaan päästä hyödyntämään, ellei esiintymän yläpuolista kaupunkia irtaimistoinen ja asukkaineen ensin siirretä tieltä pois. Professori Bo Nilssonin artikkelin Ideology, environment and forced relocation: Kiruna – a town on the move (2016, 433) perusteella Kiirunan ja Talvivaaran kaivoksilla on yhteisiä piirteitä, Nilssonin mukaan LKAB (Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag) Kiirunassa on iso alueellinen vallankäyttäjia hyvin yksinkertaisesta syystä: käytännössä koko yhteisö on riippuvainen suurimmasta työnantajastaan, enkä usko Talvivaaran toiminnan alueellisen vallankäytön suhteen poikkeavan Kiirunan tilanteesta. Ruotsin ajatus siirtää kokonainen kaupunginosa kaivoksen tieltä vertautuu laajuudeltaan Suomen tapahtumiin: kaivosyhtiö Talvivaaran halusi massiivisen kokoisella kokeilullaan olla ensimmäinen bioliuotusmenetelmän onnistuneesti käyttöönotettava maa maailmassa ja sai hankkeelleen poliittisen tuen.

2.3 Kaivosteollisuuden haasteet

Kaivostoiminta ei kuitenkaan ole ongelmaton eikä kyse ole vain työllisyydestä tai ympäristöstä, ja alan toimintaan kohdistuu monenlaista kritiikkiä. Suomalaisen yritystoiminnan globaaleja vaikutuksia tutkiva kansalaisjärjestö, Finnwatch, julkaisi vuonna 2016 kaivosverotusta käsittelevän raportin, jonka mukaan vuosien 2011–2014 välisenä aikana Suomen kannattavimpien metallikaivosten verosuunnittelujärjestelyt aiheuttivat 49 miljoonan euron veromenetykset. Mainitulla ajanjaksolla kaivosyhtiöt maksoivat yhteisöveroa 92 miljoonaa, vaikka maaperästä louhittujen malmien arvo kohosi lähelle neljää miljardia euroa. Lisäksi on ongelmakaivoksia, joiden sulkeminen ja ympäristöhaittojen torjuminen tapahtuu verovaroin, mikäli ne ajautuvat konkurssiin.

Kaivosteollisuuteen liittyy paljon taustalla vaikuttavia tekijöitä: Tiaisen, Sairisen ja Monosen (2014, 13–14) mukaan luonnonvarojen hallintaan liittyvät ympäristökonfliktit ovat vaikeita niihin liittyvien syvien arvokysymysten johdosta, eri osapuolilla on erilaiset tarpeet, odotukset ja maailmankatsomukset mikä aiheuttaa arvostiriitoja. Yleisesti onkin tunnustettu, että ympäristö- ja luonnonvarakonfliktien keskeisiä syitä ovat eri osapuolien välillä olevat arvo- ja intressitiriidat. Myös Kaivosteollisuuden muodostamien hyötyjen ja haittojen epätasainen jakautuminen sekä kaivostoiminnan suhteet paikallisyhteisöön ja alueelliseen toimintaympäristöön vaikeuttavat kiistaa. Ympäristökysymykset kaivostoiminnassa liittyvät hyvin usein teknologiavalintoihin sekä teknologisten ja ympäristöllisten prosessien hallintaan.

Tutkijat Jartti, Rantala ja Litmanen (2014, 28–29) toteavat, että Suomen kaivosteollisuus ei ole yritystoiminnassaan onnistunut toimimaan riittävän vastuullisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Tutkijoiden mukaan sosiaalisella toimiluvalla tarkoitetaan sitä, että kansalaiset hyväksyvät tietyn liiketoiminnan harjoittamisen. Lakien ja viranomaisnormien noudattaminen on välttämätön edellytys, mutta se ei yksinään riitä. Tutkijat jakavat modernin demokratian vallankäytön muodolliseen ja sisällölliseen hyväksyntään. Muodollisesti pätevä, säädettyjen lakien ja viranomaisnormien noudattamiseen perustuva vallankäyttö voi olla muodollisesti legitiimiä, vaikka se ei sitä kansalaisten mielestä sisällöllisesti olisikaan. Sisällöllinen hyväksyttävyyys tarkoittaa tässä kontekstissa

kansalaisilta saatua hyväksyntää. Pysyvä legitimitetti jollekin toiminnalle saavutetaan vain, mikäli molemmat hyväksyttävyyden muodot – muodollinen ja sisällöllinen – ovat mukana.

Finnwatschin artikkelissa ”Järkeä kaivoskuumeeseen” todetaan, ettei luonnon pilaamista voida perustella kaivosteollisuuden työllistämisaikutuksilla: Suomen BKT:sta kaivosten osuus vuonna 2014 mainitaan noin 0,3 prosenttia. Finnwatch ei halua kieltää kaivoksia vaan myöntää niiden tarpeellisuuden ja ehdottaa, että kaivosveropoliittikkaa toteutettaisiin vastuullisemmin. Finnwatschin mainitsema osuus suomen BKT:sta (0,3 %) on hyvin eri kokoluokkaa kuin kaivosteollisuuden käyttämä koko mineraaliklusterin osuus suomen BKT:sta (6.8 %). Vaikka kaivosteollisuus ja mineraaliklusteri ovat kaksi eri asiaa, näyttää siltä, että käytetään lukemaa, joka paremmin tukee omaa agenda.

Tilastokeskuksen Tieto&trendit -sivuston Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit (23.6.2020) käsittelee suomen kansantalouden materiaaliriippuvuutta ja ekotehokkuutta; tämä saadaan selville yhdistämällä tilastoidut jätteet ja materiaalivirrat tuotantolukuihin. Kansainvälisesti vertailtuna luonnonvarojen kulutus suomessa on suurta ja jätettä syntyy paljon. Tilastokeskuksen ympäristötilinpidon tiimin yliaktuaarien Niina Lesosen ja Heidi Pirtosen mukaan 75 % suomessa syntyvästä jätteestä on kaivostoiminnasta ja louhinnasta peräisin. Suomen tuottamasta jätteestä 90 % on mineraalijätettä, mikä on pääasiassa kaivostoiminnan tuottamaa jätettä. Kun syntyneen jätteen määrä suhteutetaan väkilukuun ja verrataan sitä EU:n keskiarvoon, Suomalaisten tuottama jätemäärä on yli nelinkertainen.

Artikkelissa ”Water and society: mutual challenges for eco-efficient and socially acceptable mining in Finland” (2014) tutkijat Helena Wessman, Olli Salmi, Johanna Kohl, Päivi Kinnunen, Elina Saarivuori ja Ulla-Maija Mroueh toteavat metallien ja mineraalien maailmanlaajuinen kysynnän kasvun olevan syy ympäri maailmaa käynnistettäville uusille kaivoksille, eli suomalaisen kaivostoiminnan lisääntyminen on vastaus globaaliin trendiin. Myös he mainitsevat julkisen kritiikin Suomessa olevan seurausta siitä, ettei kaivosteollisuus ole onnistunut toteuttamaan hankkeitaan sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Tutkijat toteavat kaivosteollisuuden kasvun synnyttävän taloudellista toimeliaisuutta Itä- ja Pohjois-Suomeen, ja alueiden nousu voi hyödyttää taantuvia alueita sekä Suomen kansantaloutta. He kiinnittävät huomiota Suomen vahvuuksiin ja potentiaaliin olla hyvä investointikohte: “Willingness to invest in mining has found support from the Policy Potential Index of the

Fraser Institute's 2011-2012 survey, which ranked Finland the best investment area in the world because of good infrastructure, political stability, high level of education, and comprehensive geological databases that have shown good potential for new deposits (Wilson et al., 2013).” (Wessman ym. 2014) Tutkijoiden näkemykset ovat linjassa niin vuonna 2010 laaditun Suomen mineraalistrategian kuin kaivosteollisuutta puoltavien poliitikkojen näkemyksien kanssa – eli osa tutkijoista kannattaa valtion valitseman kaivospolitiikan linjaa – kunhan se tehdään sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla.

Valtioneuvoston julkaisuarkiston – Valton – 2018 julkaisema kaivosalan toimialaraportti kuvaa suomalaisen kaivosteollisuuden nykytilaa ja tulevaisuuden näkymiä seuraavasti: Vuonna 2017 Suomessa toimi 27 teollisuusmineraalikaivosta ja yhdeksän metallimalmikaivosta; kaivosteollisuuden suora ja välillinen työllisyysvaikutus on 13000 henkilötyövuotta. Toimivat kaivokset ovat laajentaneet toimintaansa ja malminetsintään käytettävät investoinnit ovat kasvussa. Potentiaalisia liiketoimintamahdollisuuksia yrityksille saattaa syntyä esimerkiksi kestävään kaivostoimintaan, sivuvirtojen hallintaan tai uusiin teknologioihin kohdistuvista ratkaisuista. Toimialaraportin 40/2018 tiivistelmässä nimetään Suomen vetovoimatekijöiksi: ”hyvä geologinen tieto, malmipotentiali, infrastruktuuri, yleinen korkea koulutustaso sekä maan yhteiskunnallinen ja poliittinen vakaus”. Esiin nostetut hyötyaspektit ovat samoja, kuin tutkijoilla Wessman ym. (2014), eli kaivostoimintaa on edelleen kehitettävä ”ympäristön kannalta sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla” niin, että molemminpuolinen vuoropuhelu lisääntyy muiden alueen elinkeinojen kanssa. (Toimialaraportit – Kaivosala, Vasara, Heino 2018)

Jartin, Rantalan ja Litmasen (2014, 4) mukaan ”Jopa kansallisia strategisia linjauksia on tuotettu ohittaen tosiasiapohjainen tietämys kaivosalan sosiaalisesta hyväksyttävyydestä.” Myös julkinen mielipide alasta on globaalisti heikko, taustasyiksi mainitaan kaivosalan epäonnistuminen ympäristöllisissä ja sosiaalisissa kysymyksissä. Alan suurimpia kehityskohteita kaivosteollisuus sanoo olevan alan negatiivisen imagon parantamisen. (Jarti ym. 2014 9, 27) Edellä mainitun perusteella päättelen, että Talvivaara -kysymystä ratkottaessa ei aina tukeuduta tieteelliseen tietoon, joten kaivoksen nimeäminen, siihen liitettävät mielikuvat, retoriikka ja arvot saavat entistä suuremman painoarvon tilanteen ohjaamisessa.

3. RETORIikka

Retoriikka on puhumisen ja kirjoittamisen taito, tekniikka, jolla vaikutetaan kuulijaan tai lukijaan. Jokainen puhuja ja kirjoittaja myös väistämättä käyttää vakuuttelun tai suostuttelun tekniikoita, kun puhuu tai kirjoittaa. Retoriikan luonteesta ja moniulotteisuudesta kertoo sen kuvaaminen kaksiteräisenä miekkana – sillä voi yhtä hyvin puolustaa tiettyä yhteiskuntajärjestelmää kuin hyökätä sitä vastaan ja retoriikan merkityksestä onkin kiistelty niin kauan, kuin tieteenala on ollut olemassa. Aristoteles kiteyttää teoksessaan Retoriikka, Runousoppi, (Teokset IX 2012, 10) retoriikan seuraavasti: ”Retoriikka on kyky havaita kunkin asian yhteydessä vakuuttava.”

Chaïm Perelman (1996, 7–12) jaottelee retoriikan seuraaviin vaiheisiin: klassiseen retoriikkaan, perinteiseen retoriikkaan sekä uuteen retoriikkaan. Klassisen retoriikan keskeisin hahmo on Aristoteles, (384–322 eKr.) muodollisen logiikan isä ja argumentaatioteorian perustaja. Aristoteles erotti toisistaan päättelyn lajit – analyyttisen ja dialektisen – koska niitä tulee soveltaa omille erillisille alueilleen. Analyyttiset päätelmät koostuvat pätevistä, kiistattomista päätelmistä, jotka ovat sekä todistusluonteisia että yleispäteviä ja siten ihmisten mielipiteistä riippumattomia. Dialektisessa päättelyssä puolestaan haetaan hyväksyntää sellaisille väitteille, jotka ovat kiistanalaisia, toisin sanoen, yritetään suostutella tai vakuuttaa. Päätelmät eivät ole kiistattomia päätelmiä, siksi esitetään eri vahvuisia argumentteja, jotka eivät koskaan ole puhtaan muodollisia. Aristoteleen mukaan toinen päättelyn muoto koskee totuutta ja toisessa on kyse mielipiteistä, siksi niissä vaaditaan omanlaisensa esitystavat: ”on yhtä tyhmää hyväksyä matemaatikolta retorisia argumentteja kuin vaatia puhujalta tieteellisiä todistuksia.” (Chaïm Perelman 1996, 9)

Aristoteleen retoriikka jakautuu kolmeen lajiin: deliberoivaan eli kokouspuheeseen, forensiseen eli oikeuspuheeseen ja epideiktiseen eli juhlapuheeseen – eri puheilla on eri kuulijaryhmät. Aristoteles toteaa (2012, 16–17) myös puheen perustuvan kolmeen eri tekijään: kuka puhuu, mistä puhutaan ja kenelle puhutaan ja puhe määrittyy suhteessa kuulijaan, joka toimii joko päättäjän tai seuraajan roolissa. Mikäli kuulija on päättäjä, hän päättää joko nykyisistä tapahtumista tai tulevista tapahtumista. Menneistä asioista päättää tuomari, tulevista poliitikko ja puhujan voiman arvioiva kuulija edustaa nykyisyyden tasoa.

Oikeudellisessa puheessa syytetään tai puolustetaan, poliittisessa puheessa kehoitetaan tai varoitetaan ja epideiktisessä ylistetään tai moititaan. Palonen (2012, 64) Muita puhujalle tärkeitä elementtejä Aristoteleen mielestä ovat: ethos (luonne), pathos (tunne) ja logos (järki) sekä ”otollista hetkeä” kuvaava kairos ja tavanomaista aikaa tarkoittava kronos.

3.1 Parlamentarismi

Perinteinen käsitys parlamentarismista on, että hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta. Kirjassa ”Parlamentarismi retorisenä politiikkana” Kari Palonen (2012, 7) toteaa, että: ”parlamentarismi on erilaisten näkökulmien ja niiden välisten kiistojen, dissensuksen ja debatin politiikkaa”. Parlamentarismi on myös erityinen retorisen politiikan tyyli, jossa yhdistyvät seuraavat aspektit: hallituksen vastuullisuus parlamentille, parlamentaariset menettelytavat sekä parlamentaarinen puhetapa. Palonen (2012, 60)

Ihalainen, Ilie ja Palonen ovat teoksessaan "Parliament and Parliamentarism" (2016, 14) esittäneet parlamentarismien ulottuvuuksiksi representaatio, deliberaatio, suvereniteetti ja vastuu. Käyn mainitut ulottuvuudet lyhyesti läpi, jonka jälkeen siirryn työni kannalta keskeiseen ulottuvuuteen, debattiin. Ihalaisen, Ilien ja Palosen mainitsemien ulottuvuuksien esittäminen kaikkiin tilanteisiin sopivalla kaavalla ei ole mahdollista, koska tekijöiden mukaan parlamentarisoitumisen aikataulu on vaihdellut maasta toiseen, ja sen ”edistyminen” on ollut kaikkea muuta kuin tasaista. (Ihalainen ym. 2016, 3)

Ihalainen ym. (2016, 6–7) sanovat representaation ulottuvuuden viittaavan parlamenttiin vakituksena kokoonpanona, joka kutsutaan säännöllisesti edustamaan ja toimimaan kansalaisten nimissä sekä valitaan säännöllisin väliajoin vapaissa ja oikeudenmukaisissa vaaleissa. Parlamentin pysyvyys, istuntojen säännöllisyys, sen edustuksellinen luonne ja jäsenten toistuva valinta yhdessä vapaiden ja oikeudenmukaisten vaalien kanssa voidaan nähdä perustuslaillisina kriteereinä parlamentaaristen ja ei-parlamentaaristen edustustyyppien erottamiselle. Kokonaisuuteen sisältyy vielä kansalaisuus, yhteistyö- ja vaalikelpoisuus, vaalien ja parlamentti-istuntojen järjestäminen tietyin aikavälein, vapaiden sekä oikeudenmukaisten vaalien järjestämistavat ja niin edelleen muodostavat parlamentaarisen vaihteluvälin parlamentaarisessa edustuksessa.

Representaatio kehittyi ihmisten parlamentaarisen edustamisen tarpeesta, oli vastattava historiallisen kontekstin muutokseen. Englannin parlamentti oli Euroopan ensimmäinen parlamentaarisen hallinnon keskeisiä kysymyksiä käsittelevä edustuselin. Vaikka käsitykset suvereniteetista ja kansalaisten representaatiosta pysyivät epäselvinä ja kiistanalaisina, näitä kuitenkin yhä enemmän pidettiin toimielimen olennaisina piirteinä. Parlamentaarisen representaation toteuttaminen oli yleisön keskuudessa kysymyksiä ja epäilyjä herättävä tekijä, mutta parlamentin käsite kansan edustajana sai jalansijaa, myös käsite siitä, että ministerit ovat vastuuvollisia parlamentille vahvistui. 1900-luvun taitteessa useimmat Länsi-Euroopan parlamentarismien malleista todistivat parlamentaarisen edustuksen laajenemista ja kriittisen parlamentaarisen julkisuuden kasvua. Parlamenttien ja julkisuuden suhde on yhä symbioottinen, vaikkakin jatkuvasti jännitteinen. (Ihalainen ym. 2016, 25–26, 30)

Ihalaisen ym. (2016, 8) mukaan parlamentin suvereniteetti on historiallisesti vastustanut kuninkaallisia tai presidentin valtaoikeuksia ja tuomioistuinten parlamentaarisin päätöksiin kohdistuvaa tulkintavaltaa, jotka ovat legitimoitu doktriinilla toimivallan jaosta. Nykyinen teoreettinen keskustelu koskee sitä, kuinka hyvin parlamentin suvereenisuus sopii yhteen kirjoitettujen perustuslakien kanssa sekä kiistellään, kumpi on parempi, parlamentin ulkopuolisten vai parlamentin sisäisten muotojen ratkaisuvoima, kun perustuslaillisia riitoja ratkotaan. Parlamentaarista suvereenisuutta koskevat argumentit ovat syntyneet esimerkiksi uuskorporatiivisissa yhteyksissä – ne koskevat parlamenttien ulkopuolisten päätösten käyttöönottoa, jolloin parlamentille jäisi vain ratifioiva rooli. Suvereniteettiriitojen parlamentaarinen ulottuvuus koskee parlamenttien välisen toimivallan rajaamista. Kansallisen suvereniteetin relativisaation myötä sekä ylikansallisten että alueellisten yksiköiden tärkein kysymys koskee deliberaation ja päätöksenteon parlamentaarista muotoa missä tahansa edustavassa ja vastuullisessa kokoonpanossa sekä parlamentin suhteita hallitukseen ja oikeuslaitokseen. Tekijöiden mukaan Euroopan parlamenttien kasvaneet valtuudet ovat kuitenkin kaukana suvereenista.

Ihalainen ym. (2016, 8) toteavat hallituksen vastuun parlamentille olevan keskeinen poliittinen kysymys parlamentin historiassa, joka erottaa parlamentarismia ei-parlamentaarisista järjestelmistä. Tärkeimmät vaiheet hallituksen parlamentarisoimisen

historiassa ovat siinä, että valtaa voidaan käyttää sekä talousarvion valvontaan että hallituksen edustajan valintaan ja erottamiseen. Tässä suhteessa parlamentaarinen hallitus vastustaa kansanäänestysmenettelyjä, jotka toimittavat parlamentaariset päätökset kansanäänestyksiin. Majoritaarinen tulkinta parlamentaarista hallituksesta, jossa vaalitulokset ovat ratkaisevia, sisältää presidentillisen ulottuvuuden pääministerin valinnassa sekä yrityksen kaventaa parlamentin toiminta ratifioivaksi toimielimeksi. Monipuolue -koalitioissa hallituksen täytyy neuvotella osapuolien kanssa, mutta sillä on taipumus rajoittaa jäsenten poliittista vapautta. Deliberatiivisempi näkemys puolestaan vaatii parlamentaarista valvontaa ja hallinnon vastuuvollisuutta, jolloin parlamentin jäsenten valtuudet toimivat vastapainona hallitukselle ja hallinnolle.

Ihalaisen ym. (2016, 7–8) mukaan deliberaation ulottuvuudella viitataan parlamentin ominaisuuteen, jonka peruseriaatteena on, että kiisteltävänä olevaa asiaa käsitellään vastakkaisilta puolilta (*in utramque partem*). Erillisen parlamentaarisen menettelytavan muoto rakentuu kysymyksistä, joita järjestelmällisesti käsitellään vastakkaisista näkökulmista ja jäsenten väliset kiistat ratkaistaan menettelyllisillä ja institutionaalisilla innovaatioilla, joita ei vielä muinaisessa tai keskiaikaisessa deliberatiivisessa retoriikassa tunnettu. Parlamentissa eri osapuolet istuvat samassa tilassa, he ovat sisäpiiriläisiä, joiden jokainen puhe on vakuuttavasti jäsenelty ja jokainen äänestys haastaa vallitsevan poliittisen kokoonpanon. Vapaan mandaatin, vapaan puheen, parlamentaarisen koskemattomuuden ja vapaiden vaalien periaatteet ovat ennakkoehtoja deliberatiivisen kokoontumisen moitteettomalle toiminnalle. Parlamentaarinen ”hallitus puhumalla” (Thomas Babington Macaulay) vastustaa väkivaltaista vastakkainasettelua ja hiljaisia kokoonpanoja, joilla on vain äänioikeus: deliberaation prosessissa parlamentin äänestys on viimeinen teko. Siten parlamentit myös käsitteellisesti asettuvat vastustamaan kokoonpanon ratifioivaa roolia. Parlamentin deliberatiivisen ulottuvuuden kiistat liittyvät parlamentin asialistan asettamisen menettelytapoihin, hallituksen ja parlamentin sekä täysistunnon ja valiokuntien välisiin suhteisiin. Keskustelua nostattavat myös parlamentaaristen puheaikeiden oikeudenmukainen jakautuminen, puhemiehen valtuudet (esimerkiksi, kuinka sananvapaus ja epäparlamentaarinen käyttäytyminen erotetaan toisistaan), parlamentin jäsenten puhuvat ja puolueiden olemassaolon tunnustaminen, mikä Edmund Burken mukaan uhkaa muuttaa parlamentin ”suurlähettiläiden kongressiksi”.

Ihalainen ym. (2016, 53) mukaan deliberaatio keksittiin Bourbon-restauraation aikana (1814–1830), jolloin kansallisen suvereniteetin periaate oli kadonnut. Tällöin vastapuolen keino toimeenpanovallan hallitsemiseksi oli käyttää oikeutta vetoomukseen, jonka avulla luotiin vuorovaikutus ministereihin ja sitä kautta eräänlainen meneillään oleva vuoropuhelu jaostojen ja hallituksen välille. Seurattiin Britannian mallia ja korostettiin ministerivastuun tarvetta parlamentille edustuksellisen hallituksen olennaisena tekijänä. Marcel Gauchet sanoo Bourbon Restauraation ajan merkitsevän liberaalin ajanjakson alkua, jonka aikana valtion suvereniteetti ja individualismin käsite vastasivat oppia rajoitetusta edustuksesta. Kun suvereniteetti palautettiin, hallitsijasta ei enää käytetty nimeä Ranskan kuningas vaan ranskalaisten kuningas. Ajanjakson aikana poliittinen käytäntö tai ”hallitus keskustelemalla” syrjäytti perinteisen politiikan muotoa, jossa yhteiskuntajärjestystä hallitaan ylhäältä käsin.

Tätä Ranskan Vallankumouksen jälkeistä ajanjaksoa on myös kuvattu kaunopuheisuuden kulta-ajaksi, jolloin asetukset muotoiltiin enemmän kansanedustajien oikeuksien takaamiseksi, kuin keskustelujen sujuvuuden varmistamiseksi. Parlamentaariset puheet muodostuivat pitkiksi ja systeemiä piti järjestyttää. Termillä ”parlamentarismien järjestyttäminen” ilmaistaan ”tieteellisesti hallitun yhteiskunnan” ideaalia, aineellisen vaurauden ensimmäistä edellytystä. Siinä viitataan myös erilaisiin mekanismeihin, joilla pyritään vähentämään eduskunnan vaikutusta hallituksen toimiin, jotta viimeksi mainittu voisi toimia tehokkaammin. Ongelmana on, miten sovittaa yhteen parlamentaarinen itsemääräämisoikeus hallituksen tehokkuuteen. (Ihalainen ym. 2016, 58–59)

3.2 Debatti

Debatissa kamppaillaan muun muassa siitä, kuinka käsitteitä ja ilmiöitä määritellään erilaisia retorisia strategioita ja keinoja käyttämällä. Teoksessa ”Parlamentarismi retorisenä politiikkana” Kari Palonen (2012, 20–21) kuvaa parlamentaarista puhetta, debattia vastakkaisten esitysten tai näkökulmien puolesta ja vastaan tarkasteluksi. Debatin tulee noudattaa klassista retoriikan periaatetta, että kysymys voi tulla kunnolla ymmärretyksi vain, mikäli sitä tarkastellaan vastakkaisista näkökulmista ja tämä vaatii eri näkökulmien puolustajien asettamista keskinäiseen debattiin. Kun asiasta on puhuttu riittävästi, poliittiset kysymykset ja näkemykset tunnusomaisesti jäsenyivät ja selkeytyvät. Tämä ei tarkoita, että kannat lähenisivät toisiaan, mutta valintatilanteesta tulee selkeämpi, kun eri osapuolien

kannat ovat tarkentuneet. Palonen katsoo kiistojen kuuluvan politiikkaan eikä kiistojen parlamentarisointia voida pitää niiden laimentamisena tai latistamisena, vaan kiistojen muotojen sivilisoimisena. Parlamentaarisessa politiikassa sanat ovat tekoja ja puhe on teko siinä missä äänestys. Palonen pitää kysymysten käsittelyä vastakkaisilta kannoilta sekä monipuolista debattia parlamentarismissa tärkeämpinä kuin siitä syntyviä tuloksia.

Teoksessaan ”Parliamentary Thinking Procedure, Rhetoric and Time” Palonen (2018, 75) toteaa, että arkikielessä ”debatilla” tarkoitetaan usein vaaleja edeltäviä vastakkainasetteluja puoluejohdon ja median välillä, talk show esiintymisiä tai väittelykilpailuja. Nämä kuitenkin eroavat suuresti parlamentaarista ideaalityypistä siitä huolimatta, että tietyn tyyppisiä keskustelukilpailuja kutsutaankin ”parlamentaariseksi debatiksi”. Keskusteluohjelmat ja vaaleja edeltävät keskustelut ovat epävirallisia, ja debatin säännöt koskevatkin lähinnä sitä, miten aika osallistujien kesken jaetaan. Puolueiden odotetaan pitävän kiinni omasta kannastaan ja voitto mitataan suosionosoituksilla ja keskustelun jälkeisillä mielipidemittauksilla, eli arvioidaan vain osallistujien esiintymistaitoja. ”Debateissa” ei käsitellä esityksiä, joilla olisi suurelle yleisölle poliittisia seurauksia.

Parlamentaarinen menettelytapa luo politiikalle dissensuaalisen viitekehyksen ja parlamentin retoriset käytännöt koostuvat Palosen (2018, 76–77) mukaan debatista. Voidaan sanoa, että menettelyssä kontigenssi ja kiista politisoidaan parlamentaarisiin termein, tai politisoitujen aikojen ja tilojen käyttö koostuu parlamentaarista debatista, joka erottuu monimuotoisesta deliberatiivisesta retoriikasta. Poliittisesti toimimisen erottuva muoto on keskustelu asialistalla olevista asioista ja erimielisyys edellytys tällaisen proseduraalisesti hallitun keskustelun käymiselle. Järjestys menee seuraavasti: Debatin ensimmäinen askel on laittaa esitys parlamentin esityslistalle ja politisoida kysymys. Seuraavaksi parlamentaarissa debatissa vastataan kysymykseen, kuinka päätöslauselmaesityksen kanssa toimitaan. Debatin pro et contra -käsite merkitsee, että parlamentaaristen kysymysten osalta ei ole olemassa yhtä ainoaa ”parasta” tai ”oikeaa” vastausta, jonka voisi löytää. Kysymyksistä voidaan vain debatoita harkitsemalla esityksen vahvuuksia ja heikkouksia. Debatin viimeinen askel on päätöslauselmasta äänestäminen.

Palonen (2018, 78–79) toteaa, että vaikka parlamentaarinen keskustelu käydään ilman vakiintuneita, ennakolta määrättyjä toimenpiteitä tai perustaa, mistä nämä löytyvät, se ei ole

toivotonta toimintaa vaan täysin ymmärrettävissä poliittisena kiistana, johon voi sisältyä erimielisyyksiä. Jäsenet toimivat usein siten, kuin olisi yhteisiä tai ulkoa asetettuja kriteerejä parlamentin asialistan kysymysten arvioimisessa, mutta se pitää nähdä vain siirtona debatissa, jolla pyritään vaikuttamaan vastustajiin. Näkisin Palosen tarkoittavan, että vaikka mitään valmiita toimintakriteerejä ei ole ja kaikkeen sisältyy uudelleen arvioinnin mahdollisuus, proseduraalisuus takaa asioiden eteenpäin viemisen. Debatointiin ja arviointiperusteiden tarkistamiseen on olemassa retorisia malleja. Quentin Skinner päivitti muinaisen retorisen järjestelmän paradiastolesta ”paheiden ja hyveiden” uudelleenarviointia varten selvittääkseen käsitteen vahvuudet ja heikkoudet. (Skinner 1996, 2007) Parlamentin jäsenten tilannetta voi ymmärtää myös hyväksymällä Nietzschen kaavan, (Nietzsche, Nachlass 1981, 903) että tosiasioita ei ole olemassa, vaan vain tulkintoja. Parlamentaarikon arvioidessa agendalla olevaa esitystä, hänen odotetaan kysyvän, minkälaisiin tulkintoihin arvioinnin tosiseikat perustuvat, kuinka nämä tulkinnat voidaan kyseenalaistaa tai kohdata eri tulkintoja? Muutosehdotus on debatin keskeinen siirto, koska siinä sekä kiistetään jotain alkuperäisessä esityksessä olevaa että avataan uusi debatti esityksen tarkastelemiseksi, jonka jälkeen parlamentaarikot pääsevät vertailemaan alkuperäisen esityksen heikkouksia ja vahvuuksia. Esitystä voidaan myös lykätä, jolloin vältytään ottamasta kantaa tilanteeseen, saadaan lisää harkinta-aikaa ja käsiteltyä muut asiaan liittyvät päätökset alta pois.

James De Mille (1878, 471) erotti debatin retoriikan kahteen osa-alueeseen, puhetaitoon (engl. oratory) ja debattiin: puhetaidossa aiheesta keskustelelee yksi ja aihetta käsitellään yhdestä näkökulmasta. Debatissa aiheesta keskustele useampi kuin yksi ja aihetta käsitellään kahdesta tai useammasta näkökulmasta käsin. Palonen (2018, 81) Parlamentissa useiden jäsenten odotetaan ottavan kantaa agendalla olevaan esitykseen, eli parlamentaarikoiden puheita ei voida ymmärtää henkilökohtaisiksi tai edustamansa puolueen kannan julistuksiksi – niiden olemassaolon syy, *raison d'être*, on debatin edistäminen. Kun jäsen keskustele agendalla olevasta esityksestä, hän voi laajentaa horisonttia ja debatoida myös parlamentin ulkopuolisista aiheista tai viitata aiempiin agendalla olevaa esitystä sivuaviin parlamentaarisiiin debatteihin. Siksi Palosen teesi on, että parlamentaarisen retoriikan perusyksiköitä eivät ole yksittäiset puheet vaan puhujien välinen pro et contra debatti. Palonen (2018, 81–82)

Eräissä Palosen (2018, 88–89) mainitsemissa vähemmistöpuolueiden käyttämässä taktiikassa tarkoituksena ei ole debatin edistäminen vaan näkyvyyden saaminen, koska todellisia vaikutusmahdollisuuksia agendalla olevan esityksen sisällölliseen muuttamiseen ei ole. Niin sanotuissa obstruktionistisissa puheenvuoroissa haetaan julkista huomiota ja tarkoituksellisesti häiritään meneillään olevaa debattia. Tällaisilla protestipuheilla on kuitenkin vaara muuttua tyhjiksi rituaaleiksi, jolloin ne menettävät poliittisen näkökulmansa.

Hamiltonin ja Flynnin retoristen maksimien Palonen (2018, 94–96) sanoo olevan lähellä parlamentaarisia käytäntöjä ja yleissopimuksia, eivätkä ne ole selvästi erotettavissa menettelytavan retorisesta käytöstä. Retoriset maksimit ovat tarkoituksellisia ja selkeitä debattissa käytettäviä välineitä. Tutkijoille selkeä, mutta toimijoille vähemmän selkeä retorinen keino on topoksien retoriikka. Nämä ”yhteiset paikat” (loci communes) tunnettiin jo antiikin retoriikassa. Palonen sanoo käsitteen topos alkuperäisen merkityksen viittaavan ”paikkoihin, joista argumentteja etsitään”, joten samalla topoksella voi olla erilaisia, jopa vastakkaisia tulkintoja. Tyypillisesti nämä toimijoiden toistuvasti, enemmän tai vähemmän tehokkaasti käyttämät argumentit perustuvat henkilökohtaisiin topoksiin, aikaan tai parlamentaariseen kieleen. Oppositio voi käyttää reilun pelin toposta, mikäli hallitus yrittää kiertää tai marginalisoida parlamentaarisen keskustelun tai jättää debatille liian vähän aikaa – tätä toposta hallitus ei voi helposti ohittaa, vaan siihen on vastattava ”riittävän oikeudenmukaisilla” toimilla. Yksinkertaisuuden topoksessa vedotaan siihen, ettei asian eri puolia ole ehditty käsitellä kunnolla. Myös päätöksenteon kiireellisyyteen vetoaminen on tehokas topos. Vaikka parlamentaariset uudistajat ovat vaatineet menettelyn yksinkertaistamista Palosen mielestä asianmukaisella tavalla, syntyy vaara, että tällaisia väitteitä käytetään tekosyynä parlamentin heikentämiseen tai jopa sen ohittamiseen.

Chaim Perelman käyttää ”uudessa retoriikassaan” käsitteellistä paria topoksista ”klassinen” / ”romanttinen”. Klassinen merkitsee vakautta, kestävyyttä, rationaalisuutta, lukuisuutta sekä universaaliutta, ja romanttinen merkitsee ainutlaatuisuutta, alkuperäisyyttä, toisenlaista, historiallista, haurasta ja korjaamatonta. (Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1958, 131) Käsitteellisen parin muodostama jännite on parlamentissa kaikkialla läsnä ja parlamentin suhde tähän ambivalentti. Hallinto suosii voimakkaasti klassisia topoksia ja muutoksen agentti – parlamentti – pitää hallussaan romanttista elementtiä. Samalla

enemmistöperiaatteeseen nojaava parlamentti sulkee romanttiset seikkailut pois, etteivät enemmistön saamat edut vähenisi ja säännöllinen vuorottelu vallassa olevien puolueiden välillä häiriintyisi. Deliberatiivinen parlamentti, jossa debatit merkitsevät, täytyy jossain määrin olla romanttisella puolella. Palonen (2019, 96–97)

Tutkimusotteeni on retorinen analyysi ja hyödynnän etupäässä Kari Palosen ja Chaïm Perelmanin ja Pekka Korhosen teorioita ja retorisen analyysin välineistöä. Ensimmäisessä analyysiosiossa tulkitseen parlamentaarista debattia nimeämisen kannalta, kuinka poliittista symbolia Talvivaara nimetään ja minkälaisia merkityksiä sille annetaan. Osiossa selviää, että mielikuva Talvivaarasta kääntyi hyvin negatiiviseksi, mutta siitä huolimatta tukea yhtiöltä ei viety, mikä selviää toisessa analyysiosiossa, missä tarkastelen kaivoksen alasajosta käydyissä debateissa käytettyä arvoretoriikkaa ja sitä, kuinka puhujien käyttämät arvot jakautuvat Chaïm Perelmanin abstraktin ja konkreettisen jaottelun mukaisesti. Kolmannessa analyysiosiossa käsittelen agendalle nousevaa ”Sotkamon ihmettä” ja sen mukanaan tuomaa puheen muutosta. Muuttunut puhe ei syntynyt tyhjältä vaan sitä valmisteltiin toisessa osiossa analysoimani kaivoksen alasajosta käydyin debatin lomassa. Yleisesti tarkastelen, minkälaisia retorisia kuvioita puhujat ovat debateissaan käyttäneet, mitä eri tilanteissa on väitetty ja millä perusteella. Kuinka uudelleenmäärittelyn, liioittelun, vähättelyn, identifikaation tai erottautumisen tekniikoiden avulla tilannekuvaa retorisesti rakennetaan.

4. TALVIVAARAN NIMEÄMINEN – MISTÄ PUHUTAAN, KUN PUHUTAAN TALVIVAARASTA?

Tässä osiossa analysoin vuosina 2010–2016 eduskunnassa käydyistä puheenvuoroista sitä, kuinka Talvivaaraa on nimetty ja minkälaisia merkityksiä sille on annettu. Osion tarkoitus on nostaa esiin Talvivaarasta käytyjen debattien asetelmia ja ilmapiiriä sekä toimia pohjustuksena kahdelle seuraavalle analyysiosiolle. Kiteytetysti tässä osiossa Talvivaaraan liitetään merkityksiä, seuraavassa valmistellaan tulevaa toimintaa sekä uudelleen määritellään toimintaan liittyviä asioita ja viimeisessä otetaan muuttunut puhe käyttöön. Eduskunnassa vuosien 2010–2016 välisenä aikana käydyt puheet mukailevat julkista keskustelua, jonka järjestys oli seuraava: ongelmapuhe alkoi vuonna 2010, kaivoksen ongelmat kärjistyivät vuonna 2011 ja totaalisen konfliktin kautta tilanne kriisiytyi vuonna 2012. (Tiainen, Sairinen ja Mononen 2014, 21) Talvivaaran Sotkamo Oy:n vuoden 2014 konkurssia seurasi puheet uusista omistusjärjestelyistä ja toiminnan jatkon mielekkyydestä tai sen ehdoista ja ne olivat keskeisiä teemoja aina vuoteen 2016, jolloin Sipilän hallitus toukokuussa valmistautuu kaivoksen sulkemiseen, mutta päättyy loppuvuodesta toisenlaiseen ratkaisuun. Aristoteleen mukaan poliittisissa puheissa kehoitetaan ryhtymään toimintaan tai varoitetaan ryhtymästä siihen ja tämän jaon mukaan käydään myös keskustelu siitä, kuinka Talvivaaran kaivoksen suhteen tulisi toimia.

Useat eri tahot pyrkivät rakentamaan käsitetä Talvivaara, muun muassa media, valvovat viranomaiset, kansalaisjärjestöt, poliitikot sekä yhtiö itse ja näiden tahojen luomista mielikuvista muodostuu kuva Talvivaarasta. Media nosti aiheen kansalaisten tietoisuuteen ja kun kansalaiset reagoivat niin poliitikkojenkin oli reagoitava. Eräs selitys kehitykselle, että Talvivaara politisoitui vasta muututtuaan taloudelliseksi kysymykseksi, Maija Mattila (2017, 286–287) esittää sitä, kuinka eri politiikkasektorit ymmärretään eri tavoin; ympäristöasiat ovat poliittisella agendalla suhteellisen tuore ilmiö verrattuna talouteen. Ajatus toimivasta taloudesta palvelemissa ihmisten etuja, otetaan helposti itsestäänselvytenä toisin kuin ajatus siitä, mikä on eduksi ympäristölle, on eduksi myös ihmisille. Siksi ympäristöargumenttia on tuettava suostuttelulla, mikäli haluaa saada sen hyväksytyksi.

Talvivaaraa ja kaivosteollisuutta kannattavien puheenvuoroista löytyi kansallista paremmuutta korostavia piirteitä sekä pyrkimys maailman huipulle alan osaajana. Silloinkin, kun poliitikot puhuvat kaivosteollisuudesta yleisellä tasolla Talvivaara löytyi rivien välistä, ellei siitä sanouduta irti – Talvivaaran huomattavan suuren kokoluokan, siellä käytetyn prosessiteknologian ainutlaatuisuuden sekä siihen ladattujen odotuksien takia Talvivaaraa on vaikea sivuuttaa. Viitteitä siitä, mitä Talvivaara valtiolle merkitsi, löytyy esimerkiksi kehitysministeri Sirpa Paateron (PUH 108/2014 vp 2/48/49) vuonna 2014 pitämästä puheesta, jossa hän puolusti Suomen valtion omistaman sijoitusyhtiö Solidium Oy:n Talvivaaraan kohdistuvaa investointia. Solidiumin tehtävä on sijoittaa hankkeisiin ja yhtiöihin, joilla on taloudelliset perusteet ja vuosina 2011, 2012 ja 2013 Talvivaara nähtiin yrityksenä, jolla pitkällä aikavälillä on onnistumisen edellytykset.

Nimeämistä koskeva analyysini käsittelee vain yhtä sanaa – Talvivaara – joka on kiistanalainen käsite ja poliittinen symboli. Se, mihin suuntaan toimijat pyrkivät tilannetta nimeämisen politiikalla ohjaamaan, näyttäytyy esimerkiksi Talvivaaraan liitettävänä mielikuvina ja konnotaatioita. Chaïm Perelman (1996, 28) pitää argumentaation tärkeimpänä edellytyksenä sovittamista – sitä, että puhuja valitsee päättelynsä lähtökohdiksi vain sellaisia väitteitä, jotka kuulijat voivat hyväksyä. Perelman sanoo, ettei argumentaatioissa ole kyse johtopäätöksien todistamisesta vaan premisseille osoitetun hyväksynnän siirtämistä koskemaan myös johtopäätöksiä.

Perelmanin (1996, 23–24) mukaan asiantuntijayleisön oletetaan tunnustavan puhujan käyttämät väitteet ja menetelmät ilman, että niitä eksplisiittisesti varmistetaan. Mikäli yleisesti tunnustetut aksioomat ja valmiit totuudet puuttuvat, turvaudutaan kysymysten ja vastausten dialektiikkaan – kiistelyyn ja vastakkainasettelun tekniikkaan. Kansanedustajat eivät ole asiantuntijayleisö vaan heterogeeninen ryhmä ihmisiä, joten Talvivaarasta käydyissä debateissa omia kantoja puolustettiin muodostamalla mahdollisimman selkeä ero toisen osapuolen esittämään näkemykseen ja käytettiin filosofisen argumentaation käsitettä dialektiikka, luomaan hierarkioita eri näkemysten välille. (Perelman 1996, 23–24) Vastakkainasettelua luotiin dikotomioiden avulla ja kaivosta puoltavien sekä sitä vastustavien kannoista löytyi seuraavia dikotomioita:

- Työllisyys–työttömyys,

- Ympäristön suojeleu–ympäristön turmelu,
- Ympäristö –työllisyys/elinkeinotoiminta,
- Vastuullisuus – vastuuttomuus,
- Kaivostoiminnan jatkaminen – kaivostoiminnan lopettaminen,
- Kaivoksen alasajo – kaivoksen ylösajo,
- Valtion pitää olla mukana toiminnassa – valtio ei saa olla mukana toiminnassa,
- Kaivoksen tukeminen on välttämätöntä – kaivoksen tukeminen on rahan haaskausta,
- Kaivoksen ongelmat ylipääsemättömiä – kaivoksen ongelmat ratkaistavissa,
- Bioliuotusprosessi ei tule toimimaan – bioliuotusprosessi toimii jo.

Chaim Perelmanin ”uudessa retoriikassaan” käyttämä käsitteellinen pari topoksista klassinen / romanttinen sopii tilanteeseen ainakin suurien teemojen, ympäristönsuojelun ja työllisyyden osalta: kaivosta kannattava osapuoli käytti klassista toposta perustellen toimintaa työllisyyden tuomalla vakaudella, rationaalisuudella ja metallien universaalilla tarpeella, kun kaivosta vastustava osapuoli käytti romanttista toposta vedoten kaivosta ympäröivän luonnon ainutlaatuisuuteen, haurauteen ja korjaamattomuuteen. Perelmanin (1996, 24) mukaan puhujien välisiä eroja rakennetaan dialektiikan, eli kiistelyn ja vastakkainasettelun tekniikan avulla. Vaikka poliittiset päätökset suuntautuvat tulevaisuuteen, Talvivaaran kaivosta kannattavat ja sitä vastustavat tukeutuivat erilaiseen aikaperspektiiviin – kannattajat puolustivat valintojaan tulevaisuuteen perustuvilla näkemyksillä ja vastustajat kyseenalaistivat kaivoksen tulevaisuuden sekä tehdyt päätökset nykyhetkeen perustuen.

Selvyyden vuoksi mainitsen, että kaivostoiminnan jatkaminen tai sen lopettaminen ja kaivoksen alasajo tai ylösajo ovat eri asioita ja tähän aiheeseen palaan kaivoksen alasajoa käsittelevässä osiossani. Keväällä 2010 tapahtunut kipsisakka-altaan vuoto ei vielä huolestuttanut kaivostoiminnan puolustajia tai vaikuttanut heidän argumentteihinsa, esimerkkinä kokoomuksen kansanedustaja Lyly Rajalan 8.12.2010 käyttämä puheenvuoro (PUH 127/2010/6/45/45):

Arvoisa rouva puhemies! Suomella on suuret mahdollisuudet olla puhdasta luontoa säilyttävä, koskematon erämaata ja metsämaisemaa tarjoava korkean tekniikan maa, jossa koulutus ja innovatiivinen toiminta tukevat järkevää luonnonrikkauksien hyödyntämistä. [...] Talvivaara on myöskin äärettömän suuri vierailukohde tällä

hetkellä. Siellä käy kymmeniä linja-autollisia ihmisiä päivässä tutustumassa Talvivaaran kaivosalueeseen. [...] tämä Talvivaara on sellainen one man show, että Pekka Perälle täytyisi myöntää kaikki mahdolliset kunniamerkit, mitä Suomessa vaan on mahdollista jakaa ja vähän varmaan muualtakin kuin Suomesta.

Puheenvuorossaan Rajala loi myönteistä mielikuvaa kaivosteollisuudesta, johon Talvivaaran kaivos yhdisti myös matkailun. Rajala mahdollisti koulutuksen ja innovatiivisuuden avulla tapahtuvan järkevän luonnonvarojen käytön, puhtaan luonnon ja koskemattoman erämaan mikä näyttäytyy paradoksaalisena, vaikka kyse on korkean tekniikan maasta, Suomesta. Koskemattoman erämaan ja luonnonrikkauksien hyödyntämisen liitosta voi luonnehtia itseristiriidaksi eli oksymoroniksi – retoriseksi kuvioksi, jossa yhdistetään kaksi vastakkaista käsitettä. Vaikka Rajala rakensi retorista siltaa matkailun ja kaivosteollisuuden välille, poliittinen linjavalinta näkyi siinä, että kaivosteollisuuden painoarvo nousi suuremmaksi. Professori Kari Palonen (Korhonen 2010, 4) korostaa nimeämisen olevan aina väite siitä, kuinka maailma on rakentunut, koska se erottelee yksilön, luokan tai kategorian muusta maailmasta ja kohdistaa huomionsa siihen, eli nimeäminen on poliittinen teko par excellence. Elinkeinoministeri Mauri Pekkarinen (PUH 161/2010 vp 2 18 76) puolusti kotimaassa harjoitettavaa kaivostoimintaa 24.2.2011 seuraavasti:

Ed. Pulliainen, ei niitä nyt kaikkia kaiveta Suomen maaperästä jnp. Niin kauan kuin me istumme niillä tuoleilla, missä käytetään metalleja ja malmia ja muita uusiutumattomia raaka-aineita, ne jostain muuten kaivetaan. Kysymys kuuluu, että meillä on yksi yhteinen maailmanyhteisö, yksi yhteinen maapallo. Jos niitä jostakin kaivetaan, jos niitä meillä on ja täällä pystytään tekemään se ympäristön kannalta kestävimällä mahdollisella tavalla, niin ei se ihan hullumpi homma ole, että me ne täältä otamme, jos me pystymme näin tekemään, (Ed. Pulliainen: Palataan hetken kuluttua asiaan!) niin kuin nyt meillä tämä kaikki tehdään.

Elinkeinoministeri Pekkarisen vastaus kansanedustaja Pulliaiselle maailmanyhteisön universaalista metalleihin kohdistuvasta tarpeesta on argumentti, jossa metalliteollisuuden välttämättömyys nostettiin sen muodostamia haittoja suuremmiksi. Lisävahvistusta antoi se, että Suomessa toiminta tehdään kestävimällä mahdollisella tavalla ympäristön näkökulmasta katsottuna. Professori Pekka Korhosen (2010, 2) mukaan poliittisten ja kulttuuristen narratiivien ympärille on mahdollista kutoa huomattavan tiivis verkko ja sitä Pekkarinen mielestäni teki. Retorisesti Pekkarinen yhdisti kotimaisen raaka-aineiden talteenoton, maailmanyhteisön tarpeen, maapallon ja kotimaisen työllisyyden, eli liitti uusiutumattomien raaka-aineiden tarpeen niin suureen ja hahmottomaan kokonaisuuteen,

että sitä vastaan on vaikea hyökätä ja esitettyihin perusteluihin voisi mahdollisimman moni yhtyä.

17.11.2011 kaivostoimintaa puoltanut elinkeinoministeri Jyri Häkämies (PTK 71 2011 vp 71) linjasi Suomen tulevia tavoitteita: ”Arvoisa puhemies! Niin kuin totesin, Suomi tavoittelee asemaa tällaisena kestäväen kaivostoiminnan mallimaana. Silloin se haaste on hyvin suuri, miten yhteensovittaa ympäristönäkökulmat sitten näihin työllisyys- ja elinkeinönäkökulmiin aivan erityisesti tällä kaivospuolella ja edelleen, miten yhteensovittaa kaivos ja matkailu.” Vaikka Häkämies puhui kaivostoiminnan yleisistä tavoitteista ja suhteista muihin elinkeinoihin, Talvivaaran kaivos on kohde, johon tulkitseen Häkämiehen implisiittisesti viittaavan – tässä tilanteessa sen jättäminen laskelmista olisi vaikeaa. Näkemystäni tukee se, että valtio piti Talvivaaraa tässä vaiheessa kannattavana yrityksenä: kehitysministeri Sirpa Paatero (PUH108/2014 vp 2/48/49) totesi valtion sijoitusyhtiö Solidiumin vuosina 2011, 2012 ja 2013 arvioineen Talvivaaran kaivoksen kannattavaksi, pitkän tähtäimen investoinniksi, johon valtion kannatti osallistua. Jää epäselväksi, minkälaista matkailua elinkeinoministeri tässä yhteydessä tarkoitti – ellei hän viittaa puoluetoverinsa kansanedustaja Rajalan tarkoittamaan matkustamiseen, jossa linja-autolla mennään tutustumaan kaivosalueeseen, vaan matkailua perinteisemmässä mielessä, missä matkakohteena on kaivostoiminnan kanssa rinnakkain elävä puhdas ja koskematon luonto, yhdistyvät toisilleen vastakkaiset käsitteet ja muodostuu itseristiriita, oksymoron.

Häkämiehen linjaus perustui ilmasto- ja energiapoliittisen ministerityöryhmän toimeksiannosta vuonna 2010 laadittuun Suomen mineraalistrategian tavoitteeseen: ”Suomi on mineraalien kestäväen hyödyntämisen globaali edelläkävijä ja mineraaliala on yksi kansantaloutemme tukipilareista”. (Suomen mineraalistrategia 2010, 2) Mineraaliala kansantalouden tukipilarina tarkoittaisi maan elinkeinorakenteen muuttamista ja globaali edelläkävijäyys mineraalien kestävässä hyödyntämisessä Suomen siirtymistä maailmanluokan toimijaksi kaivosteollisuuden ongelmien ratkojana. Kun Suomen kaivosteollisuuden resursseja verrataan maailman kaivosteollisuuden jätteihin, kuten Australiaan, Kiinaan, Kanadaan ja Pohjois-Amerikkaan, tavoitetta voidaan pitää kunnianhimoisena. Tiaisen, Sairisen ja Monosen (2014, 12) mukaan kaivannaisteollisuuden odotettiin vauhdittavan niin kotimaista kasvua ja liiketoimintaa kuin alueiden

elinvoimaisuutta. Lisäksi ”Kaivostoiminnalla ennakoitiin olevan mittavia myönteisiä vaikutuksia erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen aluetalouteen ja työllisyyteen. [...] Talvivaaran piti olla tämän kehityksen yksi keskeinen airut.” (Tiainen, Sairinen ja Mononen 2014, 12) Myös edellä mainitun perusteella tulkitsen Håkämiehen viitanneen Talvivaaraan.

Maija Mattilan (Poliittinen valta suomessa 2017, 277) mukaan poliittisessa mielessä Talvivaara oli vuonna 2012 vielä ympäristökysymys, mutta ympäristöongelmien, kaivoksen käyttämän bioliuotusprosessin sekä alenevan nikkelin maailmanmarkkinahinnan syöstyä Talvivaaran rahoitusongelmiin, se alkoi vähitellen muodostumaan taloudelliseksi kysymykseksi. Talvivaaran muututtua taloudelliseksi kysymykseksi, kaikki puolueet kiinnostuivat asiasta ja tilanne alkoi politisoitua. Loppuvuodesta 2012, kun Talvivaaran ongelmat olivat jo yleisessä tiedossa, Vasemmistoliiton kansanedustaja Martti Korhonen (PUH 107/2012 vp 1 32 32) luonnehti tilannetta ympäristökatastrofiksi mainiten yhtiön saaneen toimintansa aikana 92 huomautusta. Asian nimeäminen katastrofiksi on tehokas retorinen keino, koska sen avulla luodaan kuvaa objektiivisen metodin avulla luokitellusta katastrofikategoriasta ja etäännytetään kuulija siitä tosiasiasta, että nimeäminen on luonteeltaan poliittista. Kun Talvivaaran status kriisikaivoksena vakiintui, muihinkin kaivosyhtiöihin alettiin suhtautua epäluuloisesti eikä niiden tuotantotavoitteisiin tai ympäristövaikutusten arviointeihin enää uskottu. (Tiainen, Sairinen ja Mononen 2014, 35) Tilanne oli ongelmallinen niille kaivosyhtiöille, jotka olivat toimineet oikein, mutta nähtiin ”talvivaaroina”.

Kansanedustaja Timo Soinin 15.11.2012 pitämässä puheessa näyttäytyi nimeämisen poliittinen luonne (PUH 111/2012/1/5/5): ”Euroopan unioni on kuin talouden Talvivaara, samassa kunnossa on. Kreikka putoaa, Espanja ja Portugali ovat yleislakossa.” [...] ”Te käytte kriisikokouksesta toiseen, se muistuttaa maallistunutta rippileiriä: nuotion ympärille kokoonnutaan ja lauletaan Kumbayaa, ja mikään ei muutu.” Soini rinnasti Talvivaaran Etelä-Euroopan kriisimaihin ja loi siitä tehottomuuden, tuhlaamisen, huonon taloudenpidon sekä epäonnistumisen symbolia. Tunnustuksellisenä katolilaisena Soini rinnasti kriisikokouksissa käymisen ja maallistuneen rippileirin, joten katson hänen vihjaavan, ettei kriisikokoukseen osallistuvien suomalaisedustajien uskonnollinen vakaumus ole luonteeltaan aitoa vaan maallistunutta ja sama hengettömyys vaivaa myös Talvivaaraa.

Kansanedustaja Mauri Pekkarisen 8.12.2012 Talvivaarasta pitämässä puheessa (PUH 107/2012/1/29/29) oli varsin eri sävy, kuin hänen ollessaan elinkeinoministeri edellisenä vuonna; nyt hän kiinnitti huomiota ympäristöongelmiin ja prosessin ainutlaatuisuuteen, jota sellaisenaan ei käytetä missään muualla. Ympäristölupiin kohdistuvassa kritiikissä, joiden Pekkarinen totesi ratkaisujen tulleen tehdyksi vaillinaisella tietämyksellä, sisältyy ristiriita: hän sanoutui toisten tekemistä päätöksistä irti, vaikka päätökset olivat tehty jo silloin, kun Pekkarinen elinkeinoministerinä totesi metallien kaivamisen tapahtuvan maassamme ympäristön kannalta kestävimällä mahdollisella tavalla. Sinänsä Pekkarisen kritiikki kaivoksen tapahtumien osalta on perusteltua, hänen pitäessään puhetta marraskuussa 2012 tapahtuneesta kipsisakka-altaan massiivisesta vuodosta on kulunut vajaa kuukausi. Pekkarisen toteamus: ”Talvivaara on suuri mahdollisuus, mutta samalla suuri mahdottomuus, ellei näitä ympäristöpäästöjä nyt saada kuriin”, muodostaa kaksi vastakkaista käsitettä yhdistävän retorisen kuvion, oksymoronin ja luonnehtii Talvivaaran sisältämää ristiriitaisuutta:

Arvoisa puhemies! Talvivaara on suuri mahdollisuus, mutta samalla suuri mahdottomuus, ellei näitä ympäristöpäästöjä nyt saada kuriin. Sehän on eräänlainen suuri kemiallinen tehdas koko kaivos. Se on kemiallinen prosessi, jota sellaisenaan ei nikkelin tuotannossa ole missään muualla maailmassa. Silloin kun aikanaan näitä ympäristölupia on ratkottu, niin varmaan se paras tietämys ei ole ollut silloin käytössä niillä, jotka näitä päätöksiä ovat tehneet.

Timo Soinin puhe 20.11.2013 (PUH 116/2013 vp 2 68 68) osoitti, että Talvivaaraa käytettiin myös puoluepolitiikan tekemiseen – syyllinen piti löytää ja vallitseva tilanne oli luonnollisesti jonkun toisen puolueen aiheuttama: ”Talvivaara: turha siitä on Soinia syyttää, jos sanoo, että se oli keskustalaisen politiikan alulle panema. Minä kannan huolta Talvivaarasta, sen työntekijöistä ja yrityksestä, mutta en minä ymmärrä sellaista politiikkaa, että ei oteta vastuuta mistään, ei myönnetä epäonnistumisia.” Jouni Tillin (2017, 49) mukaan syntipukki on retorisesti käyttökelpoinen ”koska se tarjoaa ongelmille nopean ja helpon selityksen ja ratkaisun samassa paketissa”. Chaïm Perelmanin (1996, 37) mukaan heterogeenisissä hierarkioissa toisiinsa rinnastetaan eriluonteisia arvoja, kun homogeeniset hierarkiat puolestaan perustuvat määrään. Pekkarinen käytti argumenttinsa tueksi molempia hierarkioita asettaessaan vaakakupin toiselle puolelle luonnon edun ja toiselle puolelle tuhannet ihmiset työpaikkoineen, kansakunnan, kansantalouden ja valtion – tuhansien ihmisten työpaikat ovat peruste, joka mahtuu molempiin hierarkioihin. Lisäksi Pekkarinen

(PUH 116/2013 vp 2 18 18) laajensi vastuun Talvivaara -kysymyksen hoitamisesta koko kansakunnalle, metaforisesti rinnasti Soinin raadonsyöjään ja katsoi myös hänen olevan vastuussa, koska ei hanketta aikanaan vastustanut:

Ja edustaja Soini — edustaja Soini haistaa haaskat hirveän hyvin, mutta nyt minä sanoisin veljellisesti edustaja Soinille: älkää leikkikö niin vakavalla asialla kuin Talvivaara on. (Markku Rossi: Juuri näin!) Se on vakava asia tuhansien ihmisten kannalta, tämän kansakunnan ja tämän kansantalouden ja myöskin valtion kannalta. Älkää mandatoiko sitä minnekään taikka kellekään. Se on koko kansakunnan yhteinen asia. Ette te silloin vastustanut näitä asioita, kun pantiin Talvivaaraa liikkeelle.

Vaikka Vihreät puolueena vastustivat Talvivaaraa muita puolueita järjestelmällisemmin, myöskään heidän esiintymisensä asiassa ei ollut yhtenäinen tai ongelmaton. Seuraavaa Maija Mattilan tarkastelemaa Heidi Hautalan ja Ville Niinistön välistä keskustelua ei käyty eduskunnassa vaan lehdistössä. Mattila (2017, 283) sanoi edustuspuheen olevan ”tapa oikeuttaa tietynlaista poliittista toimintaa”. Analysoidessaan ministereiden Talvivaarasta julkisuudessa käymiä puheita, Mattila (2017, 284–286) kiinnitti huomiota Vihreitä edustavien ministereiden Heidi Hautalan ja Ville Niinistön erilaisiin ulostuloihin – omistajaohjauksesta vastaava Hautala ja ympäristöministeri Niinistö olivat keväällä 2013 julkisesti erimielisiä siitä, pitäisikö kaivokseen sijoittaa lisävaroja tulevan osakeannin yhteydessä. Hautalan mukaan kaivoksen ongelmat johtuivat huonosta johtamisesta, ja valtio osallistui ylimääräiseen osakeantiin huolehtiakseen ympäristöasioista. Niinistöä vähemmän esillä olleen Hautalan argumentaatio sisälsi vähemmän edustuspuhetta ja hän kommentoi tapausta vain omistajaohjauksen näkökulmasta katsottuna. Niinistön ote oli henkilökohtainen, hän esiintyi ihmisten etujen puolestapuhujana ja tulkitsi kansalaisten tuntemuksia. Hautalan käyttämä argumentti poikkesi Vihreiden yleisestä linjasta ja sitä myös käytettiin myöhemmissä kaivoksen tukemista puoltavissa argumenteissa, joten puoluepolitiikkaa enemmän katson sen liittyvän hänen asemaansa elinkeinoministerinä.

Samaa delegaation ketjua ja samaa puoluetta edustavat ministerit asettuivat eri positiioihin – Hautala osaksi hallintoa ja Niinistö osaksi kansalaisia. Niinistön positio oli alttiimpi vasta-argumenteille, koska kansalaiset voivat helposti kiistää heistä esitetyt väitteet. Hallinnon positiosta puhuneen Hautalan puheet olivat vaikeammin kiistettävissä, koska kansalaiset eivät ole osa hallintoa minkä lisäksi heiltä puuttuivat hallinnon edustajien asiantuntijastatus. Mattilan mukaan hallinnon positiosta puhuminen luo siten vaikutelman, että se olisi

vähemmän poliittista, mikä ei pidä paikkaansa, ”koska ammattipoliitikon toiminta (ja puhe yhtenä tämän toiminnan lajina) ei koskaan ole epäpoliittista.” (Mattila 2017, 286)

Pertti Salolaisen välihuuto Kimmo Tiilikaisen 5.2.2014 pitämään puheeseen (PUH 3/2014 vp 1 5 5) osoitti, että tässä vaiheessa kaivoksen nimen konnotaatio oli muuntunut alun positiivisesta negatiiviseksi ja alkanut symboloimaan ympäristökatastrofin lisäksi yleisemmin isoa epäonnistumista: ”Meillä on moni asia hyvin, kuten pääministeri totesi. Meillä on puhdasta ruokaa ja vettä, puhdasta ilmaa hengittää ja puhdas ympäristö elää. (Pertti Salolainen: Ja Talvivaara!)” Vastapuolen argumentin voi latistaa tai ilmaista yleisen negaation tai kokemuksen siitä, että on tullut petetyksi yhdellä ainoalla sanalla – ”Talvivaara”. Kun Talvivaaran kaivosta vastustettiin toimintaan sisältyvillä ongelmallisilla yksityiskohdilla ja tapahtuneilla onnettomuuksilla, sen vastustaminen muodostui helpommaksi kuin puolustaminen, joka vaati aina pitkälisempiä perusteluita. Talvivaaran kaivosta puolustettiin yleensä liittämällä se isomman kokonaisuuden osaksi, jolloin puolustettiin koko teollisuudenhaaraa esimerkiksi työllisyyden tai historian avulla tai vedottiin koko elinkeinon tarpeellisuuteen ja mahdollisuuksiin, jotka kaivos onnistuessaan tarjoaisi. Kaivostoimintaa puolustettiin etupäässä työllisyyden ja aluetalouden näkökulmasta käsin, koska kaivokset sijaitsivat usein alueilla, joilla työttömyyttä on jo entuudestaan. En kuitenkaan usko työttömyyden ja malmivarantojen väliseen korrelaatioon, eli malmi ei pääasiallisesti voi löytyä sieltä, missä on työttömiä enkä usko työttömien hakeutuvan alueille, missä on esiintymiä. Tällä perusteella oletan, että kaivoksien perustamispaikat määräytyvät enemmän työllisyyteen ja aluetalouteen liittyvillä merkityksillä kuin esiintymien fyysisillä löytöpaikoilla.

Eduskunnassa keskusteltiin Talvivaaran kaivoksesta vuonna 2014 etupäässä siihen liittyvistä vesitaseongelmista, bioliuotusprosessin epävarmuustekijöistä, yhtiön rahoitusongelmista sekä yhtiön johdon saamista rikossyytteistä, eikä hallituksen vaihtuminen Kataiselta Stubbille (24.6.2014) vaikuttanut puheeseen. Talvivaaran konkurssi lisäsi agendalle omistusjärjestelyt ja puhe kaivoksen toiminnan jatkon mielekkyydestä lisääntyi. Pitääkö kaivostoimintaa jatkaa vai pitääkö se ajaa alas, muodosti keskeisen dikotomian Talvivaarasta ja Terrafamesta käydyissä parlamentaarisisissa keskusteluissa.

Alasajosta käytävä debatti kiihtyi, kun Talvivaara Sotkamo Oy haettiin konkurssiin 6.11.2014. Pääministeri Alexander Stubb (108/2014 vp 1 1 1) antoi tapahtuneesta pääministerin ilmoituksen (PI 6/2014 vp), ja ilmaisi hallituksen melko pysyväksi osoittautuvan linjan, vaikka tilanne kaivoksella eli. Identifioitumalla ympäristön ja työpaikkojen puolustajaksi Stubb samalla sanoutui irti toiminnan lakkauttamisesta ja nosti Talvivaaran tilanteen hoitamisen valtion normaalisti tekemän työn yläpuolelle – kyse ei ollut vain hallinnoinnista. Vaikka ympäristö ja työpaikat tässä kohdassa esitettiin yhtäläisinä arvoina, tulevat debaetit osoittavat työpaikkojen kohoavan arvohierarkiassa korkeammalle:

Hallitus etsii nyt työ- ja elinkeinoministeriön johdolla entistä tiiviimmin uusia vaihtoehtoja toiminnan jatkamiseksi. Konkurssi ei merkitse sitä, että kaivoksen toiminta automaattisesti lakkaisi. Valtio osallistuukin kaivoksen jatkoa koskeviin neuvotteluihin ja pyrkii edistämään taloudellisesti kannattavan kaivostoiminnan jatkumista ympäristön kannalta kestäväällä tavalla. Eri vaihtoehdoista toiminnan hidas alasajo olisi kuitenkin kaikkein huonoin vaihtoehto.

Kaivostoimintaa pyrittiin jatkamaan, eikä konkurssi tarkoittanut toiminnan lakkauttamista. Samalla, kun Stubb ilmoitti valtion pyrkimyksen olevan ympäristön kannalta kestävä ja kannattava kaivostoiminta, hän loi hitaasta alasajosta välineen, jolla tulevia alasajopyrkimyksiä voitiin vastustaa. Pääministerin mukaan valtion velvollisuus ja vastuu oli tällaisen toimijan löytäminen, koska valtio ei ole teollinen toimija. Vaikka Talvivaaran tarina päättyisi, niin hallitus tekee kaikkensa, että edellytykset toiminnan jatkamiselle löytyisivät – hallituksen tahto ei jäänyt epäselväksi, toiminnan piti ehdottomasti jatkua. Stubb loi mielikuvaa vaihtoehtoisten ratkaisujen vaihtoehdottomuudesta, eli valinta piti suorittaa toiminnan jatkamisen ja väärän valinnan välillä. Syyllisten etsiminen alkoi heti. Vasemmistoliiton Paavo Arhinmäki (PUH 108/2014 vp 2/46/47) häivytti tilanteen poliittisuutta tukeutumalla katastrofiredoriikkaan – eli nyt ei pidä toimia poliittisesti vaan oikein – nimesi Talvivaaran tilanteen katastrofiksi ja syytti hallitusta ympäristövalvonnan resurssien vähydestä: ”Valitettavasti tämä työllisyyskatastrofi ei ole ensimmäinen katastrofi, vaan Talvivaara on ollut jo pitkän aikaa ympäristökatastrofi.” [...] ”Tarvitaan ympäristönormeja, tarvitaan muutakin kuin vapaaehtoisuutta.” Oletan Arhinmäen puolustaneen omaa näkökantaansa vastakkainasettelun avulla, kenties toivoen monimutkaisen ongelmavyyhdyin ratkeavan, mikäli hallitus voitaisiin osoittaa syntipukiksi. Vastauksissaan ministerit perustelivat toiminnan jatkoa työpaikoilla ja ympäristön hyvinvoinnilla. Toiminnan jatkamisen esittäminen ympäristötekona oli valinta, jolla

pienennettiin vastapuolen keskeistä perustetta – kaivos oli suljettava, koska se saastutti ympäristöä – eli vastinpariksi muodostuivat työpaikat, ympäristö, asiantuntemus, taloudelliset resurssit ja maan pitkän tähtäimen etu vastaan ympäristövalvonnan resurssien riittämättömyys.

Dikotomia muodostui myös parista: Kaivosta piti tukea – kaivoksen tukeminen piti lopettaa. Tuen puoltajat perustelivat tukea muun muassa olemassa olevien työpaikkojen turvaamisella ja ympäristövahinkojen torjumisella minkä lisäksi kaivos oli saatava toimivaksi tai sitä ei saada myyntikuntoon. Tuen lopettamista kannattavat pitivät tukea hukkaan heitettynä rahana, joka tulisi käyttää toisin, ympäristötuhojen korjaamiseen ja alueellisten työpaikkojen luomiseen. 29.5.2015 aloittaneen Sipilän hallituksen valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 22/2015/5/1/1) esitti Talvivaaran liiketoimintaa jatkavalle, samana vuonna perustetulle Terrafame Oy:lle 112 miljoonan euron lisäpääomitusta 17.6.2015, koska yksityistä sijoittajaa ei ollut vielä löytynyt.

Kun Stubb ilmoitti valtion mahdollisesti lisäävän osallistumistaan kaivostoimintaan, oppositiosta vaadittiin kaivoksen alasajoa. Touko Aalto (PUH 22/2015/5/24/24) piti hanketta toimimattomana ja kalliina: ”Valtiovarainministeri Alexander Stubb, miten vastaatte epäileville ihmisille, jotka pohtivat, miten Talvivaarasta saadaan voittoa tuottava yhtiö markkinaehtoisesti? Sinne on pumpattu, sinne pumpataan ja tullaan pumppaamaan jatkuvasti tulevaisuudessa, tällä hetkellä 11 miljoonaa euroa kuukaudessa, ja toivotaan kädet ristissä, että joku yksityinen sijoittaja jossain vaiheessa heltiäisi laittamaan sinne lisää rahaa. Mutta miten markkinaehtoisesti Talvivaara voi millään laskelmilla tulevaisuudessa pärjätä?”

Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 22/2015/5/40/40) puolusti hanketta vastaten Talvivaaran toimintaa kalliina pitävillä tahoilla esittämällä mittakaavan, jossa myönnettäväksi esitettyjä 112 miljoonaa verrattiin ensin Suomen valtion budjettiin ja sitten maan bruttokansantuotteeseen, joiden rinnalla summa näytti mitättömältä. Lisäksi kyse oli teknisestä lisätalousarviosta, joten puhuttiin vain numeroista. Vähättely, (meiosis) on retorinen keino, jolla Stubb pyrki rauhoitteluun keskustelua, joka kiihtyi aina Talvivaaralle myönnettävien lisämäärärahojen yhteydessä. Stubbin argumentin kääntöpuolena on se, että lausuma voitiin helposti tulkitta välinpitämättömyydeksi tai jopa koomiseksi:

Ehkä ensimmäisenä pitää muistaa — ehkä varsinkin kaikkien niiden, jotka seuraavat tätä keskustelua tällä hetkellä — että kannattaa pitää mittakaava muistissa. Eli nyt me keskustelemme lisätalousarviosta, jonka kokonaissumma on 172 miljoonaa, josta 112 miljoonaa menee Talvivaaran tukemiseen, johonka liittyen elinkeinoministeri vastaa tuossa hetken päästä. Tämä tarkoittaa sitä, että seuraavassa lisätalousarviossa syksyllä meille jää jakamatonta varaa noin 128 miljoonaa euroa. Jos me sopeutamme ja suhteutamme tämän kokonaisuuteen, niin Suomen valtion budjetti pyörii siinä 53 miljardin euron hujakoilla ja valtiovarainministeriön ennusteen mukaan meidän bruttokansantuotteemme tänä vuonna tulee olemaan 206 miljardia euroa. Tämä on todellakin tekninen lisätalousarvio, ja siltä pohjalta sitä kannattaa käsitellä.

Stubbin tapa esittää numeroita ei ole poikkeuksellinen, Mauri Pekkarinen (PUH 161/2010 vp 2/56/114) vastasi Talvivaaran kaivosalueen kokoa päivittelevälle Erkki Pulliaiselle kaivostoiminnan käytössä olevan alueen olevan ”yksi kuudestuhannesosa Suomen pinta-alasta, joten jää pikkasen vielä muuhunkin kuitenkin”. Yleisestä näkemyksestä poikkeavan laskelman Talvivaaran kustannuksista esitti myös Keskustapuolueen Marisanna Jarva (PUH 68/2016/3/73/73) 14.6.2016. Jarvan mukaan Talvivaaran tukeminen ei olekaan ollut niin kallista kuin on annettu ymmärtää: ”Onkin hyvä todeta, että tällä hetkellä esimerkiksi Talvivaara, nykyinen Terrafame, on jo tähän mennessä tuottanut pelkästään verotuloina enemmän yhteiskunnalle kuin sinne on julkisia varoja laitettu. Tämä on ehkä hyvä muistaa, kun sitten tätä varojen käyttöä mietitään muille elinkeinoaloille.” Jarvan lausuman voi tulkita siten, että yhtiö on ollut kannattava ja sen tuotoilla on voitu tukea muita elinkeinoaloja. Lausuntoja yhdistää se, että kaivoksen jatkoa valmistellaan tuomalla esiin uusia näkökulmia ja siten negatiivisessa sävyssä näyttäytyvää Talvivaaraa yritetään saada näyttämään joltain muulta.

Aalto (PUH 22/2015/5/65/65) jatkoi nimeämisyhteyksiä kuvailemalla Talvivaaraa ”käänteiseksi rahasammoksi” ja esitetyn liiketoimintasuunnitelman tarkoittavan ”kahta lisävuotta tämän hulluuden jatkamista”. Elinkeinoministeri Rehnin vastaus (PUH 22/2015/5/67/67) Aallolle oli päättäväinen ja vasta-argumenteista huolimatta ministeri piti kannastaan tiukasti kiinni. Kun pystytään ratkaisemaan seuraavat kolme ongelmaa: ”Talvivaara osakeyhtiön velkaantuneisuus ja epäselvyys yritysjärjestelystä”, ”ympäristön ja ympäristölupien tila” sekä nikkelin hinta, ”niin kyetään myöskin luomaan pohjaa kaupallisesti kestäväälle ratkaisulle.” Yritysjärjestelyt ovat toki selvitetävissä, mutta neköön eivät suoranaisesti kuulu hallituksen toimenkuvaan, ympäristöluvista päättää Vaasan hallinto-oikeus eikä nikkelin maailmanmarkkinahintaan voi vaikuttaa mitenkään.

Elinkeinministerin mainitsemista kolmesta seikasta – joilla kaivokselle löydetään kaupallisesti kestävä ratkaisu ja toiminnalle jatkoa – hallitus voi vaikuttaa yhteen hyvin ohuesti, kahteen ei mitenkään. Vaikka kansallista paremmuutta on aiemmin esitetty koskemattoman luonnon ja kaivostoiminnan yhdistelmällä tai narratiivilla, jonka mukaan Suomi pystyy harjoittamaan kaivannaistoimintaa ympäristön kannalta kestävimmillä mahdollisella tavalla tai ottamalla rooli maailman kaivosteollisuuden ongelmanratkojana, Rehnin ajatus viedä hanketta eteenpäin mainitsemiensa ratkaisuehtojen mukaisesti tuntuu liian kunnianhimoiselta. Yltiöoptimismin vastapainoksi Rehn myönsi, että ”nyt on huonot housussa”.

Rehnin mainitsemia tavoitteita on hiukan helpompi ymmärtää Pekka Korhosen (2008, 136) näkemyksen valossa: Kun poliitikkojen puheita tarkastellaan retorisesti, lausumien empiiriseen totuusarvoon ei liian paljon kannata kiinnittää huomiota. Koska mikään käyttämämme ilmaus ei kuitenkaan kuvaa maailmaa tyhjentävän tarkasti, ”huomio pitää kiinnittää siihen mitä poliitikko argumentillaan yrittää saada maailmassa aikaan. Poliitikon tehtävänä on luoda yhtenäisyyttä omaan joukkoon ja määritellä mitä joukon pitäisi yhdessä tehdä”.

Terrafamen toimintaa puolustava osapuoli piti tilannetta uutena alkuna, oli uusi yhtiö ja uusi johto, eikä Talvivaaran toiminta liittynyt siihen mitenkään. Talvivaaraan kriittisesti suhtautunut osapuoli näki tilanteen toisin, kaivoksen ongelmat olivat yhä ratkaisematta, vain toimintaa harjoittavan yhtiön nimi oli muuttunut. Etupäässä Vihreät jatkoivat vaatimuksia kaivoksen hallitusta alasajosta, heidän näkemyksensä oli, että asian pitkitäminen ainoastaan nosti kokonaiskustannuksia. Kaivostoiminnan jatkoa puolustavien pääargumentti oli työllisyys, johon Vihreät vastasivat hallitun alasajokin työllistävän kainuulaisia vuosiksi. Vihreiden kansanedustaja Outi Alanko-Kahiluoto (PUH 16/2016/3/30/30) hyökkäsi niin voimakkaasti kaivokselle myönnettävää lisärahoitusta vastaan ja puolusti kaivoksen alasajoa, että tulkitsen lausuman hyperbolaksi, liioitteluksi. Hyperbola on kielikuva, jossa voimakkaan liioittelun ja vääristelyjen mittasuhteiden avulla korostetaan ja tehostetaan puheen keskeistä sisältöä: ”Mitä tulee tähän Terrafamen edelleenrahoittamiseen, niin täytyy sanoa, että jos melkein mihin tahansa Kainuussa suunnattaisiin nuo samat määrärahat, niin saataisiin enemmän työpaikkoja kuin pumppaamalla Talvivaaran likakaivoon. On vaikea

löytää vastaavaa ympäristökatastrofia, vastaavaa konkurssia, vastaavaa likakaivoa ja turhaa hanketta, kun vertaa tähän Talvivaaraan.” Samankaltaisia vuoden 2016 debateissa kaivoksen nimeämisessä käytettyjä ilmaisuja olivat muun muassa: ”kestomurheenkryynimme Talvivaara”, ”Talvivaaran kaivos on ollut kankkulan kaivos” ja ”Talvivaaran pohjaton rahareikä”. Huomionarvoista on, että kriittisissä puheenvuoroissa käytettiin yhä nimeä Talvivaara, vaikka yhtiön nimi oli edellisenä vuonna vaihtunut Terrafameksi. Vanhan retorisen tradition mukaan sanat ovat tekoja, joten Talvivaara sanan käyttö oli tietoinen valinta nimen sisältämän negatiivisen konnotaation vuoksi.

Merkityksien antaminen jollekin kohteelle voidaan Korhosen (2008, 128) mukaan ilmaista Georg Lakoffin ja Mark Johnsonin kehittämän metaforateorian avulla seuraavasti: Tiettyä objektia – tässä kontekstissa Talvivaaraa – voidaan tarkastella säiliönä, johon voidaan ahtaa rajoittamaton määrä erilaisia merkityksiä. Eri aikakausina halutaan tallettaa eri asioita, mutta on aina kiistanalaista, millä kriteereillä täyttäminen tapahtuu. Se, mitä säiliöistä milloinkin löytyy, on eri aikakausina käyty julkinen keskustelu sekä abstrakteimmat teemat, joiden ympärillä julkinen keskustelu on käyty. Siten kokonaisuudessa oli kyse Talvivaara nimisestä säiliöstä, joka sisälsi Talvivaarasta käydyin julkisen keskustelun ja abstrakteimmat teemat tämän keskustelun ympärillä.

Seuraava dikotomia oli bioliuotusprosessin toimivuus: Bioliuotusprosessi ei tule toimimaan – bioliuotusprosessi toimii jo. Bioliuotusprosessiin liittyvää debattia analysoin kaivoksen alasarjoa käsittelevässä osiossa, nyt ainoastaan mainitsen aiheen, koska se muodostaa yhden keskeisen dikotomian. Muilta osin asetelmat olivat ennallaan, kaivostoiminnan jatkoa puolustava osapuoli korosti kaivoksen positiivista kehitystä sekä sen luomia mahdollisuuksia ja kriittisemmin suhtautuva osapuoli kiinnitti huomiota yhä ratkaisemattomana oleviin kysymyksiin.

Vakaan poliittisen tilan vallitessa tiettyjä vakiintuneita nimiä toistetaan yhä uudestaan ja uudestaan, mutta poliittisen tilanteen muuttuessa tila aukeaa muille nimille, jotka yrittävät työntää vakiintuneen nimen syrjään tai ainakin merkittävästi muokata sen sisältöä. Koska nimet ovat nominalistisia luomuksia, niitä käytetään poliittisessa retoriikassa aivan kuin ne olisivat elintärkeitä entiteettejä. Joka ikinen poliittinen organisaatio, joka epäonnistuu keskeisimpien sanojensa työntämisestä keskiöön ja yleisesti käytettäväksi, menettää

legitimaation harjoittamalleen politiikalle ja siten pitkällä tähtäimellä vaarantaa olemassaolonsa. (Korhonen 2010, 4) Tällä perusteella päättelen, että poliittinen tila ainakin tältä osin on ollut muutoksessa, kun Talvivaaran ympäristökysymykset ja kaivoksesta käytävän alasajon käsitteiden sisällöt loppuvuodesta 2014 rupesivat muuntumaan. Vaikka Talvivaaran kaivostoiminnan jatkamista kannattava osapuoli sai Terrafamen myötä tilanteeseen haluamansa ratkaisun ja kaivostoiminta jatkui, olisi voinut käydä toisinkin, koska Talvivaara nimen merkityssisältöä ei saatu vakiinnutettua vaan sekä nimen merkityssisältöä että konnotaatiota onnistuttiin muuttamaan. Siten mielikuva Talvivaarasta oli alun positiivisesta kääntynyt negatiiviseksi, Tiaisen ym. (2014, 39) ilmaisua lainatakseni: ”Talvivaaran todetaan muuttuneen siunauksesta kiroukseksi” ja paikallinen ympäristökonflikti muuntunut kansallisen kaivosteollisuuden konfliktisymboliksi. Tällöin voisi olettaa, että kohdeyhtiön toimintamahdollisuudet olisivat menneet, mutta tässä tapauksessa näin ei käynyt. Tämä selviää toisessa analyysiosiossa, missä tarkastelen kaivoksen alasajosta käydyissä debatteissa käytettyä arvoretoriikkaa.

4.2 Kaivoksen alasajo ja arvot

Jumaltermi on Kenneth Burken käsite kaikkein ylimmästä arvosta, jolle muut arvot ovat alisteisia. Teknisesti Burke (1956, 224–225) tarkoittaa jumaltermillä (God-term) sitä, että ajatusta Jumalasta ei johdeta lapsen suhteesta vanhempiin, implisiittisesti siihen sisältyy myös kielellinen logiikka, joka maksimaalisesti yleistää jonkin sanan ja synnyttää siitä otsikon, jonka alle kaikki muut nimet voidaan asettaa. Talvivaaran kontekstissa taloudesta on muodostettu jumaltermi ja Talvivaaraa vastaan suunnattu kritiikki haluttiin usein tulkita hyökkäyksenä taloutta ja työllisyyttä vastaan, vaikka paradoksaalisesti juuri talousperustein kaivosta oltiin myös ajamassa alas. Työllisyyttä pidän jumaltermin jälkeen hierarkiassa toiseksi ylimpänä terminä, koska taloudelle alisteisena, vaikka retorisesti usein käyttökelpoisempänä ja talouden lainalaisuuksia ymmärrettävämpänä, inhimillisempänä ja helpommin lähestyttävämpänä siihenkään ei voi kohdistaa hyökkäystä joutumatta kyseenalaiseen valoon, tämä kun helposti tulkitaan yksilöön kohdistuvaksi hyökkäykseksi. Siten on ymmärrettävää rakentaa argumentti, jossa yhdistetään jumaltermi talous, jumaltermistä seuraava, eli työpaikat, ja jokin muu tavoite – esimerkiksi kaivostoiminnan jatkaminen. Tässä kaivoksen alasajosta käytävässä osiossa tarkastelen, minkälaisista

arvoretoriikkaa debateissa käytettiin kuudella eri kyselytunnilta 17.6.2015 – 21.6.2016 välisenä aikana ja debateista käy ilmi, että termi alasajo voidaan puhujasta riippuen ymmärtää hyvin eri tavoin. Nimeäminen ja arvot esiintyvät argumentaatioissa usein ja limittäin, eli debateissa ei käytetä vain jompaakumpaa, eli osioissa on painotuseroja.

Perelmanin (1996, 19) mukaan argumentaatiolla tavoitellaan muutakin, kuin älyllistä hyväksyntää, sen varsinaisena tarkoituksena voi olla myös välitön toiminta, myöhemmin tapahtuva toiminta tai vähintään toiminta-alttiuden pohjustaminen. Toiminta-alttiuden täytyy myös olla riittävän vahvaa, jotta se voisi voittaa esteet, jotka saattavat nousta sen ja toiminnan väliin. Seuraavista debateista havaitsee, ettei niissä välttämättä pyritä suoraan puheesta siirtymään toimintaan – koska siirtymä olisi liian suuri – vaan nimenomaan luoda edellytyksiä tulevalle toiminnalle. Toiminta-alttiuden luomisena pidän myös sitä, että hallituksen Talvivaaran tulevaisuutta koskevat isot ratkaisut siirrettiin tulevaisuuteen ja jätettiin osin avoimeksi, mikä mahdollisti taustalla toimimisen.

Seuraavaa kohtaa analysoin jo edellisessä osiossa ja nyt lähestyn sitä hieman eri suunnasta. Kyseessä on tilanne kyselytunnilta 17.6.2015, missä valtiovarainministeri Alexander Stubb esitti Terrafame Oy:n lisäpääomittamista, koska yksityinen omistusratkaisu oli viivästynyt ja siksi valtio lisäsi osallistumistaan kaivostoimintaan. Touko Aalto ei luottanut yksityisen sijoittajan löytymiseen tai yhtiön saamiseen markkinaehtoisesti voittoa tuottavaksi, joten yksitoista miljoonaa kuukaudessa maksava kaivos tulisi ajaa alas. Yleisesti alasajolla tarkoitetaan toiminnan lakkauttamista ja tätä tulkitsen Aallon tarkoittavan.

Tilanteeseen otti kantaa myös elinkeinoministeri Olli Rehn, joka puheenvuorossaan varautui kaivoksen hallittuun sulkemiseen, mutta samalla retorisesti valmisti maaperää kaivostoiminnan jatkamiselle maalaamalla uhkakuvia siitä, mihin kaivoksen hylkääminen johtaisi. Ongelmien selvittäminen kaivos hylkäämällä oli ratkaisu, jota yksikään päätöksenteossa mukana olevista osapuolista ei ollut ehdottanut, joten Rehn ajoi agendaansa esittämällä uhkakuvan, jota ei varsinaisesti ollut olemassa. Siksi pidän Rehnin puhetta kaivoksen hylkäämisestä seuraavan siirron valmisteluna, missä kaivoksen jatkoa uudelleen määritellään (paradiastole) vastuunkannoksi ja ympäristöteoksi. Paradiastole on uudelleen määrittelyn figuuri, jossa arvomäärittely muutetaan toisenlaiseksi eli hyve käännetään paheeksi, pahe hyveeksi tai ainakin neutralisoidaan aiemmin voimassa ollutta

arvomääritelmää. Toteamalla, että nyt oli ratkaisujen aika, piikki ei voi olla auki loputtomiin, Rehn myötäili kaivoksen alasajon kannattajia. Samalla hän kuitenkin rakensi mielikuvaa kaivoksen hallitun sulkemisen kovasta, 300 miljoonan euron hintalapusta, mitä pidän perusteena kaivostoiminnan jatkamiselle. Kritiikkiä jatkava Aalto ja elinkeinoministeri Rehn jakoivat näkemyksen siitä, että Talvivaaran jatkuvat menot olivat aivan liian suuria, mutta heillä oli erilaiset näkemykset siitä, kuinka ongelma ratkaistaisiin. Rehnin mielestä edullisemmaksi tuli kaivostoiminnan jatkaminen ja Aallon mielestä kaivoksen sulkeminen.

Argumentaatiossa vaaditaan niin konkreettisten kuin abstraktien arvojen käyttämistä, tosin puhuja pystyy tarpeen tullen alistamaan toisen toiselle. (Perelman 1996, 35) Puheessaan elinkeinoministeri vetosi konkreettisiin arvoihin, talouteen, työllisyyteen ja elinympäristön puolustamiseen. Koska arvoja enempää kuin tosiasioina esitetyjä asioita ei koskaan voi ottaa annettuna vaan kaikki on kyseenalaistettavissa, Rehn puolusti kantaansa välttämättömyyspuheella ja päätöksenteon kiireellisyyteen vetoavalla topoksella – nyt on pakko toimia. Elinkeinoministeri Olli Rehn (PUH 22/2015/5/55/55):

Lähtökohta on se, että päätöksiä Talvivaarasta ei voida enää siirtää eteenpäin, nyt on ratkaisujen aika. Veronmaksajien piikki ei voi olla loputtomasti auki. [...] Ensisijainen tavoite on saada kaivostoiminta Talvivaarassa jatkumaan operatiivisen kumppanin kanssa. Tähtäimessä on siis se kaupallisesti kannattava ratkaisu. Samalla, jos tämä ei onnistu, joudutaan kuitenkin varautumaan myös kaivoksen hallittuun sulkemiseen valtion kustannuksella. Sekään ei olisi halpaa lystiä: hintalappu on arviolta 300 miljoonaa euroa ja sekin ehkä alakanttiin. Mutta rempalleenkaan Talvivaaraa ei voi jättää. Ei olisi vastuullista eikä ympäristölupien mukaista jättää kaivos heitteille ja retuperälle. Kaivoksen hylkääminen johtaisi siihen, että vahinkojen korjaaminen ja vahingonkorvaukset nousisivat, mistä aiheutuisi korvaamattomia vahinkoja luonnolle ja elinympäristölle.

Uudelleen määrittelemällä kaivoksen jatkon valtion vastuunkannoksi, ja taloudellisesti kannattavaksi työpaikoista huolehtimiseksi, vastuunkantajaksi identifioitunut Rehn profiloitui myös ympäristöihmiseksi, kun kaivostoiminnan jatkaminen ei enää ollut saastuttavan ja kannattamattoman teollisuustoiminnan jatkamista vaan muutettu ympäristöteoksi. Jouni Tillin (2017, 18) mukaan identifikaatio sisältää ainakin rivien välissä sen, mistä halutaan erottautua tai mihin halutaan tehdä pesäeroa: ”ei ole olemassa ”meitä” ilman ”muita”, ystäviä ilman vihollisia.” Rehn ei käyttänyt laajaa käsitettä ympäristö, vaan teki pesäeroa ”muihin” heidän omilla aseillaan, kääntämällä kaivoksen lopettamisen

ympäristölupien vastaiseksi teoksi, eli esitti jatkon taloudellisesti mielekkäänä ympäristötekona Perelmanin konkreettisilla, vähemmän arvolutautuneilla ja ainutkertaiseksi ymmärretyillä termeillä elinympäristö ja luonto. Retorisesti Rehn tyynnyttelee vastapuolta epäpolitisoidulla tilannetta, hän vain noudattaa lakia. Veronmaksajien rahoista huolta kantava ministeri osoitti myös pohtineensa asiaa eri näkökulmista mainitsemalla kaivoksen hallitun sulkemisen, minkä kuitenkin samalla totesi olevan kallis ja siksi huono ratkaisu. Viestin legitimizeettiä vahvistaa myös Rehnin positio, elinkeinoministeri edustaa virkansa puolesta tarinan keskiöön valittua jumaltermiä.

Chaïm Perelmanin (1996, 36) näkemyksen mukaan konservatiivisille yhteisöille on luonteenomaista käyttää konkreettisiin arvoihin perustuvaa päättelyä siinä missä abstraktit arvot puolestaan soveltuvat paremmin yhteiskunnalliseen kritiikkiin, muutosvaatimusten esittämiseen ja kumouksellisuuteen. Touko Aallon (PUH 22/2015/5/57/57) mukaan kaivoksen prosessiongelmat muiden keskeisten ongelmien lisäksi estivät kannattavan liiketoiminnan syntyminen ja urheilumetaforalla hän vaati kaivoksen sulkemista: [...] miten vakuutatte yhdenkin sijoittajan siitä, että Talvivaara voi tulevaisuudessa markkinaehtoisesti tuottaa voittoa, kun nikkelin hinta ei ole nousussa, Kiina tuottaa omaa nikkeli-rautaseostaan, kaivosala on yleisestikin taantumassa, Talvivaaran historia on karu, tuotantoprosessin toimivuudesta ei ole minkäänlaista selvyyttä, koko tässä nelivaiheisessa tuotantoprosessissa ei ole yhtään synkkausta, kaikki päävaiheet ovat käytännössä isoissa vaikeuksissa, ja käytännössä tässä kysymys on erittäin suuresta startup-yrityksestä, suuresta riskistä, joka on mennyt pieleen. [...] Nyt on aika viheltää pilliin ja pistää tämä peli poikki. Muutosvaatimuksia tilanteeseen vaatineen Aallon perusteluja voi pitää abstrakteina, mikäli niitä vertaa käytettyihin konservatiivisiin arvoihin, työpaikkoihin ja ihmisiin.

Rehnin puheeseen sisältyneen myöhemmin tapahtuvan toiminnan tai toiminta-alttiuden luomisen jälkeinen siirto näkyi 29.6.2015 kyselytunnilla, jossa hän jatkoi kaivostoiminnan jatkon uudelleen määrittelemistä. Elinkeinoministeri Rehn (PUH 27/2015/5/45/45) totesi, että Talvivaarassa on meneillään ympäristökatastrofi, minkä takia vastuuttominta olisi olla tekemättä mitään, ”jättää Talvivaara rempalleen”. Hallituksen päätavoitteet olivat pahemman ympäristökatastrofin estäminen ja taloudellisesti kestävä ratkaisun pohjustaminen, mutta ellei kaupallisesti kestävä ratkaisu synny, hallittuun alasajoon oli

varauduttava, mikä Rehnin mukaan oli valittavana olevista vaihtoehdoista kalliimpi. ”Näin ollen johtopäätös on se, että taloudellisesti kestävä ratkaisu on paljon parempi myös ympäristön kannalta, puhumattakaan Kainuun aluetaloudesta ja työllisyydestä. Ellei siihen päästä, sitten on varauduttava valitettavasti myöskin toiseen vaihtoehtoon.”

Retorisesti Rehn yritti kääntää Talvivaaran tilannetta epäpoliittisemmaksi ”asiat ratkaisevat” kysymykseksi luokittelemalla sen ensin ympäristökatastrofiksi, jonka jälkeen hän ryhtyi muodostamaan mielikuvaa, että valinta oli tehtävä kahden vaihtoehdon välillä – jättää kaivos rempalleen tai jatkaa sen toimintaa – eikä valtiolla vastuullisena toimijana ollut muuta vaihtoehtoa, kuin kaivostoimintaa jatkamalla estää katastrofin paheneminen. Lisäksi jatkaminen taloudellisesti kestäväällä tavalla oli hyväksi ympäristölle, työllisyydelle ja Kainuun aluetaloudelle. Kun uudelleen määrittelyn avulla oli muutettu kaivostoiminnan jatkon merkityssisältö, ja kaivoksen jatkoon yhdistettiin myös vastapuolen keskeisin peruste – ympäristönäkökulma – sekä aluetaloudellinen- ja työllisyysnäkökulma siten, että kokonaisuus muodostui vielä edullisemmaksi kuin ”toinen vaihtoehto”, (josta Rehn ei käyttänyt termiä hallittu alasajo kuin ensimmäisellä kerralla) on muutos iso. Onnistuessaan täysin tämä tarkoittaisi sitä, että alasajoa vaativat asemoituisivat kaikkia kaivoksen jatkoa edustavia uudelleen määriteltyjä arvoja vastaan, mutta osittainkin onnistuminen helpotti kaivostoiminnan jatkosta puhumista ja selkeytti elinkeinoministerin ajamaa linjaa.

Talvivaaralle / Terrafamelle myönnettävästä 38,5 miljoonan lisärahoituksesta debatoitiin 1.3.2016, jolloin kaikki kaivoksen keskeiset ongelmat olivat yhä ratkaisematta: nikkelin alhaisen hinnan aiheuttama hintariski, teknologiariski, (prosessin toimivuudesta ei ole varmuutta) sekä regulaatoriski (Vaasan hallinto-oikeuden päätöstä odotettiin yhä). Tässä tilanteessa minkä tahansa yksittäisen riskin aktualisoituminen vaarantaisi kaivoksen toiminnan. Kokoomuksen kansanedustaja Kai Mykkäsen (PUH 16/2016/3/81/81) puheenvuoro osoittaa, että asian kanssa kipuiliin myös hallituspuolueissa: ”Mutta todella toivon, että seuraavan kerran, kun tämä asia on salissa, meillä on selkeämpi johtopäätös siitä, mihin Talvivaarassa mennään. Ei voi olla niin, että vuodesta toiseen tekohengitetään näkymällä, että potilas ei koskaan parane.”

Vaikeat olosuhteet tiedostettiin ja hintariski, regulaatoriski sekä teknologiariski ratkaisematta, mutta silti uskoa tulevaan kaivostoimintaan löytyi – Keskustapuolueen

kansanedustaja Timo V. Korhonen (PUH 16/2016/3/82/82) katsoi valtion omistajuuden yhtiössä tarkoittavan kaivoksen ajamista ylös: ”Mutta kun valtio lähti viime vuonna yhtiön omistajaksi, on kaivostoiminnan ylösajossa ymmärtääkseni edetty monellakin tavalla myönteisesti, suunnitellusti. Tuotanto on käynnistetty, mutta kaivoksen vesitilanne on edelleen erittäin vaikea. Kaivoksen kannalta välttämättömät vesilupaprosessit ovat myös edelleen kesken.” Tulkitsen Korhosen lausumaa niin, että hänelle valtion omistajuus yhtiössä jo itsessään on arvo, jonka takia kaivoksen puolesta kannattaa taistella, mikä implikoi, ettei valtio joko voi valita väärin tai pystyy halutessaan kääntämään toiminnan suunnan mieleisekseen.

Vihreät jatkoivat vaatimuksia kaivoksen hallitusta alasajosta ja heidän näkemyksensä mukaan asian pitkittäminen ainoastaan nosti kokonaiskustannuksia. Kaivostoiminnan jatkoa puolustavien pääargumentti oli työllisyys, johon vihreät vastasivat hallitun alasajokin työllistävän kainuulaisia vuosiksi. Toisin sanoen, Vihreät vaativat kaivoksen alasajoa vetoamalla talouteen ja työllisyyteen, samoihin konkreettisiin arvoihin, joilla kaivoksen toimintaa puolustava osapuoli jatkoa perusteli. Koska poliitikoilla on erilaiset arvomaailmat ja arvoja voidaan lähestyä eri suunnista, syntyy arvoristiriitoja. Chaïm Perelman sanoo, että edes yleispätevät ja kaikkien hyväksymät arvot kuten oikeus, totuus, hyvyys ja kauneus eivät saa universaaliyleisön riidatonta hyväksyntää, ellei niitä tulkita löyhästi. Mikäli niitä täsmennetään, yritetään soveltaa johonkin konkreettiseen toimintaan tai tilanteeseen, syntyy erityisryhmien välistä vastakkainasettelua ja erimielisyyttä. Professori Eugène Dupréel toteaa yleispätevien arvojen olevan vain suostuttelukeinoja, mentaalisia työkaluja, jotka eivät liity millään lailla ainekseen, jota niiden avulla työestetään. Perelman (1996, 34)

Yleispätevään ja abstraktiin oikeuden arvoon vedonnut Kokoomuksen kansanedustaja Pertti Salolainen ei pitänyt kaivosta elinkelpoisena (PUH 16/2016/3/31/31): ”Tässä on tapahtumassa aikamoisia ympäristör rikoksia, joiden maksaminen tulevaisuudessa täytyy joka tapauksessa hoitaa. [...] heitetäänkö 40 miljoonaa hukkaan tuonne korpeen, ilman että siitä seuraa mitään muuta kuin työllisyystulos, joka sinänsä on myönteinen, mutta ei se ratkaise tätä kysymystä.” Kokoomuksen kansanedustaja Eero Suutari (PUH 16/2016/3/32/32) puolestaan vetosi omakohtaiseen kokemukseen, kyse oli hänen lapsuudenmaisemistaan ja Talvivaaran vieressä asuvana hän sanoi tietävänsä tilanteen. Retorisesti Suutarin toteamus:

”Täytyy sanoa, että täällä minun mielestäni vouhotetaan tästä asiasta vähän liikaa” oli kokonaistilanne huomioiden vähättelevä. Meiosis, eli vähättely, oli Suutarin tapa rauhoitella tilannetta ja puolustaa Talvivaaran toimintaa edellisten sitä vastaan hyökänneiden puheenvuorojen jälkeen, mutta vähättelevän argumentin käyttäjä ottaa aina riskin, että sanoma tulkitaan joko välinpitämättömyydeksi tai nähdään koomisena.

Valtiovarainministeri Stubb (PUH 16/2016/3/34/34) siirsi varsinaista ratkaisua tuonemmaksi ja osti 38 miljoonalla lisäaikaa, koska ”ei voi ikään kuin nostaa käsiä pystyyn”. Pidän Stubbin argumenttia hieman ristiriitaisena, koska ilmaisu, että käsiä ei nosteta pystyyn antaa viitteitä toiminnasta, joka ei muilta osin toteutunut kuin lisäraha myöntämällä. Jo aiemmin poliitikot saavuttivat yhteisymmärryksen siitä, että päättämättömyys tässä kysymyksessä olisi vaihtoehtoista huonoin, mutta siitä mitä pitäisi tehdä, oltiin hyvinkin erimielisiä. Stubb esitti argumenttinsa tutulla kaavalla, kuin olisi olemassa ainoastaan kaksi vaihtoehtoa, hallituksen ratkaisu tai käsien nostaminen pystyyn. Tilanne kuitenkin tuntui sen verran jännitteiseltä, ettei hallitukseen esittänyt konkreettisia toimenpiteitä vaan ilmoitti ainoastaan ei kiistanalaisen asian, että prosessia pitää jatkaa. Vasemmistoliiton puheenjohtaja kansanedustaja Li Andersson (16/2016/3/77/77) vetosi asiantuntijatiетoon, ja piti hallitun alasajon aloittamista järkevimpänä ratkaisuna. Andersson käytti samoja argumentteja kuin vihreät – kaivoksen hallittu sulkeminen ei tarkoittanut työpaikkojen välitöntä katoamista ja tänä aikana voitiin varautua alueellisen työllisyyden hoitoon. Yhteinen pyrkimys, eri menetelmät – työllisyydestä huolehtivien osapuolien mukaan paras työllisyydentulos saavutettaisiin täysin päinvastaisilla toimenpiteillä kuin toinen esitti.

Kyselytunti 7.4.2016 osoitti, ettei asiantuntijakuulemisiin vetoaminen kuitenkaan ole aivan yksiselitteistä, koska asiantuntijat olivat keskenään joko välittömän sulkemisen, myöhemmin tapahtuvan sulkemisen tai jatkamisen kannalla, kuten Keskustapuolueen kansanedustaja Kauko Juhantalo puheessaan totesi. (PUH 34/2016/3/38/38) Edellä mainitun perusteella toisistaan poikkeavia skenaarioita voi aina perustella asiantuntijuuteen vedoten. Kyselytunnin debatit osoittivat myös, että termin alasajo käyttöön liittyi käsitteellisiä epäselvyyksiä. Esiin nostamassani tilanteessa hallituspuolueen kansanedustaja puhui sen puolesta, että kaivos tuli ajaa alas siten, että siitä saadaan myytäessä parempi hinta, kun taas sitä seuranneessa puheenvuorossa oppositioapuolueen kansanedustaja kertoi

valtiovarainvaliokunnan asiantuntijakuulemisten perusteella, että kaivoksen ylösajo oli sujunut hyvin. Mielestäni tällöin muodostui tilanne, missä käsitteitä alasajo ja ylösajo voitiin tarpeen tullen käyttää prosessin samasta kohdasta, kun prosessin seuraavaa askelta ei vielä ollut määritetty. Ja se, kuinka Talvivaarassa kulloisestakin tilanteesta edettiin seuraavaan, oli paitsi kontingentti, jäi usein avoimeksi, kun pitkäaikaista toimintasuunnitelmaa ei saatu aikaiseksi. Perussuomalaisten kansanedustaja Teuvo Hakkarainen (34/2016/3/44/44) totesi seuraavaa: ”Samalla tavalla tämän Talvivaaran alasajo täytyy olla niin, että se on myyntikunnossa kohta, niin kuin on oletettu, kun hinnat nousevat, ja niin siinä myös tulee käymään.” Vasemmistoliiton kansanedustaja Kari Uotila (34/2016/3/46/46) puolestaan totesi näin: ”Valtiovarainvaliokunnan asiantuntijakuulemisissa meille kerrottiin, että Talvivaaran kaivoksen ylösajo on sujunut hyvin eikä ympäristöongelmia ole ilmennyt.”

Täysistunto 26.5.2016 pidettiin tilanteessa, missä hallitus oli edellisenä päivänä ilmoittanut valmistautuvansa Talvivaaran kaivoksen sulkemiseen. Hallituksen sisällä ei kuitenkaan tuntunut olevan yksimielisyyttä siitä, mistä sulkemisesta oli kyse, koska valtioneuvoston jäsenten näkemykset poikkesivat toisistaan. Oikeus- ja työministeri Jari Lindström (PUH 59/2016/2.1/2/2) puhui kaivostoiminnan lopettamisesta ja totesi: ”Valtio varautuu tämän kaivostoiminnan lopettamisesta aiheutuvan rakennemuutoksen hoitamiseen Kainuuseen kohdennettavalla rakennemuutosmäärärahalta, 5 miljoonaa euroa, ja sillä tuetaan Kainuun aluetaloutta ja työllisyyttä.” Valtiovarainministeri Stubb (PUH 59/2016/2.1/12/12) puolestaan katsoi, että kyseessä on tehdyn kaksoispäätöksen ensimmäinen osa – hallittu alasajo – mikä ei tässä vaiheessa vielä tarkoittanut kaivoksen sulkemista. Stubbin mukaan tarvittavista alueellisista tukitoimista päätetään myöhemmin, mikäli kaivos suljetaan, ”jos alasajo toteutuu täysimittaisesti”. ”Me toivomme toki edelleen, että löytyisi kansainvälinen tai yksityinen sijoittaja, joka ottaisi Talvivaaran haltuun. Peliäikää on niin sanotusti seitsemän kuukautta.”

Stubb siis antoi aikaa sijoittajan löytymiseen vuoden loppuun. Samaan aikaan, kun työministeri Lindström puhui kaivostoiminnan lopettamisesta, valtiovarainministeri Stubb esitti täysimittaisen alasajon mahdollisuuden ehdollisena. Muilta osin kaivoksen tilanne näytti olevan ennallaan ja yksityistä sijoittajaa etsittiin kuten ennenkin. Toisin sanoen, ainoa konkreettinen muutos oli tapahtunut retoriikassa käytetyn termin sisällössä – kun hallitus

lopulta suostui vaatimukseen kaivoksen hallitusta alasajosta, termin merkityssisältö oli muuttunut, eikä alasajolla enää tarkoitettu kaivoksen sulkemista tai kaivostoiminnan lopettamista.

Oikeus- ja työministeri Lindström (PUH 59/2016/2.1/6/6) katsoi yhä, että kyse oli alasajopäätöksestä, jolla hän näkemykseni mukaan tarkoitti kaivostoiminnan lopettamista, vaikka jättikin toiminnan jatkamisen avoimeksi: ”Tässä on se portti olemassa, että jos siihen löytyy sijoittaja, niin sitten voidaan miettiä, että se saisi tulevaisuutta myös kaivostoiminnalle, mutta tämä oli eilinen päätös. Minun ymmärtääkseni tämä oli alasajopäätös.” Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 59/2016/2.1/19/19) tukeutui niin abstrakteihin kuin konkreettisiin arvoihin ilmoittaessaan prioriteettijärjestyksen olevan ympäristö, työpaikat ja prosessin saaminen toimivaksi. Hän julisti valtion olevan vastuullinen toimija, joten rahaa tähän riitti. Pidän puhetta ympäristöstä huolehtimisesta ymmärrettävänä, koska kustannukset siitä lankeavat valtion kontolle, mikäli yhtiön omat varat eivät siihen riitä. Puheella vastuunotosta ympäristökysymyksessä ja työpaikkojen suhteen luotiin kuvaa hallituksesta vastuullisena toimijana, mutta kaivoksen prosessin toimivuuden suhteen hallitus voi tehdä hyvin vähän. Yrityksen saattaminen myyntikuntoon olemassa olevilla realiteeteilla ei ole helppo tehtävä ja kuitenkin ministeri kuvasi tilannetta, missä ongelmien ratkettua yritys on siinä kunnossa, että se halutaan ostaa:

Meillä on ollut ohjenuorana kolme asiaa. Ensimmäinen on ympäristö: että siitä pidetään huolta. Toinen on työpaikat, ja kolmas on se, että se prosessi saadaan ylipäätään toimimaan. Tästä siirrytään siihen, että yritys voitaisiin myös ostaa.

Vaikka seuraavassa ei ole kyseessä valintatilanne kaivostoiminnan jatkamisen puolesta tai sitä vastaan, nosto kyselytunnilta kuvaa mielestäni kaivoksen puolesta puhuvien käyttämää arvomaailmaa ja paatosta, jolla ei konservatiivisen, oppositiossa olevan puolueen kansanedustaja, Sosiaalidemokraattien Lauri Ihalainen, (59/2016/2.1/1/1) pahoitteli kaivoksen alasajosta seurannutta tilannetta vedoten konkreettisiin arvoihin:

Kaikissa vaihtoehtoissa ympäristöstä huolehtiminen on välttämätöntä — ympäristö ja työ kättä lyökööt. Talvivaaran henkilöstö on elänyt pitkään epävarmuuden keskellä, ja jokainen heistä on kuitenkin sitoutunut kaivoksen työn edistämiseen. Näitä työn sankareita ja heidän perheitään ei pidä jättää nyt yksin. Ihmisten pitää välittää ja tukea heitä tässä tilanteessa.

Kaivoksen operatiivinen toiminta oli käynnistynyt odotettua paremmin, mutta nikkelin hinta entisestään laskenut. Tämän lisäksi elinkeinoministeri Rehnin (PUH 61/2016/3/21/21) 31.5.2016 täysistunnossa antaman selvityksen mukaan myönnettyjen ympäristölupien määräaikaisuus oli katkaissut lupaavat neuvottelut yksityisten sijoittajien kanssa ja näiden tekijöiden perusteella hallitus oli päätenyt kaivoksen hallittuun alasajoon. Valtiovarainministeri Stubb (PUH 61/2016/3/1/1) käytti hieman toisenlaista ilmaisua sanoen valtion varautuvan ”kaivostoiminnan hallittuun sulkemiseen ja keskustelujen jatkamiseen yksityisen rahoituksen hankkimiseksi Talvivaaraan. Eli kaksivaiheinen päätös: ilmoitetaan sulkemisprosessista ja samalla jatketaan keskustelua ja haetaan yksityistä rahoitusta matkan varrella.” Samalla valtiovarainministeri ehdotti Terrafame Group Oy:n pääomittamista 144 miljoonalla eurolla, koska kaivoksen toiminnan jatkamisen oli tapahduttava ”ympäristön kannalta vastuullisella tavalla.” Stubbin argumentti osoitti, että uudelleenmäärittely oli ainakin hallituksen näkökulmasta onnistuneesti muuttanut myös pääomittamisen merkityssisältöä, koska kaivoksen pääomittamista ei enää perusteltu työpaikoilla tai kaivostoiminnan jatkamisella vaan vastuullisella ympäristönhoidolla, kaivoksen sulkemista vaativien pääargumentilla.

Vaikka elinkeinoministerin mukaan oikeuden päätös oli katkaissut lupaavat neuvottelut, se ei muuttanut valtiovarainministerin suhtautumista asiaan, koska kaksivaiheisen päätöksen ensimmäinen osa – sulkemisprosessi – vaati yhtiön pääomittamista 144 miljoonalla eurolla, että kaivoksen toimintaa voitiin jatkaa ympäristön kannalta kestävästi ja kaksivaiheisen päätöksen toinen osa tarkoitti niiden neuvotteluiden jatkamista jotka elinkeinoministerin mukaan oikeuden päätös, oli jo katkaissut. Eli oli kyse sitten kaivoksen hallitusta alasajosta tai kaivostoiminnan hallitusta sulkemisesta niin lopputulos tarkoitti sekä kaivostoiminnan että keskustelujen jatkamista ulkopuolisen rahoituksen saamiseksi kuten ennenkin.

Mitä hallitus ilmoittamallaan sulkemispäätöksellä sitten tarkoitti, kysyi kansanedustaja Kari Uotila (PUH 61/2016/32/32) ja tiedusteli hallituksen linjauksen todellisia tarkoitusperiä, koska Vaasan hallinto-oikeuden päätöksestä oli valitettu korkeimpaan hallinto-oikeuteen ja sieltä saatava päätös kestäisi puolestatoista kahteen vuoteen. Toisin sanoen, hallitus ei tyytenyt Vaasan hallinto-oikeuden päätökseen ja ilmoitti jatkavansa ulkopuolisen rahoituksen etsimistä. Mutta niin kauan, kun oikeusprosessi oli kesken ei ulkopuolista

rahoitusta voinut löytyä ja kuitenkin kaivoksen jatko oli sidottu tällaisen ulkopuolisen rahoituksen löytymiseen.

Kaivostoiminnan puolustajat tuntuivat aktivoituvan kyselytunnilla 21.6.2016, ja pidän tätä hetkeä puheen muutoksen lähtölaukauksena, vaikka se varsinaisesti kulminoituikin Sipilän ”Sotkamon ihmeeseen”. Keskustapuolueen kansanedustaja Timo V. Korhonen (PUH 73/2016/4/14/14) puolusti kaivokselle myönnettävää lisärahoitusta ja sen ylösajoa argumenttinaan oma maailmankuvansa: ”Itse näen, että tämä 144 miljoonaa on mitä suurimmassa määrin rahoitusta sille, että tätä kaivoksen ylösajoa jatketaan. Minun maailmankuvassani tämä ei ole rahoitusta alasajamiselle vaan tämä on rahoitusta tämän kaivoksen ylösajamiselle.” Samalla kyselytunnilla kansanedustaja Kauko Juhantalo (PUH 73/2016/4/2/2) kertoi valiokunnan tulleen kaivoksen suhteen hieman toiselle kannalle ja toivoi hallituksen lieventävän ehdotonta kantaansa kaivoksen sulkemisesta – koska aiemmasta poiketen, tällä kertaa Talvivaaraan voi luottaa. Huomion arvoista on, että mitään mullistavaa parannusta kaivostoiminnassa ei ollut tapahtunut, vaan uusi kanta perustui siihen, että yhtiön johto vakuutti suunnan olevan oikea. Tämän takia tulkitsen Juhantalon kannanoton pohjustukseksi kaivostoiminnan jatkamiselle: ”Me tulimme vähitellen siihen tulokseen, että valiokunta haluaa mietintöluonnoksessaan, joka sittemmin tuli valiokunnan mietintöön, lieventää jonkin verran hallituksen ehdotonta kantaa kaivoksen sulkemisesta vuodenvaihteessa, edellyttäen tietysti nuo edellä mainitut ympäristökysymykset ja ulkopuolisen rahoituksen. Nimittäin kaivoksen toiminta on lähtenyt ennakoitua paremmin käyntiin. [...] tulimme vakuuttuneiksi siitä, että tällä kerralla, poikkeuksena Talvivaara Oy:n viimeaikaisista lupauksista, olemme oikealla ja kestäväällä tiellä.”

Kun hallitus näytti vievän kaivostoimintaa eteenpäin, Vihreiden kansanedustaja Hanna Halmeenpää (PUH 73/2016/4/41/41) kritisoi tilannetta argumenttinaan abstrakti arvo, kaivoksen käyttämän prosessin, bioliuotuksen ongelmallisuus: ”Kaivosalan ammattilaisilta itseltään olen selvittänyt, mihin tuo menetelmä on tarkoitettu. Sehän on tarkoitettu lämpimiin, kuiviin ilmasto-olosuhteisiin. No, sellaiset eivät vallitse Kainuussa tänäkään vuonna. Siellä on viileä, kostea ilmasto niin kuin koko Suomessa.” Kansanedustaja Kauko Juhantalon (PUH 73/2016/4/44/44) vastauksessa käytäntö kumosi olemassa olevan teorian: ”Mitä tulee bioliotusmenetelmän toimivuuteen, että se toimii muka ainoastaan kuivissa

mutta ei määrisä olosuhteissa, teoria on teoria ja käytäntö on käytäntö, koska 15 kuukaudessa puolet primäärikasojen nikkelistä on liennut, ja se on myytävissä olevaa tavaraa. Teoria näyttää toista, mutta käytäntö toista.”

Argumentissaan Juhantalo himmensi toista keskeistä vastapuolen perustetta – ettei kaivos ole taloudellisessa mielessä elinkelpoinen – joten sen voi tulkita tarkoittavan vastapuolen pääargumentin – ympäristökysymysten – olevan jo hallinnassa, siten huomion voi kiinnittää ongelmaan, johon vastapuoli seuraavaksi tarttuisi. Kaivostoiminta ei ole itseisarvo, vaan jatkos mielekkyys oli sidoksissa taloudelliseen kannattavuuteen, jonka puolesta Juhantalo tässä todisteli, siksi pidän hänen näkemystensä tulevien esteiden madaltamisena ja toiminta-aktiivisuuden luomisena kaivostoiminnan jatkolle. Mitä tulee Juhantalos näkemukseen bioliuotusprosessin toimivuudesta, niin vaikka hän olisi oikeassa, hän edistää näkemystensä osatotuudella, koska vastaus liittyi vain prosessin toimivuuteen, mutta jätti huomioimatta metodiin sisältyvän ympäristökuormituksen.

Alasajopuheissa merkityksellistä oli monien vaihtoehtosten mahdollisuuksien muodostama epämääräisyys sekä alasajoon liitettävä lisämäärä. Puhuttiin ”nopeasta alasajosta”, ”hitaasta alasajosta”, ”hallitusta alasajosta”, ”hitaasta sulkemisesta”, ”hallitusta sulkemisesta”, ”täysimittaisesta alasajosta”, ”ylösajamisesta” tai ”pystyyn nostamisesta” ja ratkaisu tehtiin ”kaksivaiheisena päätöksenä” jolloin kaivos ajettiin hallitusti alas, mutta ei suljettu sitä, eli jatkettiin toimintaa entisen tapaan. En osaa sanoa, oliko tämän tarkoituksena hämärtää prosessissa käytettävää alasajon käsitettä vai käyttää kieltä luovasti. Toiminnan jatkamista ja tehtyjä päätöksiä perusteltiin usein ”jotain on pakko tehdä” tai ”ei kaivosta voi jättää rempalleen” -tyyppisillä argumenteilla, vaikka kukaan ei ollut sellaista ehdottanut, eikä kaivostoiminnan hallitsematon alasajo olisi ollut kenenkään intressien mukaista.

Kiinnostavimpana pidän sitä, kun kaivoksen ongelmat eskaloituivat ja päädyttiin hallittuun alasajoon, termin sisältömerkitys oli muuttunut – kun kaivoskriitikot saivat haluamansa, alasajoon oli ladattu uusi merkitys. Vaikuttaa siltä, että alasajon tai ylösajon käsitettä voitiin käyttää prosessin samasta kohdasta toistensa synonyymeina silloin, kun seuraavaa askelta ei vielä ollut määritelty. Ja kuten jo todettiin, kaivosta ei voi ajaa alas ilman, että se ennen sitä ajetaan ylös. Valtiovarainministeri Alexander Stubbin 26.5.2016 pitämä puhe (PUH 59/2016/2.1/19/19) valotti vaihtoehtoisia toimintamalleja: ”Nyt riippumatta siitä,

nostetaanko ja ajetaanko toiminta ylös ja myydään yritys vai nostetaanko ja ajetaan toiminta ylös ja sen jälkeen alas, siihen tulee kustannuksia”. Tämän perusteella voi päätellä, että riippumatta siitä, mitä toiminnassa olevan kaivoksen kanssa tullaan tekemään, se pitää ensimmäiseksi ajaa ylös. Mutta missä asennossa toiminnassa oleva kaivos on, kun se jatkoa silmällä pitäen pitää kuitenkin ajaa ensin ylös tai ajaa ylös ja sitten alas, jotta se voisi jatkaa, siihen en analysoimistani parlamentaarisisista debaateista löytänyt vastausta.

Mikä on totta ja mikä on oikein, riippuu aina siitä, mistä käsin ja kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Chaïm Perelman (1996, 36) sanoo, että konservatiivisille yhteisöille on luonteenomaista käyttää konkreettisiin arvoihin perustuvaa päättelyä, abstraktien arvojen soveltuessa muutosvaatimusten perustaksi ja lähtökohdiksi yhteiskunnalliseen kritiikkiin. Läpikäymiäni debatteja Perelmanin arvohierarkkisen jaon kautta tulkiten, havaitsee puolustuksen pääpiirteittäin tapahtuvan konkreettisten ja konservatiivisten arvojen perusteella, kun vastustus, yhteiskunnallinen kritiikki ja muutosvaatimusten esittäminen tapahtuivat abstrakteilla arvoilla. Konservatiivisten arvojen käyttäminen oli luonteva valinta suomalaisilta konservatiivisilta puolueilta, (Kokoomus, Perussuomalaiset ja Kristillisdemokraatit) mutta samoihin konkreettisiin arvoihin tukeutuivat myös ei konservatiiviset, kaivostoimintaa puolustavat edustajat. Perelmanilaisittain debaateissa kaivostoimintaa puolustettiin konkreettisilla arvoilla, esimerkiksi taloudella tai työpaikoilla ja oltiin pienen ihmisen puolella, kun kaivostoimintaa vastustava osapuoli esitti muutosvaatimuksia sekä yhteiskunnallista kritiikkiä vedoten esimerkiksi käytetyn prosessiteknologian toimimattomuuteen ja riskialttiuteen – huomattavan abstrakteihin arvoihin työpaikkoihin verrattuna. Arvoja käytettiin myös ristiin esimerkiksi tilanteessa, missä kaivostoimintaa puolustettiin työllisyyteen ja taloudellisiin arvoihin vedoten, kun vastustava osapuoli pyrki samoilla arvoilla määrittelemään tilannetta aivan päinvastaiseksi, tässä mielessä kyse on normaalista poliittisesta kamppailusta.

Ympäristö oli arvo, jota kohtaan ei suoraan hyökätty, mutta sen itseisarvoa ei tunnustettu, vihreiden kannanottoja lukuun ottamatta ympäristö tuntui jäävän työpaikoille ja taloudelle alisteiseksi. Eräs ilmiötä selittävä tekijä saattaa olla jo aiemmin mainitsemani Maija Mattilan (2017, 286–287) näkemys eri politiikkasektoreiden eri tavoin ymmärtämisestä: pitkään poliittisella agendalla olleen talouden oletetaan palvelevan ihmisten etuja, kun suhteellisen

vähän aikaa poliittisella agendalla olleiden ympäristöasioiden kytkös ihmisten hyvinvointiin koetaan vieraampana. Nyt, kun Talvivaaraa on nimetty ja sen toiminnan sisältömerkityksiä uudelleen määritelty siirryn tarkastelemaan puheen muutosta.

4.3 Sotkamon ihme muuttaa puhetta ja tuo uuden arvon

Muutan tarkastelukulmaa ja kiinnitän huomiota siihen, minkälaista todellisuutta puheella rakennettiin, kuinka puhe muuttui ja ongelmat yksinkertaistuivat. Puhujien retoriseen keinovalikoimaan kuuluivat myös aiemmissa analyysiosioissa käsittelemäni nimeäminen sekä arvot retorisisina keinoina. Käyn läpi puheita kolmelta eri kyselytunnilta 17.11.2016-19.12.2016 välisenä aikana. Edellisestä tarkastelukerrasta oli kulunut aikaa vajaa viisi kuukautta, ja Talvivaaran kokonaistilanteessa oli pääministeri Juha Sipilän mukaan tapahtunut melkoinen muutos, koska vierailtuaan kaivoksella 14.11.2016, hän kertoi Yleisradion haastattelussa kohdanneensa ”Sotkamon ihmeen”. Vaikka juuri Sipilä teki ”Sotkamon ihmeen” tunnetuksi, ilmaisua oli esimerkiksi Helsingin Sanomissa käytetty jo aiemmin. (HS 19.4.2009) Lukuun ottamatta ympäristöministeriön kansliapäällikköä, jonka pääministeri totesi todistaneen kaivoksella tapahtuneen ihmeen ympäristönäkökulmasta tarkasteltuna, Sipilä oli ainoa ihmeretoriikkaa käyttävä puhuja. Muuten puheissa viitattiin ihmeeseen lähinnä sarkastisesti tai tiedusteltiin mistä tässä hallituksen linjan muuttaneessa ihmeessä oli kyse, eli suomalaisessa poliittisessä retoriikassa termiä selkeästi vierastettiin.

Kaksi versiota käsitteelle ihme: 1) suomisanakirjan mukaan ”yliluonnollinen, selittämätön asia *tai* tapahtuma, jumalallinen tunnusteko” ja 2) Merriam-Webster-sanakirja määrittelee ihmeen seuraavasti: ”poikkeuksellinen tapahtuma, joka ilmentää jumalan puuttumista ihmisten asioihin”. Toisin sanoen ihme, selittämätöntä ja jumalallista ilmentävä argumentti, joka uutena tuodaan vanhojen ja rationaalisempien talous-, työllisyys- ja ympäristöargumenttien rinnalle, on iso muutos.

Muilta osin asetelmat olivat Perelmanilaisittain samat, eli abstrakteilla arvoilla Talvivaaran kaivostoimintaa vastustettiin ja konkreettisilla arvoilla sitä puolustettiin. Toimimaton prosessiteknologia, ympäristön turmeltuminen, nikkelin alhainen maailmanmarkkinahinta ja kaivoksen taloudellisen kehityksen epävarmuus vastaan hyvää työtä tekevät ihmiset – työn sankarit tai Sotkamon sinnikäs joukko, jotka esimerkillään osoittivat epäilijöille, että

mahdoton voitiin kääntää mahdolliseksi. Oma kysymyksensä on, voiko ihmeen saada aikaan sinnikkyydellä vai onko se aina messiaanista alkuperää, Jumalan puuttumista ihmisen asioihin. Joka tapauksessa, se oli keino puolustaa omaa argumenttia ja omaa tekemistä sekä yritys himmentää vastakkaisia mielipiteitä. Vaikka hankkeeseen myönteisesti suhtautuvia edustajia oli ollut koko ajan, nyt heitä oli enemmän, varmuus kaivostoiminnan jatkamisen mielekkyydestä tuntui kasvaneen ja puhe sai uuden suunnan. Ainoa kriittisesti Talvivaaran jatkoon suhtautuva puolue oli Vihreät, tosin hekään eivät enää vaatineet kaivoksen sulkemista. Tulkitsen tätä niin, että kaivosprojektin eteenpäin vieminen oli niin varmallalla pohjalla, ettei Vihreiden enää kannattanut yrittää sen kaatamista, joten ainoa mihin pystyi vaikuttamaan, oli millä ehdoilla projektia vietiin eteenpäin.

Keskustapuolueen kansanedustaja Hannu Hoskonen oli jo aiemmin profiloitunut Talvivaaran puolestapuhujaksi ja kaksi päivää Sotkamon ihmeen jälkeen pitämässään puheissa näkyi viitteitä puheen muuttuneesta suunnasta, kun Hoskonen kirkasti kuvaa uudenlaiseksi määritellystä kaivostoiminnasta. Narratiivissaan Hoskonen esitti maan tulevaisuuteen kohdistuvan uhkakuvan, osoitti syntipukit vallitsevaan tilanteeseen ja neuvoi tien kohti pelastusta. Hoskonen (115/2016/6/37/37): ”Ja en jaksa millään, hyvät ystävät, hyvät kollegat, hyvät kansanedustajat, ymmärtää sitä, että meillä puhutaan tässä salissa kaivostoiminnasta kuin se olisi maata saastuttavaa tai tuhoavaa toimintaa. Siitähän ei ole ollenkaan kysymys.” Esitettyään kansanedustajien väärinymmärryksestä aiheutuneen ongelman, Hoskonen (115/2016/6/44/44) jatkoi: ”Kun keskustelu on tällä tasolla ja meidän pitäisi pikkuhiljaa ruveta nostamaan tätä Suomen taloutta suosta, niin kyllä minä pikkusen olen pettynyt siihen, että todellakin päähineen logo on merkittävä tekijä eikä se, miten nämä meidän yrityksemme menestyvät.” Toisin sanoen, maan kaivostoiminnalle langetettu mainehaitta oli ylimitoitettua eikä suossa olevaa kansantaloutta nostettaisi jaloilleen ilman kaivostoimintaa, johon valtion tuli aktiivisesti osallistua. Kaivostoiminnan vastustajat olivat Hoskosen näkemyksen mukaan toimineet tunteella eivätkä järjellä, kiinnittäneet huomiota merkityksettömiin nyansseihin ja unohtaneet yritystemme edun.

Kyselytunnilla 17.11.2016 vallitsi termistön suhteen selkeä jakolinja – kriittisesti suhtautuva osapuoli käytti kaivoksesta yhä nimeä Talvivaara, kun jatkoon positiivisesti suhtautuva ja toimintaa kannattava osapuoli puhui Terrafamesta. Ne kaivoksen puolestapuhujat, jotka

vielä tässä vaiheessa käyttivät nimeä Talvivaara, eivät viitanneet sillä kaivoksen nimeen vaan saman nimiseen alueella sijaitsevaan paikkaan. Touko Aalto (116/2016/2.3/1/1) jatkoi kaivoksen nimeämistä ihmetellen, kuinka koulutukseen ja perusturvaan kohdistuneiden valtavien leikkausten jälkeen hallituksella tuntui riittävän rahaa erääseen riskisijoitukseen, ”Talvivaaran pohjattomaan rahareikään”. Asetelma näytti normaalilta poliittiselta kamppailulta: puolestapuhujien skenaarioissa projektin toteutumisessa ei nähty esteitä ja tilanne esitettiin sellaisena, millaiseksi se optimaalisesti toteutuessaan voisi muodostua, kun vastapuoli tarttui esteenä oleviin ja ylirealistisina pitämiinsä kohtiin, jotka estivät projektin toteutumisen esitetyillä ehdoilla. Keskustapuolueen kansanedustaja Timo V. Korhonen (116/2016/2.3/9/9) näki tilanteen aivan toisin kuin Aalto:

Arvoisa puhemies! Terrafame on onnistunut kiistattomasti näissä ympäristökysymyksissä, aivan kiistattomasti. Huomenna muuten Terrafamella käynnistetään mittava uusi keskusvedenpuhdistamo, ja siellä on useita vesipilotteja käynnissä, jotka kaikki edelleen vievät tätä Terrafamea eteenpäin. Eilen julkistetun vaikuttavuusselvityksen mukaan Terrafame on tiellä, jonka myötä se tulee työllistämään Suomessa yli 4 000 ihmistä vuosittain, Kainuussa noin 1 500 ihmistä. Sen tuotantovaikutukset ovat Suomessa vuositasolla yli miljardi euroa, siis valtava suomalainen työllistäjä. Tällä hetkellä uudella päätöksellä Terrafamea pääomitetään 100 miljoonalla, siihen on pistetty nytten vajaa puoli miljardia.

Pääministeri Sipilä (116/2016/2.3/10/10) puolusti tapahtunutta käännettä ja vastasi, että töitä prosessin kuntoon saamiseksi tehtiin jatkuvasti ja ympäristöasioissakin edettiin. Myös jatkorahoitus on ratkennut ja hallituksen ehdoksi asettamasta yksityisen rahan löytymisestä oli saatu varmuus. Pääministerin tilannearvio on kiinnostava, negatiivisesti julkisuudessa käsitelty ”Sotkamon sinnikäs joukko” oli tehnyt mahdottomasta mahdollisen ja esimerkillisellä toiminnallaan näyttäneet, kuinka negatiivisesti ongelmiin suhtautunut Suomi saataisiin kuntoon: ”Minun täytyy sanoa sillä tavalla, että jos me suhtautuisimme kaikkiin ongelmiin, varsinkin niihin ongelmiin, jotka ovat kovin kovin negatiivisessa sävyssä julkisuuden käsittelyssä, samalla tavalla kuin tuo sinnikäs joukko tuolla Sotkamossa on suhtautunut, niin minä uskon, että Suomi olisi ihan erinäköinen maa tänä päivänä. He ovat näyttäneet meille sinnikkyydellä esimerkkiä siinä, että mahdottomasta voidaan tehdä mahdollinen.”

Käsitellessään rahaa Jumalan korvikkeena Teoksessaan ”A Grammar of Motives” Kenneth Burken (1969, 108–109) luomassa hypoteettisessa maailmankaikkeuden mallissa erotetaan

toisistaan kaksi erilaista maailmaa – luonto ja ”toinen luonto”. Luonnon materiaaleineen olemme saaneet ”annettuna”, mutta toisen luonteisen maailman materiaalit ihminen on rakentanut itse sopeutuessaan ympäristöönsä, eli maailmojen ero on huomattava. Nämä toisistaan erilliset maailmat ovat Burken mukaan olemassa riippumatta siitä, minkälainen suhde ihmisellä on Jumalaan tai luontoon, joten kyseessä ei ole teologinen näkemys ihmisen ja Jumalan välisestä suhteesta. Mielestäni tällöin voidaan luoda Jumalan ja rahan välinen kytkös ilman, että se koettaisiin riennävänä tai olisi helposti havaittavissa. Argumentin ei myöskään tarvitse olla täydellinen, mikäli siihen saa liitettyä itse itsensä perustelevan Jumalallisen konnotaation.

Ihmeeksi rinnastettavat tapahtumat ovat politiikassa sikäli harvinaisia, että vasemmistoliiton kansanedustaja Hanna Sarkkinen (116/2016/2.3/11/11) tiedusteli, minkälainen tämä hallituksen linjan muuttanut ihme oikein oli. Pääministeri Sipilä (116/2016/2.3/2/2) kuvasi ihmettä seuraavasti: ”Ensinnäkin sitä, mitä tuolla Terrafamessa on tehty reilun vuoden aikana, voi kutsua ihmeeksi. Valtion omistamien yritysten työntekijöitä harvoin kiitetään. He joutuvat olemaan, tekemään töitä tavallista suuremman julkisuuden paineen alla, ja sitä, mistä siellä lähdettiin ja mihin nyt on päästy, voidaan kyllä kutsua ihmeeksi.” Hallituksen linja oli huomattavasti yhtenäisempi kuin hajanaisesti tilannetta vastustavan opposition, myös valtiovarainministeri Orpo kannatti hanketta, tosin tukeutuen pääministeriä traditionaalisempiin arvoihin, työllisyyteen ja talouteen.

Vihreiden kansanedustaja Heli Järvinen (PUH 116/2016/2.3/14/14) tiedusteli, oliko olemassa ainoatakaan työllisyysprojektia, jossa valtio oli käyttänyt rahaa 400 000 euroa per työpaikka, kuten Talvivaarassa. Näkemyserot projektin kokonaiskustannuksista olivat suuret, Järvisen mukaan valtio oli laittanut rahaa hankkeeseen yhteensä lähes miljardi euroa, kun kansanedustaja Timo V. Korhosen aiemmin mainitsema summa oli vajaa puoli miljardia euroa. Pääministeri Juha Sipilä (116/2016/2.3/15/15) vastasi Järviselle näin:

Arvoisa herra puhemies! Myöskin vihreiden hallituksen aikana kaivosta on tuettu, ja sieltä koostuu, useamman hallituksen ajalta, se, mitä on tehty. [...] Toisessa kädessä on vaihtoehto sulkemisesta, jonka arvioitu kustannus liikkuu 250—500 miljoonan paikkeilla, ja toisessa kädessä on sitten se, saadaanko ne asiat siellä kuntoon ja onko se halvempi ja yhteiskunnan kannalta järkevämpi tie edetä. [...] tämä tie, mitä nyt etenemme, on myöskin ympäristön kannalta pitkässä juoksussa se järkevämpi tie. Päätöksiä tehdään aina niillä faktoilla ja siinä tilanteessa, missä ollaan.

Pääministeri Sipilän argumentit olivat tutut, hän siirsi vastuuta tehdyistä päätöksistä tilannetta kritisoiville vihreille, jotka olivat istuneet hallituksessa, kun kaivosta oli tuettu. Sipilä vahvisti aiemmin muodostettua mielikuvaa siitä, että nyt valittu tie, kaivostoiminnan jatkaminen, oli paitsi ympäristön etu myös halvempaa, jälkimmäinen implisiittisesti ilmaistuna. Pääministerin ilmoittama kaivoksen sulkemisesta aiheutuva kustannus oli huomattavasti aiemmin ilmoitettua suurempi, myös jatkoa puoltava tekijä. Sipilän mukaan päätökset tehdään kulloistenkin faktojen perusteella, ja faktaperustaisuudella hän paitsi häivytti tilanteen poliittisuutta kiisti myös tapaukseen sisältyvän kontigenssin. Poliittisessa mielessä kiinnostava peruste, koska politiikan määritelmään kuuluu aina mahdollisuus toimia toisin, mikäli tämä mahdollisuus puuttuu, ei ole politiikkaa.

Kansanedustajat Touko Aalto, joka tiedusteli kaivoksen vesiongelmissa, sekä jätevesipäästöjen ekosysteemiin kohdistuvista potentiaalisista kerrannaisvaikutuksista tiedustellut Pertti Salolainen jatkoivat kaivokseen kohdistuvien ympäristökysymyksien esittämistä abstrakteihin ympäristöarvoihin vedoten. Vastauksessaan pääministeri Sipilä (PUH 116/2016/2.3/6/6) kääntää tilannekuvaa positiivisemmaksi jatkaen ihmeisiin perustuvaa vakuutteluaan, hänestä asiat ovat paremmin kuin ongelmia esittävät kuvittelevat. Tällä kertaa Sipilä ei ollut ainoa tapauksen tiimoilta ihmeitä todistava henkilö, ympäristöministeriön kansliapäällikkökin piti tapahtunutta ihmeenä: ”Myöskin Nuasjärveen menevä vesi täyttää kirkkaasti tiukentuneet ympäristölupavaatimukset. Olen saanut vakuutuksen myöskin ympäristöministeriöstä, että näin on. Keskustelin tästä pitkään ympäristöministeriön kansliapäällikön kanssa, ja hän myöskin todisti tämän saman, kun hän on tietenkin käynyt kaivoksella sen eri vaiheissa, ja hän sanoi, että vuoden aikana siellä on tapahtunut nimenomaan ympäristönäkökulmasta ihme.”

Täysistunnossa 22.11.2016 valtiovarainministeri Petteri Orpon (PUH 118/2016/4/1/1) pääargumentti kaivostoiminnan jatkamiselle oli järki. Järjen lisäksi Orpo edisti näkemystensä ja puolusti kaivostoiminnan jatkon edellyttämää lisärahoitusta vetoamalla asiantuntijuuteen – niin hallitus kuin talouspoliittinen ministerivaliokuntakin olivat ratkaisun järkevyydestä yhtä mieltä:

Toinen iso kysymys on Talvivaaran kaivokseen liittyvät ratkaisut. Järkeviä järjestelyjä varten ja niiden turvaamiseksi ohjataan 100 miljoonaa euroa Terrafame

Groupille. Tämä oli, kuten täällä muun muassa viime torstaina keskusteltiin, hallituksen ja talouspoliittisen ministerivaliokunnan arvio järkevästä ratkaisusta tässä hetkessä. [...] Kun tähän on jo menneinä vuosina laitettu suunnattomia summia, niin juuri nyt, kun tämä käänös parempaan on tapahtunut, sulkemispäätöksen tekeminen ei tuntunut järkevältä.

Retorisena keinona Orpon järkeen vetoaminen ei Kari Palosen (2012, 239) näkemyksen mukaan ole paras mahdollinen taktiikka: ”Poliittisissa kysymyksissä totuuteen tai järkeen vetoaminen ei vie pitkälle.” Retorisen ajatustavan mukaisesti kaikista kysymyksistä voidaan argumentoida joko puolesta tai vastaan, joten ”totuus ja järki eivät koskaan riitä sulkemaan pois vaihtoehtoisia näkemyksiä, joiden välillä on tehtävä päätöksiä.” Jotta ratkaisut ylipäättään tulevat mahdollisiksi, tarvitaan retoriikkaa, oppia, jossa suostutellaan, taivutellaan ja käännytetään. Palonen (2012, 30) puolustaa debatin asemaa politiikassa: ”Ajatus siitä, että perusteellinen debatti kyseenalaistaa kaikki valmiit vaihtoehdot ja määrämuotoinen menettely on edellytys vaihtoehtojen vahvuuksien ja heikkouksien arvioinnille, on kuitenkin ensiarvoisen tärkeä vaihtoehtojen, debatin ja poliittisen arvostelukyvyn kannalta.”

Seuraava Li Anderssonin ja Kaj Turusen käymä keskustelu on aivan normaali poliittinen debatti – jossa vastakkaisia näkökulmia tarkastellaan puolesta ja vastaan eikä kysymys voi tulla kunnolla ymmärretyksi, ellei sitä tarkastella vastakkaisista näkökulmista – jossa tuotiin esiin omaa kantaa puoltavia tekijöitä. Kuitenkin tapa, jolla avoimena olevien ongelmakohtien esittämiseen reagoitiin kuvaa, kuinka kaukana edustajien näkemykset toisistaan olivat. Tilanne ei vastaa parlamentaarisen debatin ideaalia, missä asiat käsitellään pro et contra, jonka jälkeen osapuolilla aiemmin ollut mielipide saattaa muuttua. Näistä lähtökohdista kompromissiin päätyminen ei tunnu realistiselta, joten kyse lienee oman kannan kirkastamisesta:

Vasemmistoliiton Li Andersson (PUH 118/2016/4/8/8) sanoi ymmärtävänsä kainuulaisten huolen työpaikoistaan ja kiinnitti puheessaan huomiota yhä avoimena oleviin kysymyksiin: onko kannattavuusarvioinneissa huomioitu ympäristölupien edellyttämät lisäinvestoinnit, mitkä ovat Talvivaaran vaikutukset ympäristöön sekä ympäröiviin elinkeinoihin, ja kuka korvaa ympäristöongelmista aiheutuvat kulut. Lisäksi Andersson ihmetteli, kuinka raskaasti tappiolliselle kaivostoiminnalle esitetään lisärahoitusta, vaikka valtioneuvoston asettama ehto yksityisen rahan löytymisestä ei ole täyttynyt.

Turusen vastauksessa näkyy sekä Perelmanin klassinen topos, että ongelmien yksinkertaistuminen, kun kaivostoiminnan jatkaminen esitettiin puhtaasti rationaalisena työllisyyskeinona, joka ei sisältänyt ongelmia. Vastapuolen esiin nostamia ongelmia häivyttiin rinnastamalla ne hyökkäykseksi työllisyyttä vastaan. Puheessa yhdistettiin Talvivaaran kontekstissa jumaltermiksi muodostunut talous sekä siihen sidoksissa oleva työllisyys ja siten todisteltiin oman kannan paremmuutta. Reetori koplasi työllisyyden, kaivostoiminnan jatkamisen sekä järkevän taloudenpidon ja esitti vasta-argumentissaan kaivostoimintaan kohdistuvan kritiikin talouteen ja ihmisen oikeuteen tehdä työtä kohdistuvana hyökkäyksenä, jolloin siitä muodostui myös hyvinvointivaltiota ylläpitäviin elementteihin kohdistuva hyökkäys. Perussuomalaisten kansanedustaja Kaj Turunen (PUH 118/2016/4/9/9) paitsi rinnasti Vasemmistoliiton ja Vihreiden esittämät kysymykset työttömyyden toivomiseksi Kainuuseen, piti väitteitä turhina, koska kaikki kaivoksen ongelmat olivat jo ratkaistu. Edellä mainituilla perusteilla Turunen piti hallituksen tekemiä päätöksiä järkevänä talouspolitiikkana: ”Täytyy vain hämmästellä, millä voimalla vasemmistoliitto ja vihreät aikovat tehdä Kainuuseen 1500 työtöntä. Täällä edustaja Aalto kysyi omassa puheenvuorossaan, miten vesitasapaino Talvivaarassa saadaan kuntoon — se on jo kunnossa, se on laitettu kuntoon — ja toisena, miten toiminta saadaan kannattavaksi. [...] Minun mielestäni se, että kaivokseen panostetaan tässä vaiheessa, kun siellä asiat on saatu kuntoon, on järkevää talouspolitiikkaa.” On ymmärrettävää ajaa omaa agenda esittämällä sitä tukevia seikkoja ja sivuuttamalla vastakkaiset näkemykset, mutta Turusen argumentti herättää kysymyksen, minkälaista talouspolitiikkaa harjoitettiin silloin, kun kaivosta tuettiin, vaikka asiat eivät olleet kunnossa?

Vasemmistoliiton kansanedustaja Kari Uotila (PUH118/2016/4/27/27) edellytti abstraktimman arvon – ympäristön kestävyys – lisäksi, että saataisiin varmuus myös konkreettisempien arvojen, kuten talouden ja työpaikkojen toteutumisesta. Pääministerin ilmoittamaa ihmettä Uotila ei pitänyt riittävänä todisteena, lopun ihme ja kumma -sanailulla asia lyötiin leikiksi ja siten pienennettiin pääministerin ilmoittaman ihmeen arvoa:

Pääministeri totesi, että Talvivaarassa on tapahtunut ihme. Uskommeko ihmeisiin? Me haluamme uskoa faktoihin ja saada todella varmuuden siitä, että sekä ympäristön kannalta kestäväällä tavalla että taloudellisesti Talvivaara on mahdollinen, ja me toivomme, että työpaikkoja ja toimintaa voidaan jatkaa. Mutta tähän ihmeeseen sisältyy myös kummaa [...]

Ympäristövaliokunnan jäsen, Kokoomuksen kansanedustaja Pauli Kiuru (118/2016/4/44/44) korosti puheensa aluksi ympäristönäkökannan tärkeyttä, jonka jälkeen hän otti globaalien tason vipuvarreksi. Suomalaisen konservatiivipuolueen edustajan arvohierarkiassa metallien tarve esitetään itsestäänselvyysnä ja suomalainen työ välttämättömyytenä, joten ne nousevat arvohierarkiassa korkeammalle kuin ympäristönäkökanta. Puheen alussa korostettu ympäristönäkökanta osoittautui tuotannon ei välttämättömäksi lisäarvoksi ja siirtyi puheen edetessä prioriteettilistan häntäpäähän:

Arvoisa rouva puhemies! Ympäristövaliokunnan jäsenenä ympäristönäkökulma on minulle tärkeä, ja olen muutaman kerran vierailut Talvivaaran ja Terrafamen kaivoksilla. Päästöistä on pidettävä huolta, mutta on ajateltava myös globaalisti, kansainvälisellä tasolla. Nikkeliä ja sinkkiä on tuotettava jossain. Jos sitä tuotetaan Suomessa, niin hyvä, ja jos se tehdään ympäristön kannalta hyväksyttävällä tavalla, niin vielä parempi. Kysyn ministeri Rehniltä: osaatteko arvioida, olisiko ympäristön kannalta globaalilla tasolla parempi, että se tuotanto, mikä Suomessa jäisi tuottamatta, tuotettaisiin jossain kilpailevassa maassa?

Keskustapuolueen kansanedustaja Hannu Hoskonen (118/2016/4/47/47) jatkoi Terrafamen Talvivaarassa harjoittaman kaivostoiminnan suitsuttamista rinnastamalla kaivostoimintaan uskomisen realismiin. Tieteen termipankki määrittelee realismin seuraavasti: ”näkemys, jonka mukaan on olemassa jotakin ihmisestä riippumatta”. Pragmaattisuutta korostavan Hoskosen mielestä ulkoinen ja havainnoitsijasta riippumaton todellisuus todisti kaivostoiminnan jatkamisen mielekkyyden. Jossain mielessä Hoskosen näkemys lähestyi Sipilän ihmeeseen pohjautuvaa argumentaatiota, koska pidän maailmanmarkkinahintojen nostamista tulevaisuudenuskon avulla ihmeeseen rinnastettavana tapahtumana. Myös tässä puheessa konkreettinen arvo, suomalainen työ, jonka pitää jatkua, nousee korkeimmaksi arvoksi. Puhe kuvastaa yltiöpositiivisuutta, jota innokkaimmat Terrafamen kaivostoiminnan puolustajat tilanteessa esittivät:

Terrafamen toiminta Talvivaarassa on ollut erittäin menestyksekkästä. On onnistuttu saamaan asiat haltuun, tuotanto kasvaa, ja vuoden kuluttua vuonna 2018, vuodenvaihteessa, saavutetaan tilanne, jossa toiminta on kannattavaa. Se oli tavattoman vaikeassa tilanteessa, ja nyt se on saatu käännettyä positiiviseksi. Kehitys jatkuu, ja jos vielä maailmanmarkkinahinnat suosivat kaivoksen toimintaa, niin olemme hyvässä tilanteessa. Kyllähän meidän pitää uskoa tulevaisuuteen ja lopettaa tämä jatkuva valittaminen. Demareille täytyy antaa kiitos Talvivaaran Teffafame-asiassa. He ovat realisteja. Suomi tarvitsee töitä eikä valittajia.

Elinkeinoministeri Olli Rehn (118/2016/4/53/53) sanoi Terrafamen toiminnan kauttaaltaan kehittyneen ja yksityisten sijoittajien kiinnostuneen, koska pahimmista Talvivaaran ajoista

oli edistytty ratkaisevasti. Nikkelin ja sinkin kohonneiden hintojen lisäksi, ”Bioliuotus ja operatiivinen toiminta ovat kondiksessa.” Kun puhetta vertaa Rehnin 31.5.2016 pitämään puheeseen, (PUH 61/2016/3/21/21) jossa hän totesi nikkelin hinnanlaskun ja ympäristölupien määräaikaaisuuden katkaissaan lupaavat neuvottelut yksityisten sijoittajien kanssa ja hallituksen siksi päätyneen kaivoksen hallittuun alasajoon, näkemys on vajaassa puolessa vuodessa muuttunut. Slangiterminologia antaa viitteitä kokonaistilanteen keventymisestä ja itsevarmuudesta kysymyksen hoitamisessa, lisäksi Rehn ilmaisee olevansa kansanmies, ei vain ministeri. Jouni Tillin (2017, 40) mukaan murteen käytöllä poliitikko lisää vaikutelmaa siitä, että hän on kansanmiehiä, yksi ”meistä”.

Täysistunnossa 19.12.2016 ilmoitettiin sijoitusrahaston vetäytyvän hankkeesta. Touko Aalto (137/2016/3.1/33/33) totesi puheessaan ironiseen sävyyn vahvimpana pidetyn sijoittajakandidaatin vetäytyneen hankkeesta tehtyään siitä elinkeinoministerin edellyttämän ”hyvin tarkan ja tinkimättömän arvion”. Lopun sarkastinen kysymys, ”kuinka suuri ihme tarvitaan, että uusi, ulkopuolinen rahoittaja jostain voisi löytyä?”, kohdistui pääministeri Sipilään:

Arvoisa puhemies! Elinkeinoministeri Rehn totesi tässä salissa 22. päivä marraskuuta kuluvaan vuoteen, että Terrafamen kumppaniksi haettu sijoittajakandidaatti tekee aina hyvin tarkan ja tinkimättömän arvion Terrafamen taloudellisesta tilanteesta, ympäristövastuista ja tuotteiden hintakehityksestä tehden niiden nojalla mahdollisen tarjouksensa. Nyt vahvimpana sijoittajakandidaattina pidetty Audley Capital -sijoitusrahasto on tehnyt hyvin tarkan ja tinkimättömän arvion ja vetäytynyt hankkeen rahoituksesta. Jos Talvivaaran kaivos on liian suuri riski sijoittajalle, niin minkälainen, kuinka suuri ihme tarvitaan, että uusi, ulkopuolinen rahoittaja jostain voisi löytyä?

Sotkamon ihmeen jälkeisissä parlamentaarisisissa debateissa kritiikkiä esittävää osapuolta ei enää myötäilty vaan luotiin toisenlaista, vastakkainasettelua kärjistävää mielikuvaa, ettei vastapuoli ole ymmärtänyt asiaa ”oikein” tai tiedä, mikä on ”järkevää” talouspolitiikkaa. Järkevä talouspolitiikka pääministeri Sipilän kohdalla muodostui ihmeen, faktojen ja kovan työnteon yhdistelmästä ja kyseisellä valikoimalla asioita voidaan esittää halutussa muodossa – mikäli faktat ja kova työ eivät perusteina riitä, agendalle voidaan nostaa ihme, jonka avulla esteeksi koetut asiat häivytetään.

5. YHTEENVETO

Parlamentaarinen debatti Talvivaarasta oli selkeästi vaikea aihe, koska tilannetta ratkottiin useasti yrityksellä olla sanomatta mitään. Sanottiin jotain ympäripyöreää tai käsiteltiin pientä osasta, ei kokonaisuutta ja ratkaisun piti olla ”kestävä”, ”vastuullinen” tai ”järkevä”. Kestoteemana nousevat esiin Talvivaara -hankkeen vaatimat mittavat rahalliset tuet, ympäristöongelmat ja työpaikkojen mahdollinen menetys jo ennestään vaikeassa tilanteessa olevalle Kainuun alueelle. Yleinen, hieman populistinen argumentti oli, mihin muuhun ja paljon parempaan tarkoitukseen Talvivaaraan suunnatut varat voitaisiin käyttää – moni hyvä hanke jäi toteutumatta juuri Talvivaaralle myönnettyjen varojen takia. Aikanaan myönnettyjen ympäristölupienkin suhteen oltiin viisaampia kuin myöntöhetkellä, toivottiin puolueetonta, ulkopuolista ja objektiivista selvitystä kaivoksen edellytyksistä ja sen luomista uhkakuvista suhteessa muihin elinkeinoin ja kannettiin huolta Talvivaaran aiheuttamasta mainehaitasta kaivannaisteollisuudelle. Bioliuotusprosessin toimivuus puhutti puolesta ja vastaan kuten myös keskeneräisten oikeusprosessien vaikutukset hankkeelle, koska toiminta oli monelta osin sidoksissa tuleviin oikeuden päätöksiin.

Talvivaara Sotkamo Oy:n konkurssi vuonna 2014 lisäsi agendalle pysyvän oloisia aiheita: uuden ulkopuolisen rahoittajan etsimisen lisäksi kiisteltiin siitä, pitääkö kaivoksen toimintaa jatkaa vai tulisiko se ajaa alas. Oma kysymyksensä on, mitä kukin alasajolla tarkoitti, kun siitä oli jo päätetty. Vastuuta sysättiin myös edellisten hallitusten harteille, ja Talvivaaran tilannetta kuvattiin raskaana perintönä, joka tuli yllättäen. Puoluerajat ylittävä konsensus saavutettiin siitä, että ympäristöstä pitää huolehtia ja mahdollisia tulevia työttömiä sekä Kainuun aluetta tukea. Jaettu ymmärrys saavutettiin myös siitä, että huonoin vaihtoehto olisi olla tekemättä mitään – jotenkin on toimittava, mutta oltiin erimielisiä siitä mitä tulisi tehdä. Kiinnostava yksityiskohta on, että yhdessäkään puheenvuorossa ei hyväksytty työttömyyden syntymistä, sitä vastaan tulee taistella kaikin keinoin ja kohdistaa työttömiin suurta empatiaa.

Talvivaaran konkurssin jälkeen etenkin kaivostoiminnan jatkon puolesta puhuvissa debateissa pyrittiin tekemään näkyvää eroa Talvivaaran ja Terrafamen välille – nimenvaihdoksen lisäksi uusi johto oli avainasemassa luottamuksen rakentamisessa – yhdessä ne tarkoittavat uutta alkua ilman menneisyyden luomaa painolastia. Kaivoksen

sulkemista vaativat näkivät Terrafamen eri valossa, osalle se edusti Talvivaaran jatkumoa. Puolesta ja vastaan asetelmassa oli havaittavissa jonkin asteinen hallitus – oppositio asetelma, vankimmat puolestapuhujat olivat hallituspuolue keskustasta jyrkimmän vastustuksen tullessa oppositiossa olevista vihreistä. Kokoomuksessa pääasiassa kannatettiin hanketta ja Vasemmistoliitto kritisoi kaivoksen tapahtumia, nosti ongelmakohtia esiin mutta pääasiassa työllisyysperusteilla kannatti jatkoa. Poikkeuksiakin oli, esimerkiksi kokoomuksen edustajista Timo Heinonen kääntyi hanketta vastaan sen kalleuden ja epävarmuuden vuoksi ja Pertti Salolainen oli sitä alusta lähtien, mikä saattaa selittyä hänen lähes puolivuosisataisella toiminnallaan Kansainvälisessä ympäristöjärjestö WWF:ssä. Debattia kaivoksen jatkon kohtalosta käytiin jokaisen kaivokselle myönnettävän lisärahoituksen yhteydessä. Karkean jaon mukaan hallituspuolueet puolustivat Talvivaaran jatkoa työllisyysperusteilla kuten osa oppositiotakin. Se osa oppositiota, joka vastusti hanketta, vastusti sitä ympäristövaikutusten perusteilla sekä kalliiden kustannusten takia. Puhutaan sitten hankkeen kannattajista/vastustajista tai hallitus/oppositio asetelmasta, niin kaikki jakoivat käsityksen siitä, että rahaa kului liikaa ja jotain on tehtävä.

Prosessiongelmien ja alhaisen maailmanmarkkinahintojen ohella Talvivaaran ongelmaksi muodostui riittämätön yhteiskuntavastuun kantaminen. Tiainen, Sairinen ja Mononen (2014, 12) toteavat sekä Suomen että globaalien esimerkkien osoittavan kestävyuden ja vastuullisuuden tavoitteiden toteuttamisen olevan erittäin haasteellista kaivostoiminnassa. Lainsäädännön noudattaminen ei yksinään riitä tyydyttämään toiminnan ympärillä olevaa laajaa toimijoiden joukkoa, lisäksi tarvitaan kaivosyhtiöiden itseohjausta ja sosiaalisen toimiluvan kehittämistä. Laillisuus ei takaa sosiaalista hyväksyntää, se yhtiön pitää ansaita omilla toimintatavoillaan. Tässä Talvivaaran kaivosyhtiö epäonnistui ja kansalaiset kokivat, etteivät tulleet kuulluiksi, eikä yhtiö saanut sosiaalista toimilupaa. Vaikka kaivostoiminnalla on huono globaali maine, kaivostoimintaa itsessään ei vastusteta, ainoastaan epäeettistä sellaista. Jos yhteiskuntavastuun piiriin kuuluvat tekijät on huomioitu, yhtiöt tekevät parhaan tuloksen pienemmillä kustannuksilla. Kaivosteollisuus on välttämätön toimiala, mutta ei suuri työpaikkojen luoja tai verojen maksaja – talouselämä piristyy, mutta vastapainona on aina ympäristöongelmat.

Parlamentaarisessa debatisssa valmiiksi lukkoon lyödyt kannat olivat oman kannan kirkastamista, normaalia politiikan tekemistä. Vastakkainasetteluilta ei voi eikä pidä välttyä, mutta sen voi tehdä monella eri tavalla. Kun kaivoskysymyksessä olevia eriäviä näkemyksiä madallettiin rinnastamalla ne uskonpuutteeksi ja valittamiseksi, implikaatio on, että kyseinen uskonpuute hankaloitti Talvivaaran kaivostoiminnan onnistumisen edellytyksiä. Pääministeri Sipilän näkemys siitä, ”että Suomi olisi ihan erinäköinen maa tänä päivänä” ja ”mahdottomasta voidaan tehdä mahdollinen” mikäli osaisimme suhtautua ongelmiin ”samalla tavalla kuin tuo sinnikäs joukko tuolla Sotkamossa” antaa viitteitä siitä, että juuri tässä on ongelma ydin – suomalaiset eivät osaa asennoitua vaadittavalla tavalla.

Analyysini perusteella käydyistä parlamentaarisisista debateista muodostuu kertomus, jossa lupauksia herättävä kaivos ja koko Suomea hyödyttäväksi kaavailtu aluetaloudellinen pelastuskertomus muuttuu merkitykseltään epäonnistumisen ja vastuunvälttelyn symboliksi. Kaivosta ei kuitenkaan hylätty vaan tulevaa toimintaa alettiin valmistelemaan asioita uudelleen määrittelemällä ja merkityksenantoja vaihtamalla: kaivostoiminnan jatkaminen muuttui kustannustehokkaaksi ympäristöstä huolehtimiseksi ja päätös kaivoksen alasajosta tarkoitti kaivostoiminnan jatkamista samoin kuin siihenkin asti. Merkityssisältöjen muutoksen jälkeen ongelmat yksinkertaistuvat tai niiden olemassaolo kiellettiin. Kontigenssi katosi ja puhe muuttui. Vaikka kokonaisuus ei välttämättä ole näin suoraviivainen, yhtälön voi tulkita siten, että kaivostoiminnan jatkoa ajavan osapuolen mielipide jatkon mielekkyydestä oli jo valmis, mutta poliittinen teatteri piti käydä alta pois, että kaikki olisi näyttänyt legitiimiltä.

6. LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

Aristoteles (2012): Retoriikka Runousoppi, Teokset IX. Vantaa: Hansaprint Oy

Burke, Kenneth (1956): Symbol and Association. Hudson Review

Burke, Kenneth (1969): A Grammar of Motives. California edition

Ihalainen, Pasi, Cornelia Ilie and Kari Palonen (2016): Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept.

Saatavilla verkossa:

<https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.jyu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMTAyMzExOF9fQU41?sid=b34a6b57-fb89-4fb9-9586-f5400fa98c2a@redis&vid=0&format=EB&rid=1> (Viitattu 20.2.2022)

Korvela, Paul-Erik ja Kia Lindroos (2008): Avauksia poliittiseen ajatteluun. Jyväskylä: Kopijyvä Oy

Miklóssy, Katalin and Pekka Korhonen (2010): The East and the Idea of Europe. Cambridge Scholars Publishing

Niemi, Mari K., Tapio Raunio & Ilkka Ruostetsaari (toim.), (2017): Poliittinen valta Suomessa. Tampere: Vastapaino

Palonen, Kari (2012): Parlamentarismi retorisenä politiikkana. Tampere: Osuuskunta Vastapaino

Palonen, Kari (2019): Parliamentary Thinking. Procedure, Rhetoric and Time. New York: Palgrave/MacMillan. Saatavilla verkossa:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/reader.action?docID=5448158> (Viitattu 20.3.2022)

Perelman, Chaïm (1996): Retoriikan Valtakunta. Tampere: Vastapaino

Tilli, Jouni (2017): Miten puhumme, kun puhumme politiikkaa. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Sähköiset osoitteet:

Finlex:

Saatavilla verkossa:

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19940468> (Viitattu 25.3.2022)

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19940792#Lidp447268784> (Viitattu 25.3.2022)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170252> (Viitattu 25.3.2022)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200273> (Viitattu 25.3.2022)

Finnwatch

Saatavilla verkossa:

https://finnwatch.org/images/kaivosverotuksen_kehitysmmaa.pdf (Viitattu 25.3.2022)

<https://finnwatch.org/fi/blogi/458-jaerkeae-kaivoskuumeeseen> (Viitattu 25.3.2022)

Ihme

Saatavilla verkossa:

<https://www.suomisanakirja.fi/ihme> (Viitattu 25.3.2022)

<https://fi.eferrit.com/mikae-on-ihme/> (Viitattu 25.3.2022)

Kaivosteollisuuden rikastushiekan ja sivukivien BAT-vertailuasiakirjan sanasto

Saatavilla verkossa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43142/Kaivosteollisuuden_BAT_sanasto.pdf?sequence=1 (Viitattu 25.3.2022)

Kaiva.fi

Saatavilla verkossa:

<https://kaiva.fi/tietoa-sivustosta/> (Viitattu 25.3.2022)

<https://kaiva.fi/kaivannaisala/> (Viitattu 25.3.2022)

Koppa: Filosofit ja retoriikka

Saatavilla verkossa:

https://koppa.jyu.fi/avoimet/taiku/kirjallisuuden_aikajana/antiikki/kreikkalainen-filosofia-ja-estetiikka/filosofit-ja-retoriikka (Viitattu 20.9.2021)

Sosiaalisen toimiluvan ehdot ja rajat (2014) Tuija Jartti, Eero Rantala ja Tapio Litmanen

Saatavilla verkossa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44460/sosiaalisen-toimiluvan-ehdot-ja-rajat.pdf> (Viitattu 20.9.2021)

”Sotkamon ihme”

Saatavilla verkossa:

[Kotimaan Uutiset](https://yle.fi/uutiset/3-9291544) 14.11.2016 Päivitetty 18.11.2016 12:06

<https://yle.fi/uutiset/3-9291544> (Viitattu 20.9.2021)

STUK

Saatavilla verkossa:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125134/katsaus-uraani-kaivostoiminnassa-3-2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 20.9.2021)

Suomen mineraalistrategia

Saatavilla verkossa:

http://projects.gtk.fi/export/sites/projects/mineraalistrategia/documents/SuomenMineraalistrategia_2.pdf (Viitattu 20.9.2021)

Tilastokeskuksen Tieto&trendit -sivuston Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit (23.6.2020). Saatavilla verkossa:

<http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/materiaalivirrat-jatteet-ja-bkt-mita-saamme-irti-ymparistostamme/> (Viitattu 20.9.2021)

Tieteen termipankki

Saatavilla verkossa:

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:parlamentarismi> (Viitattu 11.2.2022)

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:realismi> (Viitattu 11.2.2021)

Toimialaraportit – Kaivosala (julkaisut, valtioneuvosto.fi)

Saatavilla verkossa:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-353-5> (Viitattu 20.9.2021)

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161162/TEM_40_2018_Toimialaraportit%20-%20Kaivosala.pdf?sequence=6&isAllowed=y (Viitattu 20.9.2021)

Tieteelliset artikkelit:

Jartti, Tuija, Eero Rantala ja Tapio Litmanen (2013): Sosiaalisen toimiluvan ehdot ja rajat

Saatavilla verkossa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44460/sosiaalisen-toimiluvan-ehdot-ja-rajat.pdf> (Viitattu 20.9.2021)

Kopsch, Fredrik (2014): Winners, Losers and Optimal Re-location of a Mining Town: An Approach Using Alonso Bid-Rent Functions

Saatavilla verkossa:

<https://web-s-ebsohost-com.ezproxy.jyu.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=194cb2ea-eb77-4590-ba02-4bffc4cf08e4%40redis> (Viitattu 30.3.2022)

Llewellyn, Leonard (2018): Mining Corporations, Democratic Meddling, and Environmental Justice in South Africa

Saatavilla verkossa:

<http://dx.doi.org/10.3390/socsci7120259> (Viitattu 30.3.2022)

Mononen, Tuija, Rauno Sairinen, ja Heidi Tiainen (2014): Talvivaaran kaivoshankkeen konfliktoituminen. Referee-artikkeli huhtikuu 2014 Julkaistu Edilexissä 29.10.2014

Saatavilla verkossa:

https://www.edilex.fi/ymparistopolitiikka_ja_oikeus/177620001.pdf (Viitattu 30.3.2022)

Nilsson, Bo (2016): Ideology, environment and forced relocation: Kiruna – a town on the move

Saatavilla verkossa:

<https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/pdf/10.1177/0969776410369045> (Viitattu 30.3.2022)

Wessman, Helena, Olli Salmi, Johanna Kohl, Päivi Kinnunen, Elina Saarivuori ja Ulla-Maija Mroueh (2014): Water and society: mutual challenges for eco-efficient and socially acceptable mining in Finland

Saatavilla verkossa:

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652614003746?casa_token=uWk3eBXCzbEAAAAA:MJ2Pr-7hsYhv1DL1r5zq5MmUUsWeODNFAYqKfT_bkRvgf7YmQFt0fzKYZ9teICtuLlvCTeP5aA (Viitattu 30.3.2022)

VÄITÖSKIRJAT:

Lindborg, Timo (1996): Suomalaisen kaivosklusterin rakennemuutos

Mattila, Maija (2017): From Representative Democracy to Democratic Representation: Lessons from the Talvivaara Controversy. Tampere University Press.

Saatavilla verkossa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102309/978-952-03-0581-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 11.11.2021)

Tuusjärvi, Mari (2013): From a mine to you – Sustainability of the Finnish mining sector in the context of global supply chains of metals.

Saatavilla verkossa:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9458-3> (Viitattu: 11.11.2021)

Kyselytuntien puheet lyhentämättöminä:

Kaikki puheet saatavilla verkossa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/taysistunto/Sivut/Taysistuntojen-poytakirjat.aspx>

4.2.2010

Hallituksen esitys kaivoslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

PTK 3/2010 vp – Pöytäkirja [PDF]

Arto Satonen (PUH 3/2010 vp 4 43 90)

24.2.2010

Elinkeinoministeri Mauri Pekkarinen (PUH 161/2010 vp 21 8 76)

8.12.2010

Lyly Rajala (PUH 127/2010/6/45/45)

24.2.2011

Mauri Pekkarinen (PUH 161/2010 vp 2 18 76)

17.11.2011

Elinkeinoministeri Jyri Häkämies (PTK 71 2011 vp 71)

8.11.2012

Martti Korhonen (PUH 107/2012 vp 1 32 32)

15.11.2012

Timo Soini (PUH 111/2012/1/5/5)

8.12.2012

Mauri Pekkarinen (107/2012/1/29/29)

20.11.2013

Timo Soini (PUH 116/2013 vp 2 68 68)

Mauri Pekkarinen (PUH 116/2013 vp 2 18 18)

5.2.2014

Kimmo Tiilikainen (PUH 3/2014 vp 1 5 5)

Pääministeri Alexander Stubb (108/2014 vp 1 1 1) / (PI 6/2014 vp)

6.11.2014

Paavo Arhinmäki (PUH 108/2014 vp 2/46/47)

Kehitysministeri Sirpa Paatero (PUH 108/2014 vp 2 48 49)

17.6.2015

Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 22/2015/5/1/1)

Touko Aalto (PUH 22/2015/5/24/24)

Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 22/2015/5/40/40)

Touko Aalto (PUH 22/2015/5/65/65)

Elinkeinoministeri Olli Rehn (PUH 22/2015/5/67/67)

Elinkeinoministeri Olli Rehn (PUH 22/2015/5/55/55)

Touko Aallon (PUH 22/2015/5/57/57)

1.3.2016

Outi Alanko-Kahiluoto (PUH 16/2016/3/30/30)

Kai Mykkäsen (PUH 16/2016/3/81/81)

Timo V. Korhonen (PUH 16/2016/3/82/82)

Pertti Salolainen (PUH 16/2016/3/31/31):

Kansanedustaja Eero Suutari (PUH 16/2016/3/32/32)

Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 16/2016/3/34/34)

Li Andersson (16/2016/3/77/77)

7.4.2016

Kauko Juhantalo (PUH 34/2016/3/38/38)

Teuvo Hakkarainen (34/2016/3/44/44)

Kari Uotila (34/2016/3/46/46)

26.5.2016

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström (PUH 59/2016/2.1/2/2)

Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 59/2016/2.1/12/12)

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström (PUH 59/2016/2.1/6/6)
Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 59/2016/2.1/19/19)
Lauri Ihalainen (59/2016/2.1/1/1)

31.5.2016

Elinkeinoministeri Olli Rehn (PUH 61/2016/3/21/21)
Valtiovarainministeri Alexander Stubb (PUH 61/2016/3/1/1)
Kari Uotila (PUH 61/2016/32/32)

14.6.2016

Marisanna Jarva (PUH 68/2016/3/73/73)

21.6.2016

Timo V. Korhonen (PUH 73/2016/4/14/14)

29.6.2015

Elinkeinoministeri Rehn (PUH 27/2015/5/45/45)
Kauko Juhantalo (PUH 73/2016/4/2/2)
Hanna Halmeenpää (PUH 73/2016/4/41/41)
Kauko Juhantalon (PUH 73/2016/4/44/44)

17.11.2016

Hannu Hoskonen (115/2016/6/37/37)
Hannu Hoskonen (115/2016/6/44/44)
Touko Aalto (116/2016/2.3/1/1)
Timo V. Korhonen (116/2016/2.3/9/9)
Pääministeri Juha Sipilä (116/2016/2.3/10/10)
Hanna Sarkkinen (116/2016/2.3/11/11)
Pääministeri Juha Sipilä (116/2016/2.3/2/2)
Heli Järvinen (PUH 116/2016/2.3/14/14)
Pääministeri Juha Sipilä (116/2016/2.3/15/15)
Pääministeri Sipilä (PUH 116/2016/2.3/6/6)

22.11.2016

Valtiovarainministeri Petteri Orpon (PUH 118/2016/4/1/1)
Li Andersson (PUH 118/2016/4/8/8)
Kaj Turunen (PUH 118/2016/4/9/9)
Kari Uotila (PUH 118/2016/4/27/27)
Pauli Kiuru (118/2016/4/44/44)
Elinkeinoministeri Olli Rehn (118/2016/4/53/53)

19.12.2016

Touko Aalto (137/2016/3.1/33/33)